

Bütün Avrupa için ekmek !

Yazan:

Dr. Fritz Baade.

I — Kalkınma tarla ekimile başlar. — II — Dünün dünya iâşe ekonomisinde Avrupa. — III — Deniz aşırı ziraat memleketleri ve Avrupa. — IV — Avrupa ziraatının istihsal kudreti. — V — Harbin Avrupa ziraatında yaptığı tahribat. — VI — Had açlık sıkıntısına karşı savaşda derhal alınacak tedbirler. — VII — Avrupa iâşesini yoluna koymak hususunda tanzimi gereken ilk beş yıl planı. — VIII — Dün ve yarın, dünya iâşe ekonomisinde Avrupa. — IX — Bütün Avrupa!

I — Kalkınma tarla ekimile başlar.

Avrupa ikinci dünya harbi sonunda tarihinin en ağır iktisadî felaketile karşıya bulunmaktadır. Her ne kadar bir kaç bin senelik tarihinin seyri esnasında birçok harblere sahne olmak talihsizliğine maruz olan bu kıta başından birçok şeyler, yalnız harb değil veba ve emsali âfetler ve açlık gibi felaketler geçirmişse de, — hiç değilse mikdar itibarile — bu kadar büyük ölçüde ve bu kadar şumullü bir halde iktisadî darlık karşısında kalmamıştır. Tarihde hiç bir vakıt milyonlarca insan Avrupada şimdi olduğu kadar evsiz barksız kalmamış, bu kadar giyeceksiz, bu kadar milyonlarca insan gıdasızlık yüzünden açlık ve hastalık tehdidine maruz kalmamıştır. Bugün yağınların şu üç şekildeki sefaletlerinden: yani mesken, elbise ve gıda muzayakalarından, yiyecek buhranı en kötüsüdür. İnsan icabında uzun müddet gayet iptidaî barınma yeri ile iktifa edebilir, eski elbiselerini zaruret halinde

daha uzun müddet giymekte devam edebilir, fakat gıdaya daima muhtaçdır. Gıda vasıtaları mükdarı yalnız bir sene müddetle ve yahut hatta birkaç ay için, vücud afiyeti bakımından en az lâzım olan asgarinin altına düşerse, ölüm vakalarının ve hastalıkların artması ve salgın halinde bulunması kaçınılmıyacak bir akıbet teşkil etmiş olur. Yalnız bu sebep dolayısıyla işe işinin yeniden kurulması Avrupanın kalkınması işinde birinci plânda gelmesi icab eder. İnsanlık tarihinde her yerde kalkınma, öteden beri hep bir tek taraıdan başlamışdır; yani topraktan. İster bir harb taskımı veya bir tabiat felaketi yüzünden evi barkı, tarlaları perişan edilen bir tek aile olsun, ister bütün bir kabilenin içinde yaşadığı tabii ekonomi olsun, ister eski yunan ve Roma devirlerinin, orta çağın veya devrimizin millet ekonomisi olsun; kalkınma daima tarladan başlar. İlkın yeter mükdarda ekme, hem de tam ve gerçek manasile ekme yapılması lâzım gelecek, ve daha sonra et ve diğeri gıda vasıtaları istihsal edilecektir. Gıda vasıtaları, ihtiyacı karşılandığı nisbette, emek kuvvetinin bir kısmı başka maksatlar için serbest kalacak, iktisadî hayatın kalan sektör'lerinin kalkınması kuvveden file gelecek, yani meskenler, elbiseler, her türlü istihsal eşyası, fabrikalar, ulaşıdırma vasıtaları gibi başlıca eşya (Kapitalgüter)¹⁾ ve hayatı güzelleştirmeye yarayan metalar vücade getirilecektir. Bugünkü işe sıkıntısının giderilmesini müteakib, Avrupa bol ve emin bir işe durumuna, yani bu etüdümüzde tam işe (Vollernährung) diye isimlendirdiğimiz vaziyete getirilmelidir. Bir az sonra göreceğimiz gibi, bu tam işe, Avrupanın her tarafında özlenen tam çalışma (Vollbeschäftigung) nın gerçekleşmesi için esas şartı teşkil eder.

“Bütün Avrupa için ekme!” başlığı altında ortaya koyduğumuz teklif ve istek, cesur ve pervasız gibi görünür. Filhakika iyi bir Avrupa ziraat siyasetinin, Avrupada bol işeyi temin edecek ve bununla da kalmıyarak, ham madde sıkıntısını gidermeğe, tam çalışmağı gerçekleştirmeğe, ve Avrupanın ikametgâhlarını, fabrikalarını ve ulaşıdırma tesislerini yeniden kurmağa yarayacak surette esaslı hizmetlerde bulunacağını iddia etmeğe gibi büyük bir dava ortaya sürmüş bulunuyoruz.

II — Dünün dünya işe ekonomisinde Avrupa.

Bir taraıdan hedef tuttuğumuz gayenin arzettiği iyimserlik, öteyandan Avrupanın ziraat istihsalinin ve bununla Avrupanın halk işe-

¹⁾ Bunlar için terim olarak menkul kapital eşyası diyeceğiz.

sinin bugün içine düştüğü felaketin derinliği arasında halli imkânsız bir tezad varmış gibi görünür. Fakat iki dünya harbi arasında geçen yirmi sene zarfında dünya iâşe ekonomisinde ve bilhassa Avrupanın dünya iâşe ekonomisinde yer alması hususunda, ciddi inkilâbcı mahiyette vücade gelen değişiklikleri göz önüne getirirsek, bahis mevzuu tezattan eser kalmaz. İşte ancak dünya iâşe ekonomisindeki bu istihalelere götüren kuvvetleri tanımak sayesinde Avrupa iâşe ekonomisinin bugünkü çöküşünün derin sebeblerini öğrenmiş olacağız ve yine bu kuvvetleri tanımak suretile aynı zamanda, biraz önce tesbit ettiğimiz gayeyi gerçekleştirmek hususunda Avrupa ziraatının gelecekteki başarı imkânlarına dair olan iyimserliğe ulaşmış olacağız.

Birinci ve ikinci dünya harpleri arasında geçen yirmi yıl zarfında, insan iâşesinin ve böylece umumiyetle insan ekonomisinin tarihinde şu en büyük hadise vücade gelmiştir: o da **Malthus kanununun tersine dönmüş bulunmasıdır**. Filhakika bu iki on sene içinde, insanların gıda vasıtaları istihsaline kıyasen daha fazla üredikleri değil, aksine olarak, nüfus ve bilhassa beyaz ırka mensub memleketler ehalesinin artmasıyla, gıda vasıtalar istihsalinin daha süratle arttığı görülmüştür. Bu prensipiyel istihalenin insanlık için ortaya çıkardığı maddî ve hele ideolojik neviden muazzam neticeleri burada bahis konusu edecek değiliz. İnsanlar arasında, bilhassa gerek işçi ve çiftçi, ve gerek milletler arasındaki münasebet bu yüzden büsbütün ayrı bir temel üzerine istinad etmeğe başlamıştır. Artık bundan böyle hiç kimse gelüb de muzayaka ve sefaletin tabii ve zarurî bir hadise olabileceğine bizi inandıramıyacaktır. Artık hiç kimse harblerin, salgın hastalıkların ve tabii felaketlerin, hilkatın icabı olan ayarlayıcı âmiller olduğu yolunda kötü ve küstah iddialara kalkışamayacaktır. Hiç bir harbi umarız ki en sonuncusu olur, bu harb kadar manasız olmamış ve bu harbi koparanların ideoloji'leri kadar, milletlerin ve hele kendi milletlerinin hakiki menfaatlarına karşı o kadar aykırı fikirler görülmemiştir. Zira, insanların "besi sahası" (Nahrungsspielraum) kadar süratle değil daha yavaş olarak arttıkları doğru ise; mekân siyasetinden (Raumpolitik) ve hayat sahası uğrunda savaştan dem vurmak ve bunun için harblere girişmek, bir çılgınlıktır.

İşte şimdi, Avrupa kalkınması için projeler hazırlamak istediğimiz şu sırada iâşe ekonomisi alanında düne ait fikirlerden sıyrılmak, ve değişikliklerin şumulünü bütün neticeleri ile beraber kavramak zorundayız: ilkin olaylara dair bir iki kelime söyleyeceğiz: insanlığın, hele beyaz ırka mensub insanların adam sayısı bakımından artık kıyamet

koparı gibi bir savletle artmamakda olduğu ve ancak gayet yavaş olarak çoğaldığı, geniş mıntakalarda hattâ azalmağa yüz tuttuğu vakıası, 1920 ve 1930 senelerinde, önce birkaç istatistikçi ve nüfus bilgileri tarafından anlaşılmış ve tedricen, pek mahdud derecede de olsa, Kamunun şuuruna girmeğe başlamışdır. Birinci dünya harbinden evvel hemen hemen yalnız Fransada görülen nüfus duraklaması, 1920 ve 1930 senelerinde hemen hemen bütün orta, batı ve kuzey Avrupa memleketlerini, sonra İngiltereyi, İngiliz Dominion'larında sakin beyaz ırka mensub ahaliyi ve Birleşik Amerika devletlerini sarmışdır. İkinci dünya harbi zuhur etmeseydi dahi, birçok misalleri bırakıb yalnız bir iki memleket ele alarak diyebilirsiniz ki, Almanya 1940 senelerinde 68 milyon nüfusiyle, İngiltere hatta 1940 senelerinin başında, benzer bir halde Belçika, Holanda, İsveç, Norveç ve Danimarka nüfus sayılarının azamisine varmış olacaktı. Hatta İtalyada bile, faşist propagandasının bütün gayretlerine rağmen, eskiden çok çabuk görülen nüfus artımı, eskisini bir kesiri oranında yavaşlayacak, ve kıta Avrupa milletleri arasında yalnız Polonya ve Doğu Avrupa memleketleri, oldukça büyük bir nüfus artımı arzemiş olacaktı. Toplamı bakımından, 1880 den 1910 a kadar geçen otuz yıl içinde % 28 kadar çoğalan Avrupa halkının, 1930 dan 1960 a kadarki otuz sene zarfında yalnız % 10 kadar artmış olacağı tahmin ve hesap edilmiştir. Birleşik Amerika devletlerine gelince 1950 seneleri için nüfus sayısı azamisi 136 milyon olarak, daha sonraları bu yüz yılın öbür on senelerinde yalnız bir duraklama ile kamayıb, tıpkı Avrupa kıtası İngiltere ve İngiliz Dominion'larında oturan beyaz ırk ahali hakkında tahmin edildiği tarzda, bir gerileme müsahede edileceği hesaplanmıştır.

İkinci dünya harbinin sebep olduğu müthiş insan zaviatiyle bu tahminler ancak daha ziyade şiddet peyda ediyor. Beyaz ırkın sakin olduğu memleketler hakkında muhtemel nüfus inkişafına dair tahminlerimize, Rusya bir tarafa bırakılırsa, gelecek on seneler içinde hiç bir milletin 1939 daki nüfus miktarını pek yakında, hayli aşmaçağını söylemek şöyle dursun, vaziyeti ancak hattâ o miktara varamıyacağı şeklinde formülleşdirebiliriz. Güney, doğu Avrupa memleketlerinde bu kaideye karşı istisna teşkil edebilmesi muhtemel hallere gelince bunlar, Rusya dışında beyaz ırka mensub ehalinin, gelecek yıllarda pek öyle artamıyacağı hakkındaki esas olayı değışdirmeğe kifayet edemeyeceklerdir.

İşte 1920-1930 senelerinde nüfus gelişmesinin bu yavaşlayışı, zıraf istihsalin koşarcasına artması ile birleşince, yukarda Malthus

kaidesinin tersine dönmesi diye vasıflandırdığımız durum meydana gelmiştir. Bu inkişafı tekmil teferrüatiyle birlikde burada bahis konusu edecek değiliz. Bütün bu hususları yakında yayın alanına çıkacak olan ve "Avrupa Birleşik Devletleri Ziraati, Avrupa Ziraatinin ve halk iâsesi demokratik planının esas hatları" isimindeki kitabımda tafsilâtile anlatmış bulunmaktayım. Burada yalnız kıta Avrupasında¹⁾ bu devre esnasında vukua gelen istihsal artışı hakkında birkaç kesin rakam göstereceğim:

Kıta Avrupasındaki buğday istihsali. 1924/29 senelerine şâmil ortalama hesabla, birinci dünya harbinden önceki istihsali, takriben 2,5 milyon ton olarak aşmıştır. Demek ki harbinden doğan zararlar, daha o vakıtlar fazlasile telafi edilmişti. 1932/36 devresinde ortalama hesabla 41 milyon ton mikdarı istihsale varılmış, 1937/39 senelerinde kıta Avrupanın buğday istihsali hattâ 44 milyon tonu bulunmuşdur. Demek ki ikinci dünya harbinin zuhurunda, birinci dünya harbinden önceki beş senelik 1909/13 devresine ait ortalama mikdara kıyasen 12 milyon ton, yani % 37 kadar daha fazla olmuşdur. Birinci dünya harbinden önceki zamanda kıta Avrupasının bütün buğday ithalat fazlalığı 10 milyon ton raddelerinde olduğu cihetle, istihsal artımını eski ithalat fazlalığına kıyasen 2 milyon ton kadar aşmıştır. Bu suretle kıta Avrupasının bütün buğday ihtiyacı tamamen karşılanmış olacaktır, eğer:

a) Bu 25 senelik devre zarfında kıta Avrupa nüfusu takriben % 10 kadar artmış olmasaydı,

d) Çavdar istihlakı yerine buğday istihlakı artmış olmasaydı,

c) 1937, 1938 ve 1939 senelerinde, ikinci dünya harbine hazırlanan memleketlerde, büyük mikdarda stok yapmak üzere ithalat vuku bulmuş olmasaydı.

Bu suretle kıta Avrupasının, ikinci dünya harbinden önceki buğday ithalatı sıfır noktasına değil, bruto 5 milyon ve yahut neto (yani kıta Avrupasında buğdayı getirten memleketlerin ithalat fazlalıklarından buğday ihraç eden memleketlerin ihracat fazlalığı çıkarıldıktan sonra) 4 milyon ton buğdaya düşmüştür. Bu inkişaf, dünya buğday piyasasında bütün bir bünye değişikliğini tazammun etmektedir.

¹⁾ İngiltere dışarı bırakıldığı takdirde, kalan diğer Avrupa memleketlerinden mürekkep olan anakaraya «Kıta Avrupası» diyoruz.

Birinci dünya harbinden evvel dünya buğday piyasasında yuvarlak hesabla 16 milyon ton kadar bir satış hacmi (Umsatzvolumen) durumunda, sayısı 22 den aşağı olmayan ihracat memleketi, 15 mühim ithalat memleketi ile karşılaşmakta idi.

İkinci dünya harbinin zuhurundan pek az önce, kıta Avrupa memleketlerinin ve bilhassa bunlar arasında büyüklerinin ithalat miktarının daralmasını müteakip, eskiden en büyük alıcı memleket, yani İngiltere yegâne mühim alıcı olmuştur.

Kıta Avrupasının buğday istihsalindeki bu inkişaf, aynı zamanda vuku bulan nüfus gelişimi ile kıyaslandırıldığı takdirde, daha bâriz bir hal almaktadır. Şöyle ki, 1909/13 senelerinin ortalamasıyla 1936/39 senelerinin ortalaması arasındaki 26 yıllık müddet zarfında, kıta Avrupasının buğday istihsalı takriben 10 milyon yani % 30 kadar çoğalmıştır. Bu 26 yıldan birinci dünya harbinin 5 senesi, istihsalin tahribî senelerini teşkil etmekte olup bu zararlar, bir az evvel arzettiğimiz gibi, harbden sonraki ikinci beş yıl zarfında, fazlasıyla telafi edilmiştir. Aynı 26 yıl esnasında ise kıta Avrupasının nüfusu yalnız % 10 kadar artmıştır. Demek oluyor ki kıta Avrupasının buğday istihsal artışı, bu devre zarfında **nüfus artışının üç misline varmıştır**: bu öyle bir rakamdır ki Malthus kaidesinin tersine çevrilmiş olması vakiasını, hiç bir sayının gösteremeyeceği belâgatle ifade etmektedir.

Avrupa memleketleri için önemli olan ikinci ekmek hububatını teşkil eden **çavdara** gelince, istihsal artışı buğday kadar olmamıştır, fakat bunun da sebebi, en mühim Avrupa istihsal memleketlerinde zaten bu çavdar istihsalinde öteden beri noksan değil, daima bir fazlalık mevcut olmuş bulunmasıdır. Kıta Avrupasının çavdar istihsalı, 1937/39 senelerinde 24 milyon ton, yani 1909/13 devresine kıyasen takriben 2 milyon ton kadar fazla olmuştur.

Avrupada 1930 seneleri sonunda olduğu gibi, 44 milyon ton buğday ve 24 milyon ton çavdar, ekmek istihlakile karşılanmaktan çok uzaktır. Asıl bugün,Avrupanın bir çok yerlerinde, milyonlarca insanın yaşayışını tehdid eden ekmek noksanının hâd bir şekilde hüküm sürdüğü bir zamanda, kısa bir bilanço hesabına dayanarak, bu vakıayı göz önünde tutmak çok ibret verici olacaktır.

1930 seneleri sonunda coğrafi toprak taksimatına göre kıta Avrupanın nüfusu takriben 340 milyondur. Adam başına ekmek hububatı istihlakini 145 kg olarak kabul edebiliriz. Bu miktar zengin memle-

ketler için fazla, fakir ülkeler için noksan olsa da, ortalama hesabla, varid sayılabilir. Bu hesabca ekmek hububatı istihlaki diye 50 milyon ton kadar bir yekûn elde etmiş oluyoruz ki, bunun takriben 37 milyon tonu buğday, 10 milyon tonu çavdar ve 3 milyon tonu mısır olarak kabul edilebilir.

İmdi mecmu buğday ve çavdar hasadını 68 milyon ton olarak hesablar ve bundan 8 milyon ton mikdarı tohumluk diye çıkartırsak, 13 milyon ton yem olarak kullanılmışdır, veyahut 1939/40 senesinde, o vakıt harb için harıl harıl stok yapılmasaydı yem olarak kullanılmış bulunacaktı.

Fakat harb stokları teşkiline rağmen, ekmek hububatını yem olarak kullanmalar, yani yalnız çavdarı yem olarak vermekle kalmayarak, bilhassa buğdayın da yem makamında kullanılması birçok Avrupa memleketleri için buğday fazlalıklarını ne olursa olsun istihlak edebilmek uğurunda, hububatı siyasetlerinin ayrılmaz bir unsurunu teşkil etmekte bulunuyordu.

O zamanlar bütün Avrupanın ekmeği, yani hiç değilse tam manasile ekmeği ne derece mevcut olduğunu aşağıdaki haritadan görelim:

Bu haritada kendi kendini besliyen ve fazlalığı bulunan memleketler diye, normal hasad yıllarında ekmek hububatını kendi kendisi temin eden ve yahud bu hububattan fazlalık bile elde eden ve bunu ister ihraç eden, ister hayvanlara yem olarak kullanan memleketler gösterilmiştir.

Böyle memleketler içine İtalya da konulmuştur. Her ne kadar 1930 seneleri sonunda bu memleket yerli ekmek hububatı ile yüzde yüz denilecek kadar iktifa etmiş sayılamazsa da, istihsalini ilerletmek sayesinde eski ithalat mikdarını az bir kesir mikdarına indirmeğe, hattâ iyi hasad senelerinde bunu da yoketmeğe muvaffak olmuşdu. Aynı sözü Avusturya hakkında da söyleyebiliriz, bu memleket İtalya gibi, rökör hasadlarını az zaman sonra normal hasadlar haline getireceğini tahmin edebilmiş olduğundan, ancak olsa olas fena hasad hallerinde, sırf komşu memleketlerden karşılayabileceği cüzî fark ihtiyacı kalacaktır.

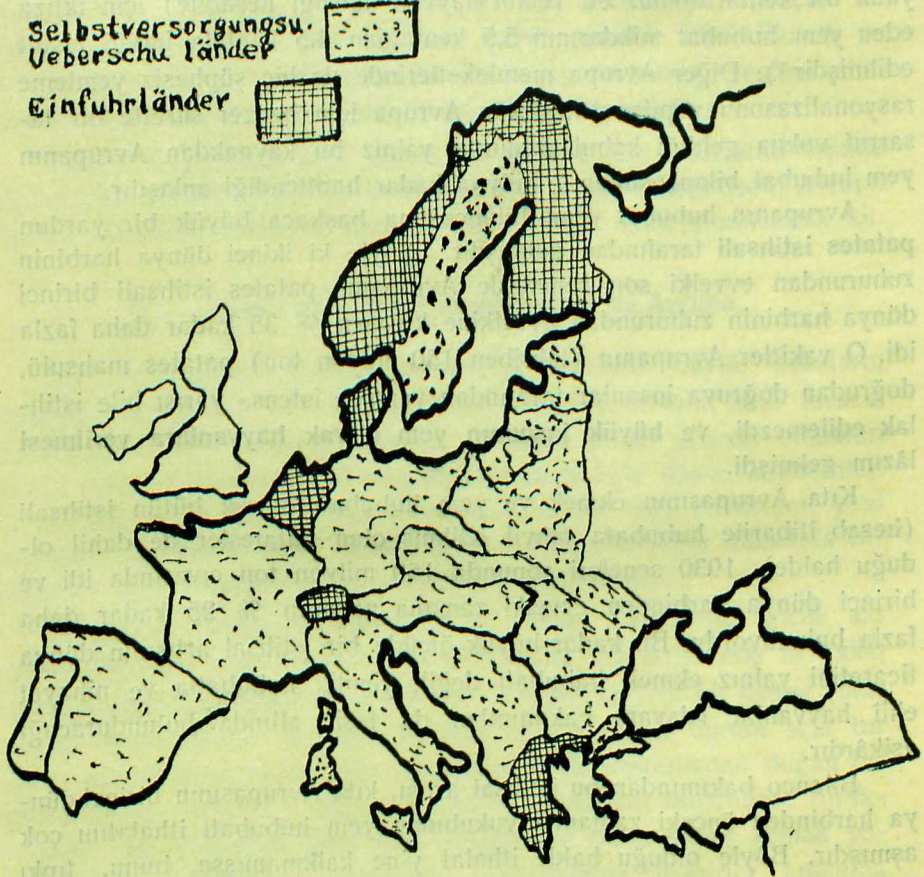
Memleketleri bu suretle grupladığımız takdirde, ekmek hububatı için munzam ithal zorunda kalacak olanları, ancak aşağıdaki haritada çizilen ve toplam nüfusu 39 milyondan, yani tekmi Avrupa ehalisinin % 11 inden ibaret olan 7 küçük memlekete munhasır kalmaktadır.

Kıta Avrupasının hububatı nasıl temin edildi?

(Burada harb stokları teşkiline mahsus ithalat itibare alınmamıştır.)

(1936-39 ortalaması)

Haritanın gösterdiği veçhile, harb stokları teşkili olmasaydı, kıta Avrupasının en büyük ve nüfusu en ziyade kalabalık memleketleri kendi kendini besleyen veya fazlası mevcut olan memleketler zümresine dahil olmuş bulunacaklardı. Bu grupun mecmu nüfusu 313 milyona yani kıta Avrupa nüfusunun % 89 una baliğ olmaktadır.

Avrupada yem hububat temini işi de benzer durumda idi. Yukarı-

da zikrettiğim kitabımda bulunabilecek tekml detayları bir tarafa bırakarak şu kadarına işaret edebiliriz ki, bilhassa **mısır istihali**, 1920 ve 1930 senelerinde olağanüstü artmıştır. Nitekim ikinci dünya harbi zuhur ettiği vakit 19 milyon tona varmıştı ki bu miktar birinci dünya harbinden evvelki son senelere ait istihsalin hemen hemen iki misli kadardır. Avrupanın yem bilançosu hususunda diğer mühim bir faktör, yemlemenin (yem vermenin) rasyonalize edilmiş olmasıdır. Almanya'da bir kental domuz eti (canlı hayvan ağırlığı hesabına) için iktiza eden yem hububat miktarının 5,5 kentaldan 4,5 kentala indiği tesbit edilmiştir¹⁾. Diğer Avrupa memleketlerinde de hiç şüphesiz yemleme rasyonalizasyonu yapılmıştır. Bütün Avrupa için benzer suretle bir tasarruf vukua geldiği kabul olunursa, yalnız bu kaynaktan Avrupanın yem hububat bilançosunun 7 milyon kadar hafiflendiği anlaşılır.

Avrupanın hububat yemi bilançosuna başkaca büyük bir yardım **patates istihali** tarafından gelmiştir. Şöyle ki ikinci dünya harbinin zuhurundan evvelki son senelerde Avrupanın patates istihali birinci dünya harbinin zuhurundan evvelkine kıyasen % 35 kadar daha fazla idi. O vakitler Avrupanın (takriben 150 milyon ton) patates mahsulü, doğrudan doğruya insanlar tarafından yenmek istense yarısı bile istihlak edilemezdi, ve **büyük kısmının yem olarak hayvanlara verilmesi** lâzım gelmişti.

Kıta Avrupasının ekme ve yem hububatı olarak bütün istihali (hesab itibarile hububata tahvil edilmiş olan patatesler de dahil olduğu halde), 1930 seneleri sonunda 160 milyon ton civarında idi ve birinci dünya harbinden evvelki zamana nazaran % 25 kadar daha fazla bulunuyordu. Bu kadar büyük ölçüde bir istihsal artışının dünya ticaretini yalnız ekme hububatı değil, yemlik hububatla ve nihayet ehlî hayvanlar (davar) bakımından da tesir altında bulunduracağı aşîkârdır.

Bilanço bakımından bu istihsal artışı, kıta Avrupasının birinci dünya harbinden önceki zamanda vukubulan yem hububatı ithalatını çok aşmıştır. Böyle olduğu halde ithalat yine kalkmamışsa, bunu, tıpkı buğday hakkında söylediklerimiz gibi, aynı sebeblere irca etmek lâzımdır:

- a) Nufusun takriben % 10 kadar artması,
- b) İstihlakın, bilhassa et istihlâkinin artması,
- c) 1930 seneleri sonunda harb stokları teşkili.

Tekml kıta Avrupa memleketlerinin yem hububat ithalat fazlaları

¹⁾ Dr. Hans Wilbrandt: Agrarkrisis und Rationalisierung, Berlin 1929.

yekûnu 7,3 milyon tona tenezzül etmişti, ve bunun 5,5 milyon tonunu mısır teşkil ediyordu. Kıta Avrupa memleketlerinin ihracat fazlaları ise 1,8 milyon ton olduğundan netto ithalat 5,5 milyon tona baliğ oluyordu. Bu ithalatın bol bol üçte biri hiç şüphesiz ekonomik bünyeye ait bir noksanı karşılamak için değil harb halinde bulundurulacak stokları doldurmağa yarayordu. Her sene behemahal beklenen ithalat bedarfının en büyük kısmı, Avrupada mecmu nüfus miktarı az olan Belçika, Holanda, Danimarka, Norveç, Fenlandya, İsviçre ve Yunanistan gibi küçük memleketlere isabet etmekte idi. Ekmek ve yem hububatı için, İngiltere 1930 senelerinin sonunda, yegâne alıcı olmasa da herhalde yegâne hakikî büyük alıcı olmuşdur.

Dünya et piyasası filen yüzde yüz İngilterenin istihlakini temine hizmet etmekte idi, çünkü artık hiç bir kıta Avrupa memleketi, Avrupa dışında zikredeğeri diyebilecek kadar et veya davar satın almamakta idi.

III — Deniz aşırı ziraat memleketleri ve Avrupa.

Kıta Avrupasında kendini beslemeğe başlayan büyük sahaların teşekkül etmesi üzerine, mutedil iklim memleketlerinin ziraat ihracat memleketleri 1930 seneleri zarfında, o vakita kadar alışmış oldukları tarzda gıda maddelerinin sünümü imkânlarının üçte ikisini kaybettiler. Kalan üçte birine gelince bunların nazarları tek alıcı memleket, yani İngiltereye temerküz etmiş olduğu için, birçok mahsuller hakkında İngilterenin alım monopolundan bahsetmek yerinde olur.

İşte böyle temelinden değişmiş bir durum karşısında, ancak arz cephesinde yani ziraat ihracat memleketlerinin istihsallerinde derinden derine bir intibak sayesinde, arz ile talep arasında yeni bir denge (muavazene) kurulabilirdi. Bununla beraber ilkin bu yeni durum açık bir surette görülünceye kadar yıllar geçdi ve hattâ şaşkınlıktan doğan bir takım yetersiz tedbirlere de baş vuruldu. İnsanların birbirleriyle birlikte tasarı yapacaklarına daha iyisi birbirlerine karşı savaş açmak yolundaki esas gafletleri dolayısıyla söylediğimiz tedbirler arasında mücadele usulleri ve ezcümle muhtelif ziraat ihracat memleketlerinin ihracat primi mücadeleleri özel bir rol oynamışdır. Bir takım şaşkınlıklar ve sapkınlıklardan mürekkep bu devrenin tedricen nasıl hakkindan geldiği ve nihayet dünyanın her tarafında plan mucibince bir ziraat istihsale ve ziraat piyasalara şekil verme usullerinin tekemmül ettirildiğini takip etmek cidden ibret vericidir.

Ihracat primi sisteminin esasından işe yarayamazlığını görüp anlamak hususunda ilk adımı atanlar bilhassa Birleşik Amerika Dev-

letlerinin ziraat siyasetinin "Agricultural Adjustment" devresindeki zimamdarları olmuştur.

1930 seneleri sonunda dünya iâşe ekonomisi, şu manzarayı arzettekte idi:

Kıta Avrupasının eskiden ihtiyacı olan hububatı dışarıdan getirtten en mühim sahası, hemen hemen tamamen kendini besleyen bir alan haline girmek üzere idi.

Geriye kalan büyük memleket, yani İngiltere ise Dominionlarını içine alan ve kendi kendini besleyen geniş ve büyük bir saha halinde toplanmışdı. **Preferans gümrükleri** sistemi yardımı ile Dominionların hep gittikçe daha büyük oranda, yeğâne ortada kalan mühim sürüm sahasına, yani İngiltere piyasasına iştirakleri sağlanıyor ve bu muntakaların istihsali, muntazam bir plan dairesinde, İngiltere ihtiyacını karşılayacak surette ayarlanıyordu.

Diğer bir muazzam saha, yani Sovyet Rusya, birkaç sene müddelle en büyük ölçüde ihracat primleri sarfedip dünya piyasasını fethetmek gayesile, büyük meblağlar feda ettikten sonra, bu ihracat primi vasıtasile mücadelenin ne kadar boş ve beyhude olduğunu anlamış ve memleket içerisindeki ihtiyacı karşılamak ekonomisini tazammun eden bir sisteme avdet etmişdi.

Dünya iâşe ekonomisinin dördüncü muazzam sahasını teşkil eden Birleşik Amerika Devletlerine gelince, ziraî siyasetinin başında bulunanlarının uzak görüşlülüğü sayesinde bu memleket, daha başdan böyle ihracat primi yardımı ile mücadeleye yanaşmamışdı ve yahut bu mücadeleye iştirak etmişse bile bu pek ehemmiyetli bir manada olmamışdı.

Amerikada bu sistem yerine, erkenden, yerli istihsalin yerli ihtiyac'a intibakını temin eden yolda son derece etkili bir sistem inkişaf ettirilmiş ve mamafih prensip itibarile bilhassa tütün ve pamuk için ihracattan feragat edilmemiştir. Her ne kadar Birleşik Amerikanın ziraat siyaseti zimamdarları 1930 senelerinde, şimdiye kadarki insanlık tarihinde görülmemiş derecede şumullü ziraat planını kurmuşlarsa da bunu tasarlariken — pek tabii olarak — münferit vatandaşın şahsî ve siyasî hürriyetine hiç dokunmamışlar, aynı zamanda bunun haricinde doğrudan doğruya devletin planlı ekonomisine dahil iktisat süljelerini dahi hayrete şayan bir ölçüde serbestiye mazhar kılmışlardır. İşte Amerikalıların bu ziraat planı gelecekte halledilecek vazifeler için de iktisat planlarının insanî ve siyasî hürriyet hakları ile ne büyük derecede imtizacının bir örnek misalini arzedecektir. Dünya ziraat piyasası 1930 seneleri sonunda simasını tamamen değiştirmişdi. **Serbest**

dünya piyasası yerine, birbiri yanında dört "büyük saha" (Großräume) kaim olmuşdu. Mamafih bunu söylemekle, bu inkişafa saik olan adamların ve kuvvetlerin, büyük sahalar siyaseti (Raumpolitik) takib etmek peşinde olduklarını ve hele Avrupaya taalluk ettiği müddetce, bir iktisadî Pan-Avrupa vücade getirmek emelinde olduklarını söylemek istemiyoruz. Böyle bir sözü hattâ Avrupanın ziraat siyasetini idare eden şahisler ve kuvvetler hakkında bile söylememiz doğru olmaz. Filhakika, bizim bu makalemizde istatistik bakımından bir hesap ünitesi olarak kullandığımız kıta Avrupası dediğimiz heyet, siyasî bir saha manasında, yani üniter bir siyasî irade altında ve tek bir gaye uğrunda sevk ve idare edilmiş saha manasına olarak, 1930 seneleri sonunda cidden mevcut bulunmıyordu. "Avrupa" lakırdısını ağzına alan şahıslar veya partilerin münferit siyasî tedbirlerine baktığımız vakit, bunların hemen hemen Avrupanın hiç bir yerinde, netice itibarile Avrupanın, kendi kendini bol bol gıda maddeleri ile besleyecek bir saha olmasını tetmin edecek mahiyette olmadığını görürüz (fikir babası olduğumu burada söyleyeceğim Alman-Polonya çavdar sendikasının teşkili, sayısı mahdud istisnalarından biridir).

Her ne kadar alman, fransız, çekoslovak, isveç veya italyan ziraat siyaseti mevcut olmuş, fakat asla veya hemen hemen hiç bir suretle bir Avrupa ziraat politikası müşahade edilmemiştir. Avrupa memleketlerinin hepsinde inkişaf o kadar paralel olmuşdur ki, netice itibarile kıta Avrupasının kendi kendini besleyen durumu meydana gelivermiştir.

Kısaca bir bilanço hesabı, bize dünya iâşe ekonomisinin bu dört büyük sahaları arasında gıda vasıtaları ile mübadele münasebetlerinin ne kadar cüzî olduğunu gösterecektir: filhakika bu münasebetler ayrı ayrı her memleketin kendi istihsalinin ancak az bir yüzde oranını, ve hattâ kısmen binde bir oranlarını teşkil etmektedir.

Bir kere ekmek ve yem hububatına bakarsak, Sovyet Rusya ikinci dünya harbinden önceki senelerde takriben 95 milyon ton istihsal ediyor, bundan 94 milyon tonunu, yani % 98,9 unu dahilde istihlâk ediyor, yalnız bir milyon tonu, % 1,1 ini ihraç ediyordu.

Kıta Avrupası bu devrede ekmek ve yem hububatı olarak (ki bunda patates hesabda yem hububatına çevrilmiştir) 160 milyon ton istihsal ediyor, ve bunu tamamen kendisi istihlâk ediyor: 6 milyon tonu, yani mecmu ihtiyaçının ancak % 4 ünü Avrupa dışı memleketlerden getiriyordu.

İngiltere İmparatorluğuna 90 milyon ton kadar ekmek ve yem hububat istihsali isabet etmekte idi. Bu İmparatorluk ihtiyaç karşılığı noksanını telafi maksadile 3 milyon ton, yani ihtiyacının % 3,3 ü ka-

dar, İmparatorluğa dahil olmayan memleketlerden getirtmiş, aynı zamanda bu memleketlere bir miktar, yani 1 milyon ton — kendi ihtiyacının % 1,1 i oranında — ihracat yapmıştır.

Birleşik Amerika Devletlerine gelince, ekmek ve yem hububat istihşali 115 milyon ton idi. Bunun 112 milyon tonunu, yani % 97,5 ini kendisi istihlâk etmişti. Aynı zaman zarfında ihracat fazlası 3 milyon tondu.

Yalnız bir tek büyük ziraat istihşal memleketi, yani Arjantin, hububat ekonomisi ile dört büyük mekânlar (GroBräume) sisteminin dışında kalmıştı. Ve zaten bunun içindir ki Arjantin meçhul bir piyasa için istihşal eden yegâne mıntaka idi ve yine ikinci dünya harbine gelinceye kadar ve hattâ harb senelerine kadar mısır ve buğdayın külliyetli bir halde lokomotiflerde yakıldığı yegâne mıntakayı teşkil etmişti.

Et ve hayvani yağlarla dünya ihtiyacının sağlanması bilançosuna bakarsak dört büyük sahalarda iâşe ekonomisi bakımından gösterdikleri tecerrüdün (isolement) ne kadar bariz bir manzara arzettiğini görürüz.

Bu et bilançosunu tanzim ederken, soğuk hava tertibatı ile tebritletilmiş et ihracatı için özel bir anlaşma ile (rocca - muahedesi) kendisine İngiltere piyasasında imparatorluk memleketleri ile müsavi preferans muamelesi bahşedilmiş olan Arjantini İngiltere imparatorluğunu besleyenler meyanına ithal edeceğiz. Bu suretle şu neticeyi istihraç etmiş oluruz: İkinci dünya harbinden evvelki son senelerde dört büyük sahanın et ve hayvanî yağlar bakımından dünya ölçüsündeki istihşallerinin % 99,5 i kendi kendilerinin istihşallerine ve bu suretle bu dört büyük sahanın iç istihlâkine ve yalnız % 0,5 i bu dört sahanın kendi aralarında ve yahut başka sahalarda olan dış ticaret münasebetlerine isabet etmektedir.

Dünya iâşe ekonomisinin bu tecerrüd durumu ikinci dünya harbi esnasında, hattâ harbin nihayetine kadar, geniş ölçüde muhafaza edilmiş ve hattâ şiddetlendirilmiştir. Bu suretle biz burada birinci ve ikinci dünya harpleri arasında iâşe ekonomisi bakımından ilk büyük farkı müşahade etmiş oluyoruz: Birinci dünya harbinde ilk harb senesinden itibaren dünya iâşe ekonomisi geniş ölçüde şekil değiştirmiş ve bilhassa bu dünya iâşe ekonomisinin, harb dolayısıyla hasıl olan yeni vaziyete intibakı vukua gelmiştir. İkinci dünya harbinde sonharb senesine kadar hiç böyle bir şey olmamıştır. Birinci dünya harbindeki intibak şöyle olmuştur: 1914 senesine gelinceye kadar dünya hububat piyasasının en önemli müteahhidleri olan Rusya ve Güney Doğu Avru-

panın ihracat fazlası mevcut olan memleketleri aradan çıkıverince hemen deniz aşırı memleketlerde, ezöümle B.A.D. (Birleşik Amerika Devletlerine) ve Kanadada onların yerine kaim olarak istihsaller kurulmuşdur. Bu kuruluş hattâ planlı bir ekonomiye göre muntazam bir halde yapılmışdı.

Müttefiklerin harb işe ekonomisinin **Hoover** tarafından idare edilmeğe başlanması üzerine tonaj güçlükleri itibare alınarak ellerindeki sektörde şu formüle göre bir dünya ziraat planının tatbikine başlanmışdır:

“Kısa nakil yollarile erişilecek olan Kuzey Amerika muntakalarında fazla tonajı luzumlaştıran hububat istihsalinin arttırılması, buna mukabil gıda kıymetine nisbet edilince az tonaja muhtaç olan et ve yem istihsalinin Arjantin, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi daha uzak sahalarda istihsali.”

İşte birinci dünya harbinin bu dünya işe programı çerçevesi dahilinde, B.A.D. de ve Kanadada buğday ve sair hububat yetişdirmeğe mahsus ziraat sahaları genişletildi. Yalnız B.A.D. de 1909 dan 1919 a kadar devam eden devrede tarla sahası 42.6 milyon acres ¹⁾ kadar arttı, bu uğurda bilhassa büyük çayırlarda tabii çimen arazi bölgesi belendi (sürüldü). “Harbeden Avrupa buğday istiyordu ve yarı çorak olan çimen arazisi bu isteği, bir kaç müsait hasad senesi zarfında muazzam mikdarlarda, yerine getirmişdi.” ²⁾

Hoover'ın Kuzey Amerikadan hububat, daha uzak yerlerde bulunan memleketlerden davar ve et getirtmek hususundaki genel plânı doğru olmakla beraber, yarı kuru araziyi yeniden ziraate açmak suretile buğday vücade getirmeğe mâtuf özel plan büyük kusurları ihtiva ediyordu.

Filhakika, B.A.D. dahilinde bu tarzda araziyi ziraate açmakla, toprağın prodüktif cevheri üzerinde bir nevi soygunculuk ve yağmacılık yapılmış olduğu anlaşılmıştır. Nitekim bu şekilde sürülen arazinin bir kısmı kuraklık yıllarında mutlak bir surette noksan randımanlar arzemiş ve yalnız bununla kalmamış: bellensmiş olan toprak, çimen köklerinde mesnedini bulamayınca fırtınalar yüzünden yerinden oynayıp sürüklenmiş, arazi sahaları bu gibi kurak senelerde toz kazanı haline gelmiş ve bu durumda oralarda ne buğday ne de çimen bite-

¹⁾ acre: İngiltere dönümü ki takriben dört Osmanlı dönümüne müsavidir. English and Turkish Lexicon, bu **J. Y. Redhause**, İstanbul 1922.

²⁾ «Warring Europe wanted wheat, and the semiarid grassland . . . grew it in vast quantities during several favorable seasons». **O. E. Baker**: A Graphic Summary of physical Features and Land Utilization in the United States, Publication N. 260 of the U. S. Dep. of Agriculture, Washington May 1937 S.29.

bilmiştir (büyüyebilmiştir). Ancak 1930 senelerinde "agriculture adjustment" ve "Soil conservation" siyasetinin takibi sayesinde toprağın inbât kuvvetinde yapılan bu israflar, büyük masraflara katlanmak suretile, yeniden telâfi edilebilmiştir.

Birinci dünya harbinin iâşe tarihçesine bakarak tesbit ettiğimiz bu durum, halihazır vaziyeti hakkında bir hüküm vermek hususunda en büyük önemi taşımaktadır. Bu sefer, dünyanın hiç bir yerinde "vatan severliğin ve yüksek fiatların baskısı altında"¹⁾ muazzam sahaları kaplayan çayırları belleyüp sürmeğe hazır ziraatçılardan ve bunları teşvik edecek hükümetlerden artık eser kalmamıştır. Şunu da zikretmek lâzım gelir ki, Birinci Dünya Harbinin bu muazzam arazi çalışmalarının, Kuzey Amerikada yalnız toprak ekonomisi bakımından yanlış bir hareket olduğu anlaşılacakla kalmamış, bunun ihracat siyaseti zaviyesinden de bir hata olduğu takdir edilmiştir. Filhakika, karşılığını sağlamak yolunda Birinci Dünya Harbinde bu faaliyetlerin girişildiği ihtiyacın hiç de daimî olmayıp gelip geçici bir zaruret olduğu ve Avrupanın kendi istihsalini tekrar kurmasıyla, ve yukarıda anlattığımız gibi Avrupadaki bu kalkınmanın yalnız harbinden doğan zararları telafi etmekle kalmayıp bunu da aşması üzerine ortada bir ihtiyaç da kalmamış oluyordu.

Avrupanın bugün mevcut olan ve ister istemez daha bir kaç sene devam edecek olan iâşe noksanı karşısında, **deniz aşırı istihsalin bir dereceye kadar genişletilmesinde bir zaruret olduğunu** daha aşağıda göstereceğiz. Fakat birinci dünya harbinde olduğu gibi oralandaki istihsalin koşarcasına genişletilmesi yüzünden Farmer'lerin edindiği acı tecrübelerden sonra **bu seferki genişletmelerin çok daha ihtiyatlı ve önceden düşünülüp taşınılacak bir halde muntazam bir plâna göre hareket edilerek yapılması icab edeceği aşikârdır.** Ancak bu sayededir ki bundan evvelki dünya harbinde alınan tedbirlerle halledilmemiş olan ve halledilmeyişleri deniz aşırı ziraatı bu kadar büyük buhranlara sürüklemiş bulunan meselelerin düzenlenmesi mümkün olacaktır. Fakat deniz aşırı step muntakalarının ziraatçılarını, İkinci Dünya Harbinde aynı tarzda hareket etmekden alıkoymuş bulunan âmil, yalnız — birinci dünya harbinde ve ondan sonraki ilk on sene zarfında tarlalarını genişletmek yüzünden — uğradıkları fena akibetler olmamıştır. Bu hususda çok daha basit ve zorlayıcı bir sebep daha vardı, o sebebi de son harb senesine kadar deniz aşırı memleketlerdeki hububat fazlasının,

¹⁾ The urge of patriotism and of high prices . . . O. E. Baker and A. B. Genung: A Graphic Summary of Farm Crops, Publication No. 267 of the U. S. Dep. of Agriculture, Washington, March 1938, Sahife 26.

yani istihsal yapan memleketlerin kendi ihtiyaçlarını karşıladıktan ve İngilterenin satın alacağı mikdarın da çıkarılmasından sonra kalan bakiyenin sadece satılamaz olması teşkil etmiştir. Kıt'a Avrupa memleketlerinin birçoğu 1930 senelerinde kendi ihtiyaçlarını bol bol karşılayacak bir halde kendi kendini besleyen bir duruma girmiş bulunmalarını müteakib, Alman işgalinin ve ablukanın demir çemberi içinde bir darlık vaziyetinde tutulu kalmışlardı. Bunun üzerine deniz aşırı memleketlerde harbin sonundan bir evvelki yıla kadar tarlalar genişletileceğine **azaltılmıştı**. Nitekim buğday fazlası elde etmek itiyâdında olan şu dört memleketteki (Kanada, B.A.D., Arjantin, ve Avustralya) ekim sahası 1935/39 yıllarına şâmil ve ortalama hesabı ile 112 milyon acres'dan 1943 senesinde 91 milyona indirilmiş ve ancak Amerika Birleşik Devletlerinin son zamanlarda aldığı genişletme tedbirleri sayesinde 1944 senesinde 102 milyon acres ve 1945 senesinde 113 milyon acres'a çıkarılabılmışdır.

Tarlaların biraz evvel zikrettiğimiz tahdidine rağmen, deniz aşırı memleketlerde **hububat stokları** harb esnasında dahi mütemadiyen **çoğalmıştır**. Bir hasad senesinden öbür hasad senesine devir mikdarını (carry over) teşkil eden ve 1943 yazında tesbit edilen 1,750 milyon bushels¹), yani 47¹/₂ milyon ton gibi muazzam bir mahsul kitlesi, dünyaya işe ekonomisi tarihinde emsaline aslâ rastgelinmemiş bir sayıya, yani ikinci dünya harbinden evvelki son yıllarda dünya buğday piyasasında her sene satılabılmış bulunan mikdarın dört misline baliğ olmuştu.

Deniz aşırı memleketlerdeki bu stoklar bugünün dünya işe ekonomisinde en mühim faktörlerden biri ve hâd bir şekil alan işe felaketinin bir seneden fazla zamandanberi giderilmesi hususunda rol oynayan pek mahdûd unsurlardan biri olup esasen en yakın gelecekte bu felaketi önlemek yolunda hemen hemen munhasıran yalnız bu mevcutlardan yardım beklenebilecektir. Nitekim bu stokların bir kısmının yardıma iştirak ettirilmesi sayesinde yüzbinlerce insanın hayatı kurtarıldığı gibi büyük bir ihtimalle bu sene ve gelecek yıl daha milyonlarca insanın sağlığını kurtarıcı bir rol oynayacaklardır. Binaenaleyh bu stokların nasıl olup da meydana gelmiş olduğu ve sahibi oldukları memleketlerin ve hükümetlerin bu stoklara ne gözle baktıklarını kısaca mutalâa etmek faideli olacaktır.

1930 seneleri zarfında dünya ziraat iktisatçıları, fakat bilhassa B.A.D. ninkileri arasında hububat stoklarının ehemmiyeti ve hele münasip ve arzu edilmesi doğru olabilecek stokların **ne mikdar bulundu-**

¹İngiliz kilesinin ismi.

rulabileceği hakkında çok derin fikir değişiklikleri meydana gelmiştir. 1930 seneleri başında fazla mahsul elde eden ziraat memleketlerinin hepsinde hububat stokları alâkadarların isteği hilafına toplanmışdı, ve bu hal o memleketlerin istihsallerinin, yukarda izahına çalıştığımız dünya ekonomisi bünye istihalesine henüz daha intibak etmemiş olmaları keyfiyetinden ileri gelmekte idi. Fiatların alabildiğine düşmesini önlümek gayesile farmer¹⁾ teşkilâtları, ziraat bankaları ve nihayet hükümetler, ihraç edilemediği için fazla kalan hububatı satın aldılar ve bunları dağ gibi yığınlar teşkil edecek halde topladılar. Hububat stokları bundan dolayı hiç arzu edilmedi hattâ korkunç bir şey gibi talakki edilmeye başlandı ve tuhafı şu ki esasen prensip bakımından her türlü hükümet müdahalesini ve planlı ekonomiyi reddeden kimseler böyle düşünmekle kalmadı bu planlı ekonominin sorumlu idare adamları dahi çok defa bu hale muarız oldular.

Fiatları tutmak gayesile satın alınıp toplanan hububat stokları hususunda bir gün sorumlu bir durumda kalmış olan bir kimse, böyle bir vaziyetten dolayı deniz aşırı hububat ekonomisinde: Kanadanın buğday pool'u²⁾ olsun, B.A.D. tarım bakanlığı veya Arjantin ve Avustralyanın ilgili makamları olsun, 1930 seneleri başında toplanmış olan hububat stoklarını gördükleri zaman, çok defa kendilerini iyi hissetmemiş olduklarını kolaylıkla anlıyacaktır.

Nitekim 640 milyon bushels gibi bir dünya buğday stoku ve bundan 350 milyonunun kendi memleketine isabet eden stoku karşısında sorumlu ziraat siyasetçilerinden bulunmuş olan Henry A. Wallace Amerikan ziraat departmanı tarafından 1933 de yayınlanan "A balanced harvest" adındaki eserin "A mountain of wheat" başlıklı bahsinde en canlı bir tarzda düşüncelerini aksettirmişdi. Arada geçen zaman zarfında Birleşik Amerikanın Secretary of Commerce mevkiine yükselmiş olan aynı devlet adamı, vaktile izhar ettiği endişelerini hatırlayarak şimdi gülümsemiş olsa gerekdir. Zira o bugün dünya buğday stokunun, o vakıtlar mevcut miktardın üç misli olmasını, yani meselâ 1943 yaz mevsiminin filen mevcut stoku kadar olmasını ve B.A.D.nin bu stokda mümkün olduğu kadar çok iştirakinin bulunmasını herhalde en çok arzuya değer bir durum olarak görecektir. O bugün yalnız bir şeyden korkacak, yani dünya buğday stokunun bir vakıtlar 640 milyon bushels gibi tahammül edilemeyecek kadar çok görülen dünya ihtiyat mevcudu rakamının altına düşürülmesinden kuşkulananacaktır.

Deniz aşırı ziraat iktisadçıları ve politikacılarının istenilen veya arzu edilmeyen hububat stoklarının ne dereceye kadar toplanması doğru

¹⁾ Amerikan çiftçisi.

²⁾ Buğday müstahsilleri birliği.

olduğuna dair olan fikirlerinde görülen bu radikal değişme, ezcümle B.A.D. ziraatının 1933/36 kuraklık yıllarında edindiği tecrübeler neticesinde vuku'a gelmiştir.

Bu kuraklık senelerinin tesiri altında "Mountain of wheat" (buğday dağı) bir hiçmiş gibi erimiş, hattâ B.A.D. buğday ihraç memleketi üken, buğday ithalât memleketi olmuş ve hususile, kuraklık mısır hasadlarını mahvettiği için muazzam mülkdarlarda mısır ithali lâzım gelmiştir. Fakat yem hububatı tedarikindeki noksanı ithalâtla telafi etmek, velev takribî dahi olsa, mümkün olmadığı için, domuz mevcuduna el sürmek lüzumu hasıl olmuş, ve mevcudun hissölünür derecede azalışı, ancak kuraklık senelerinin bitmesinden sonra yavaş yavaş telafi edilebilmiştir. Kuraklık senelerinin edindirdiği bu tecrübeler, B.A.D. dahilinde ziraat siyaseti bilgilerini ve düşüncelerini geliştirmiştir. Nitekim 1938 senesine ait olarak Secretary of Agriculture tarafından neşredilen rapor bu yeni düşünceyi şöyle ifade etmektedir.

"Agricultural adjustment", 1933 etrafındaki ilk faaliyet senelerinde birçok kimselerin nazarında basit bir iş gibi görünmekte idi. Bugün bir çok hususları tazammun ettiğini artık anlamış bulunuyoruz:

Yalnız fazlaların azaltılması değil, ekseriyetle istihsalin muhtelif sahalara teşmili, kuraklık senelerinde kıtlık tehlikesine karşı lâzım gelen stokların muhafazası, toprağın iyi korunması ve şehirle şehirler harici yerlerin arasında daha iyi bir muvazenenin ahenkli bir halde inkişafı."

İslâh edilmiş olan "Agricultural adjustment" in en mühim vasıtalarından birini "daima dolu hububat anbarı" (ever normal granary) siyaseti teşkil etmiş oluyor ve normal anbar diye itibare alınacak husus hakkındaki mefhumlar 1933 senesine nazaran pek çok değişmiş bulunuyordu.

Bugün, 1930 senelerinin ilk yarısına isabet eden kuraklık yıllarının amerikan ziraat siyasetinin sorumlu zıمامdarlarının kafasında, hububat stoku siyasetinde büyük rakamlardan korkuyu tamamen silmiş olmasından dolayı bütün insanlık kendi kendini tebrik edebilir.

Eğer stok toplanması o kadar büyük olmasaydı, dünyada ve bilhassa Avrupada işe felâketinin bugüne kadar bulunmuş olacağı ve bulmakda devam edeceği büyük ve müthiş dereceyi tasavvur etmek imkânsızdır. 1933 de "buğday dağı" yüksekliğindeki stoklar, yani 640 milyon bushels dünya stoku, ikinci dünya harbinin sonunda azamî stok olarak bulunsaydı, hiç yetmeyecek stok demek olacak, bugün son danesine kadar erimiş bulunacak ve sonrası için hiç bir yardım imkânı arzetyemeyecekti.

Her Avrupalı, deniz aşırı hububat siyaseti zıمامdarlarının daha

on sene evvel bu hakikati idrak etmiş olmalarından dolayı, tanrıya şükretmek hususunda haklıdır, fakat aynı zamanda kuraklık seneleri neticesinde deniz aşırı memleketlerin ziraat siyaseti düşüncelerinde bu hakikatlerin sapasağlam yer ettiğini ve binaenaleyh orada hiç kim-
senin artık bu stokların tamamen veya ona yakın bir halde tükenmesine razı olmayacağını unutmaması gerekir. Çünkü onlar bu stokları yeniden kuraklık olursa kendilerinin **hasad mahsulünde vukuu mümkün olan noksanlara karşı zarurî bir teminat** olarak itibare alacaklardır.

Bu stoklara Avrupadaki noksanlara karşılık diye ancak tereddüd-
le el sürülmektedir. Stoklar azaldıkları nisbette, bu tereddüd daha da ziyadeleşecektir. Herhalde deniz aşırı memleketlerin sorumlu idare-
cilerinden hiç kimse, Avrupanın kendi iâşe temelindeki tahribatı tamir için bu stoklardan ilânihaye istifade edilmesine müsaade etmeyecek-
dir.

IV — Avrupa ziraatinin istihsal kuvveti.

Bu suretle tahlilimizin can alacak noktasına, yani şu meseleye gelmiş oluyoruz: Avrupanın ziraî istihsalini 1909/13 ile 1935/39 arasındaki devrede nüfus artışına nisbetle, buğday bakımından üç misli, memu yem bakımından iki ilâ ikibuçuk misli arttıрмаğa sevkeden ve bu sayede kıta Avrupasını hemen hemen tamamen kendi kendini besleyen bir saha haline koyan esrarlı kuvvetler hangileridir?

Sonra şu mes'ele var:

Hangi hastalık bu kuvvetlere musallat oldu da Avrupanın iâşesi bu kadar müthiş bir çöküntüye uğradı? öyle bir çöküntü ki, henüz daha düzelmekde ve hattâ belki daha ziyade şiddetlenmek istidadını göstermekdedir.

Ve nihayet:

Avrupadaki bu ziraî istihsal hastalığını iyiliğe çevirmek hususunda ümidimiz var mıdır ve bu yolda tatbik edilecek isabetli tedavi vasıtaları nelerdir?

Birbirine sıkı sıkıya bağlı olan bu soruların birincisine cevap verirken, ilkin şu hususu tebarüz ettirilm:

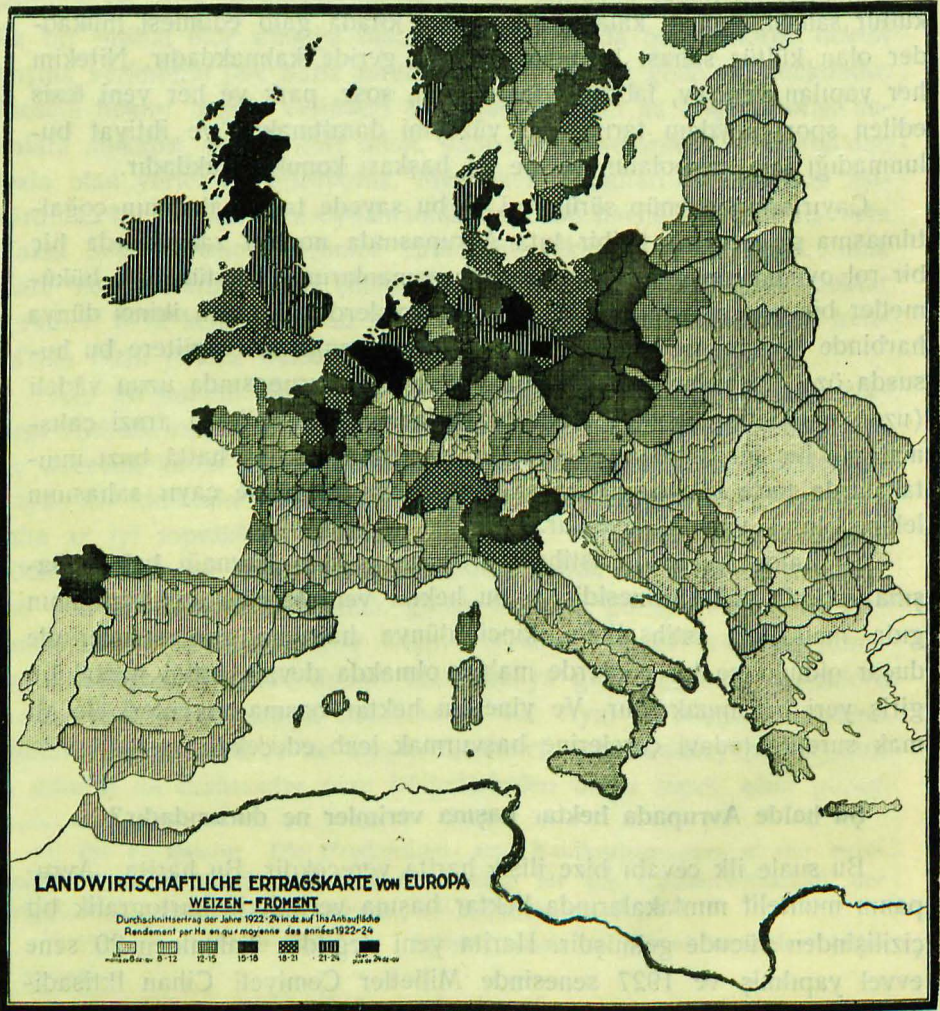
Avrupada 1920 ve 1930 senelerinde **ziraî istihsalde görülen artışın, ekim sahallerindeki çoğalma ile zerre kadar âlakası yoktur.** Avrupadaki ziraat ve iâşe meselesinin, "istihsali arttırma" ve "ekim sahasını genişletme" yi hep aynı durumun yalnız iki muhtelif ifadesinden başka bir şey telakki edemeyen deniz aşırı ziraat iktisatçıları tarafından da beraber şekillendiği bu günlerde, keyfiyetin Avrupada aynı suretle mu-

talâa edilemeyeceğini ve Avrupada esasından başka olduğunu daha baştan tebarüz ettirmek zorundayız: Avrupa ve deniz aşırı ziraatları arasında en mühim farklarından biri, deniz aşırı memleketlerdeki ziraî istihsal artmasının, verimler tarla birimi başına aynı miktarda kaldığı ve hattâ gerilediği halde, ekim sahasının genişletilmesi ile temin edilmesine mukabil, Avrupada ziraî istihsal artışının, bilhassa 1920 ve 1930 senelerinde, munhasıran ekim sahası aynı kalmasına ve hattâ küçülmeğe yüz tutmasına mukabil randımanın yükseltilmesi suretile

AVRUPADA TARIM YAPILAN YERLER BUĞDAY

1922 - 24 yıllarında hektar başına ortalama verimler

vuku bulduğudur. **Ana kara (kıta) Avrupasında tarım yapılan nafi yüzey**, ikinci dünya harbinin zuhurundan evvelki son yıllarda, 1909/13 senelerine şamil ortalama mikdara nazaran, daha büyük değil, bilâkis daha küçük bulunmakta idi. Zâten öteden beri meskûn ve kesif bir nüfus kitlesinin bulunduğu Avrupa gibi bir ana karada başka türlü de olamazdı, zira orada yüz yıllardan beri iskân maksadlarına tahsis edilebilecek yeni arazi hemen hemen hiç kalmamıştı. Bazı memleketlerde zaman zaman hükûmetin teşebbüsile ve şunu da ilâve edelim, çok büyük masraflarla bataklıkları kurutmak veya denizden yer kazanmak (meselâ Zuidersee) gibi tedbirlerle yeni topraklar kazanılmışsa da, bunlar Avuranın ziraat konusu olan mecmu toprak yüzeyine kıyasen tamamen ehemmiyetsiz genişlikte alanlardır. Bilhassa Avrupa memleketlerinin ekserisinde, masraflı arazi islâhatı yardımıyla elde edilen kültür sahası, nüfusu kalabalık olan bir kıtada gaib edilmesi mukadder olan kültür sahası kaybına nazaran geride kalmaktadır. Nitekim her yapılan yeni ev, fabrika, demir yolu, şose, park ve her yeni tesis edilen spor meydanı tarım nafi yüzeyini daraltmakta ve ihtiyat bulunmadığı için kaybolanın yerine de başkası konulmamaktadır.

Çayırın bellenüp sürülmesi ve bu sayede tarla sahasının çoğaltılmasına gelince bu tedbir kıta Avrupasında normal zamanlarda hiç bir rol oynamamaktadır. Sadece harb zamanlarında tek tük bazı hükûmetler bir çok çayırları bu suretle işletmişlerdir. Nitekim ikinci dünya harbinde İsviçre, ve her iki dünya harpleri esnasında İngiltere bu hususta özel başarılar elde etmiştir. Fakat kıta Avrupasında uzun vâdeli (uzun müddetlere şamil) istihsal artışlarının bu şekildeki arazi çalışmalarile hiç bir münasebeti yoktur. Bu istihsal artışı, hattâ bazı minalarda tarla sahasının azalışı ile müterafik bir halde çayır sahasının lehine olarak vuku bulmuştur.

Şu halde Avrupada istihsal artışının yeğâne kaynağı **hektar başına verimin yükseltilmesidir** ve bu hektar verimlerinde de, Avuranın gıda maddeleri istihsalinin ikinci dünya harbinin son senelerinde duçar olduğu ve bu günlerde ma'ruz olmakta devam ettiği hastalığın girişi yeri bulunmaktadır. Ve yine bu hektar başına verimleri ele almak suretile tedavi çarelerine başvurmak icab edecektir.

Şu halde Avrupada hektar başına verimler ne durumdadır?

Bu suale ilk cevabı bize ilişik harita verecektir. Bu harita, Avuranın muhtelif mıntakalarında hektar başına verimlerin kartografik bir çizilişinden vücutte gelmiştir. Harita yeni değildir. Tahminen 20 sene evvel yapılmış ve 1927 senesinde Milletler Cemiyeti Cihan İktisadi-

yatı Kongresine sunulan bir rapora ek olarak kullanılmışdır¹⁾.

Bu haritaya ve çavdar, yulaf, arpa ve patatesden hektar başına elde edilen verimlere ait haritaya istinaden 1927 senesinde takdim edilmiş olan raporda Avrupa ziraatının inkişaf imkânları hakkında mühim hakikatlere varmak imkânı hasıl olmuştur. Ezcümle bu harita malzemesi elde olunca daha yukarıda izah ettiğimiz veçhile, dünya işe ekonomisinin çehresini 1930 senelerinde o kadar esaslı surette değiştiren, muazzam istihsal artışları hakkında, daha o vakıttan kehanette bulunulabilinmişti. Bu tahlilin ve bu prognozun²⁾ arada geçen zaman zarfında hektar başına verimlerin fiili gelişmesi ve bu suretle Avrupa ziraatında mecmu verimlerin artışı dolayısıyla, ne kadar isabetli olduğu anlaşılmıştır. Binaenaleyh biz bugün yine bu haritaya dayanarak Avrupadaki ziraat verimlerinin yükselmesini sağlayan kuvvetler hakkında ilk bir intibah elde etmeğe bakalım: İlk bakışta bu haritada, hektar başına verimlerin pek bariz surette değişik olduğu göze çarpmaktadır. Meselâ hektar başına verimleri 8 kentaldan daha az buğday olan sahalara mukabil, üç ilâ dört misli, yani hektar verimleri 24 kental'dan fazla olan yerler de görüyoruz. Memleket hududları bu hususda aşıkândır ki hiç bir kat'i rol oynamamaktadır. Bu harita üzerinde ilk defa olarak hektar başına verimler bütün memleketlere göre değil, ufak idare mıntakalarına göre çizilmişlerdir. Nitekim Almanyada hektar verimleri 8-12 kental gibi az olan sahalara mukabil, verimleri 24 kental'dan fazla yüksek bulunan yerler vardır.

Asıl en mühim olan keyfiyet, hektar verimlerindeki bu başkalıkların besbelli toprak ve iklimin müsaadeliliğiyle aslâ veya hemen hemen hiç derecek kadar münasebeti olmayışıdır. Hattâ öyle ki, ziraatçı olmayan bir kimsenin Avrupada müsaaid ve gayri müsaaid iklim, iyi veya daha az iyi toprakların dağılımı hakkında bildiğinin taban tabana zıddına olarak bu verimlerdeki tehâlûfün toprak ve iklim ile münasebeti yoktur. Nitekim İskoçyada, güney İsveçde, güney Norveç ve Danimarkada o vakıtlar, hektar başına verimler, Napoli ve eski Roma imperatorluğunun zahire anbarı olan Sicilya gibi bereketli muhitlere nazaran 3-4 misli yüksek bulunmakta idi. Aynı paradoks³⁾ durumu münferid memleketlerde de müşahede etmek mümkündür: Almanyanın en münbit ve mahsuldar olan bölgelerinden birini teşkil eden güney

1) Dr. F. Baade: Die Produktions- und Kaufkraftreserven in der europäischen Landwirtschaft und ihre Bedeutung für die Gesamtwirtschaft der europäischen Industrieländer. Berlin, Reichsdruckerei, 1927.

2) Mevcud delillere bakarak, ileride vukuu muhtemel neticeleri istidlâl etmek.

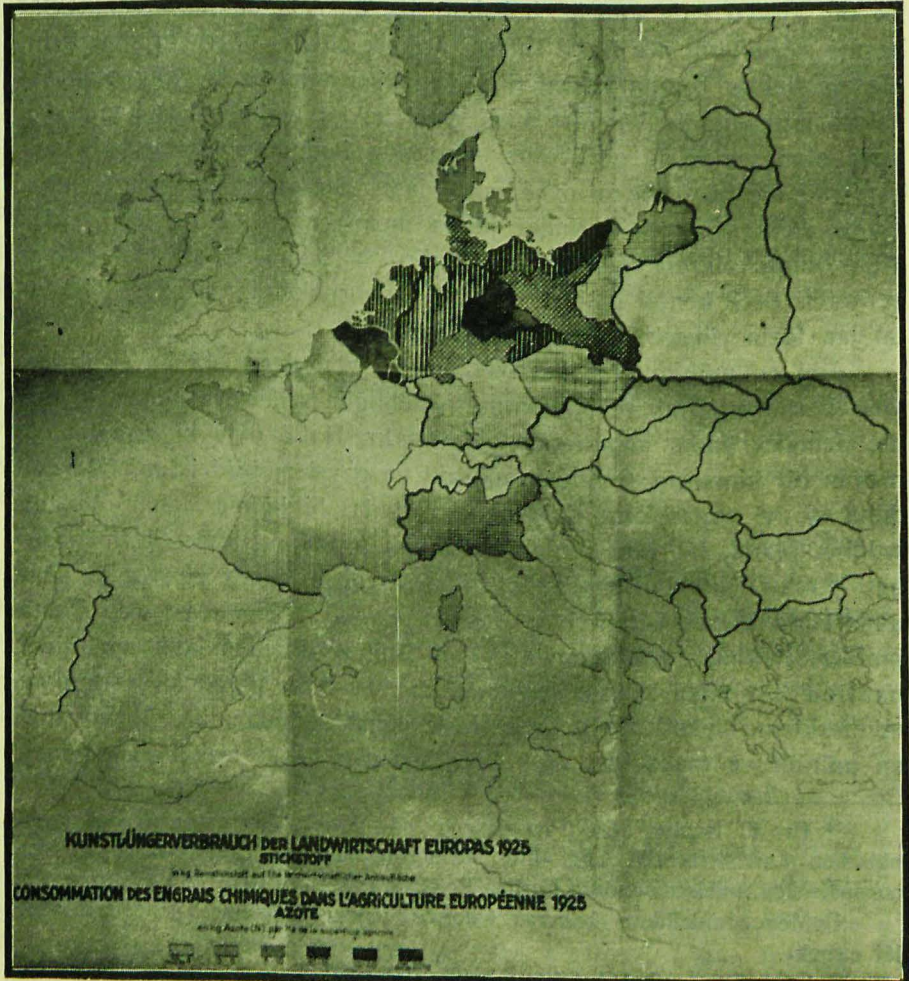
3) Görünüşte muhal, hakikatte sahsî olan söz.

Bad mıntakasının yukarı Ren nehri havzasında hektar verimleri Saksonya taraflarındaki verimlerin yalnız 1/3 ilâ 1/4 i kadar, Berlin'in bulunduğu kumsal topraklardaki verimlerin yarısından daha az orandadır.

İşte bu paradoks durumdur ki, bize asıl can alacak şu hakikati öğretecektir: Avrupada hektar başına verimlerin miktarını belirten âmillerin toprak ve iklim olmayıp, büsbütün başka faktörler olması lâzımgelmektedir. Filhakika Avrupanın muhtelif bölgelerinde **hektar başına verimlerdeki farklılaşma**, değişmez tabii şartların muhassalesi olmayıp **tarihî inkişafın bir neticesidir**.

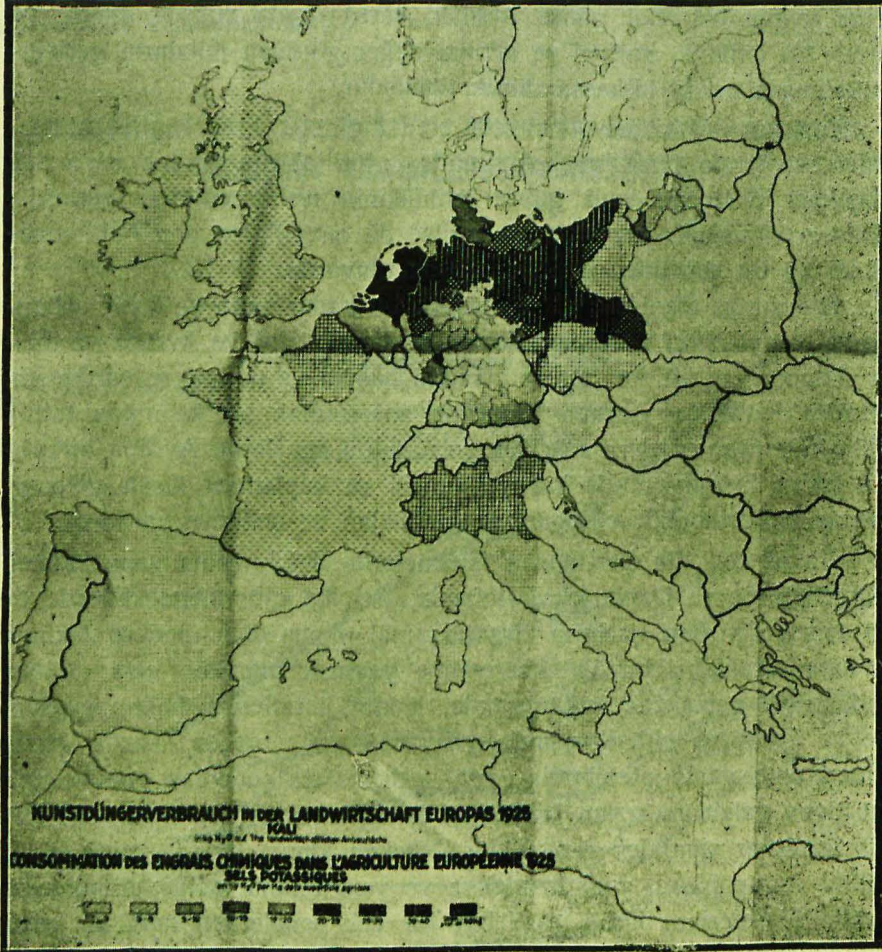
AVRUPA ZİRAATİNDE SUN'Î GÜBRE İSTİHLÂKİ 1925 (AZOT)

Avrupada hektar başına verimler stabil (istikrarlı) bir faktör olmaktan uzaktır. Avrupa ziraatında bir çok on senelerden beri, hektar başına verimleri yükseltmekte olan bir gelişme vukubulmaktadır. Hektar başına verimlerin bu artışı Avrupa ziraatında teknik ilerlemenin

AVRUPA ZIRAATINDE SUNÎ GÜBRE İSTİHLÂKI (POTAS) 1925

yayılmasına istinad etmektedir. Teknik terakkinin istatistik bakımından en iyi ölçülebilecek faktörü, **sunî gübre istihlâkidir**. Sunî gübre istatistiği yardımıyla, Avrupanın muhtelif bölgelerinde verim miktarları ile teknik terakkinin intişarı arasında mevcut münasebet, gayet göze çarpacak bir halde gösterilebilir.

Yukarıda gördüğümüz haritalar Avrupa ziraatında 1920 senelerinin ortasında ziraat bakımından bir hektar nafî yüzey başına isabet eden azot ve potas istihlâkine göstermektedir. Sunî gübre istihlâkine ait bu haritaları daha önce arzettiğimiz ve hektar başına düşen buğdaylara ait haritanın yanına koyduğumuz vakıt, **sunî gübre istihlâkile verim miktarları arasındaki** paralellik gözümüze çarpar. Gerek ayrı ayrı Avrupa memleketlerinde ve gerek kıta Avrupasının genel heyetinde 1920 senelerinde hektar başına verimler, nerede yeni zamanın icablarına uygun bir sunî gübre istihlâki varsa orada yüksek olmuş ve nerede bu istihlâk, normal ve arzuya değer görünen miktarda gerisinde kalmışsa orada bilhassa düşük olmuştur.

Yeşil ziraatı bilhassa kuvvetli olan İngiltere, İsviçre gibi memleketler bir tarafa bırakılırsa, Avrupada o haritalarda ya hiç veya pek kifayetsiz derecede sunî gübre istihlâkinin tesbit edildiği yerlerde, bütün ziraî teknik, yüz yıllarca değilse de on yıllarca geri bulunmakta idi ve **bu sebepten** verimler düşük oluyordu.

İşte ziraat tekniğine ait ve tesbiti bu kadar sade ve basit sebeplerden dolayı, 1927 deki raporda ziraat ekonomisine ve Avrupa ve dünya ekonomisine ait son derece şumullü hüküm ve neticelere varılmıştı. Nitekim o vakıtlar Avrupa ziraatının ancak ufak bir kısmında tatbik edilmekte olan modern tekniğin gelecek on senelerde Avrupa ziraatının karan kısımlarını da kapayabileceği ve kaplaması lâzım geleceği tahmin edilebilmekte olduğundan şu hüküm ve neticeye varılmıştı:

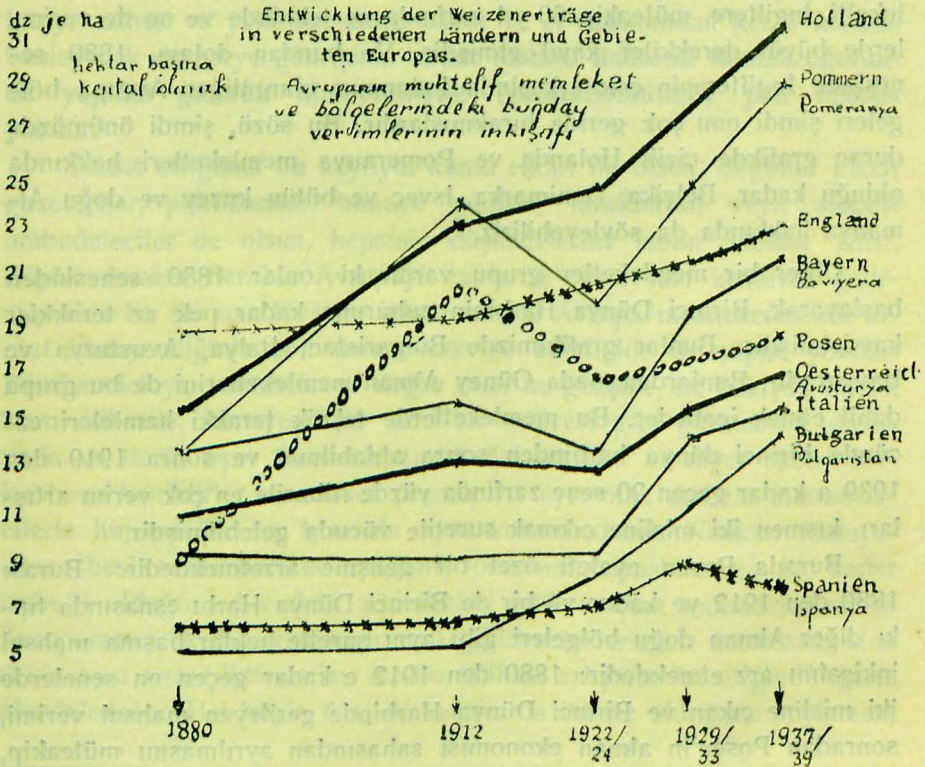
Yalnız tek tük ileri gelen işletmelerde değil, Almanyanın tekmil vilâyetlerinde ve Danimarka, Holanda, Belçika gibi memleketlerde de on senelerden beri oraların ziraatına mal olmuş olan modern tekniği, Avrupa ziraatının büyük ekseriyetine yaymak mümkün olsa, bunun, endüstriyel genişleme imkânlarında, hakikî ücretlerde, halkın yaşesinde ve işsizliğin giderilmesinde oynayacağı rol, geçen asırda kuzey Amerikanın geniş steplerinin ziraî çalışmalara açılması neticesinde meydana gelen muazzam terakkileri hatırlatacaktır. Bu husustaki teknik imkânlar şimdiden mevcuttur. Nitekim kimya ilmi ve ziraî teknik bilimi Avrupalıların yeni hamlelere ve yeni refaha kavuşdurmak uğrunda hisselerine düşen vazifeleri bir çok senelerden beri ifa etmiş bulunmaktadırlar. İşte ziraat siyasetçisinin uhdesine terettüb eden iş, fennin bu terakkilerini iktisadî realiteye tatbik etmek, bunlardan ekme ve et çıkarmak, köylüye refah, Avrupanın sanayi iktisadına bol sürüm imkânları sağlamaktır.

O vakıt tahmin edilen inkişaf ikinci dünya harbinin zuhuruna kadar geçen onbeş sene zarfında fiilen gerçekleşmiştir. Bu devre zarfında

modern teknik daha 1922/24 senelerinde geri bir durumda bulunan sahalara yayılmakta devam etmiş ve verimleri çok büyük nisbette arttırmıştır. Hazırlamakta olduğumuz "Birleşik Avrupa Devletlerinin Ziraatı" isimindeki kitabımıza ilişik olan büyük bir harita malzemesinde, Avrupada tekml tarla mahsulleri verimlerinin, yüzde itibarile en çok, 1922/24 haritalarında en ziyade verim artışına muhtaç diye göz önünde tutulan sahalarda arttığı ve bununla tam paralel bir halde, aynı bölgelerde ziraat tekniğinin de muazzam tarakkiler kayd ettiği gösterilmiş bulunmaktadır.

AVRUPANIN MUHTELİF MEMLEKET VE BOLGELERİNDEKİ BUGDAY VERİMLERİNİN İNKİŞAFI

Biz burada, aşağıdaki grafik yardımıyla hiç değilse, Avrupada hektar başına isabet eden bu verimlerin artışını ana hatlarıyla göstermekle iktifa edeceğiz.

Yukarıda çizili grafik, Avrupanın muhtelif dokuz bölgesinde hektar başında isabet eden buğday mahsulünün inkişafını göstermektedir. Haritalarda gösterildiğinin aynı olarak, burada da **bölgeden bölgeye mevcut** çok bariz tezadlar, en mühim faktör olarak göze çarpmaktadır. Öyle bölgeler var ki, oralarda 1880-1940 a kadar süren altmış sene içinde istihsal hemen hemen hiç artmamıştır. Bunlardan biri İngiltere, diğeri spanyadır. Fakat verim artışının cüzi oluşundaki sebepler aynı değildir. İspanyada geçen yüz yıl esnasında tamamen iptidai ve geri bir ziraat tekniği tatbik edildiği için, mahsul verimi o nisbette az oluyordu. Zaten orası en son zamana gelinceye kadar teknik terakkinin yayılma vetiresine sahne olamamış ve verimler de ona göre düşük seviyede kalmakta devam etmiştir. Halbuki İngiltere 1880 senesinde bütün Avrupada ziraat tekniğinin en yüksek mertebesine varmış ve ona göre de hektar başına en çok mahsul elde etmiş olan bir memleketti. İngiltere, müteakip 60 yıl zarfında ne teknikte ve ne de verimlerde büyük terakkiler kayd etmiştir. Ve bundan dolayı, 1880 senesinde İngilterenin çok arkasında bulunmuş olan diğer Avrupa bölgeleri şimdi onu çok geride bırakmışlardır. Bu sözü, şimdi önümüzde duran grafikde çizili Holanda ve Pomeranya memleketleri hakkında olduğu kadar, Belçika, Danimarka, İsveç ve bütün kuzey ve doğu Almanya hakkında da söyleyebiliriz.

Diğer bir memleketler grubu vardır ki onlar 1880 senesinden başlayarak, Birinci Dünya Harbinin zuhuruna kadar pek az terakkier kaydetmiştir. Bunlar grafikimizde Bulgaristan, İtalya, Avusturya ve Bavyeradır. Bunlardan mada Güney Alman memleketlerini de bu gruba dahil etmek icabeder. Bu memleketlerde teknik terakki hamleleri ez-cümle birinci dünya harbinden sonra atılabilmiş ve sonra 1919 dan 1939 a kadar geçen 20 sene zarfında yüzde itibarıyla en çok verim artışları, kısmen iki misline çıkmak suretile vücuda gelebilmiştir.

Burada Posen eyaleti özel bir gelişme arz etmektedir. Burası 1880 den 1912 ye kadar ve bir de Birinci Dünya Harbi esnasında tıpkı diğer Alman doğu bölgeleri gibi aynı suretle hektar başına mahsul inkişafını arz etmektedir: 1880 den 1912 e kadar geçen on senelerde iki misline çıkan ve Birinci Dünya Harbinde gerileyen mahsul verimi, sonradan Posen'in Alman ekonomisi sahasından ayrılmasını müteakip, Pomeranya ve diğer doğu Avrupa bölgelerinkinden tamamen ayrı bir gelişme göstermiştir. Pomeranya, Brandenburg, Silezya ilâ... eyalet-

lerinde Birinci Dünya Harbî yüzünden verimlerdeki gerileme, harbden sonra daha birinci on sene içinde telafi edilmiş ve hattâ 1930 senelerinde mahsul, 1912 senesinininkini çok aşmış olduğu halde, Posen eyaleti, Birinci Dünya Harbinden önceki randımanına aslâ erişememiştir. Orası 1930 senelerinin sonunda. Avrupada, verimleri 1909-13 devresine kıyasen en aşağı seviyede olan yegâne bölgeyi teşkil etmekte idi. Diğer bütün bölgelerde verimler kısmen az artmış (İspanya, İngiltere), kısmen % 20-30 çoğalmış (Doğu ve Orta Almanya), kısmen % 30-50 oranında yükselmiş (Holanda, Güney Almanya, İtalya, Avusturya; Bulgaristana gelince, orada verimler hattâ iki mislini bulmuştur).

Memleketten memlekete ve yahut Almanya gibi büyük bir memleketin dahilinde bölgeden bölgeye hektar başına mahsulün o kadar değişik olan, ve hattâ birbirine zıd olan inkişaflarını tesbit ettikten sonra şu son derece mühim olan hakikata vasıl olmaktadır:

Avrupada 1920 ve 1930 seneleri zarfında hektar başına verimlerin artışı ve bu suretle topyekûn istihsalin muazzam derecede çoğalışının kıtayı ekme ve yem hububatı, davar ve et bakımından kendi kendini besleyecek dereceye getirişinin **ziraat mahsul fiatlarını tutmak uğurunda yapılan gümrük himayeciliğile (protectionisme) pek alâkası yoktur.**

Tesbit ettiğimiz bu keyfiyet kamu efkârı ile olsun, bilginler kadar gazeteciler, politikacılar, himaye gümrük tarafdamları veya serbest mübadeleciler de olsun, hepsinin düşüncelerine taban tabana zıttır. Böyle olmakla beraber Avrupayı "autarcie"¹⁾nin tam kenarına getirmiş olan bu iki son 10 sene içinde birçok Avrupa memleketlerinde ziraat himayeciliğinin son derece takviye edildiğine de şüphe yoktur. Bundan dolayı, «autarcie»ye doğru olan bu gelişme, ilk bakışta büyük kısmı itibarile, himayeciliğin tabii bir neticesi gibi görülebilir. Avrupada ve deniz aşırı ülkelerde ziraat iktisatçıları ve diğer ekonomistler buna kani'dirler ve esasen prensipleri ayrı olan serbest mübadelecilerle himayeciler bu hususda aynı kanaattedirler. Nitekim himayeciler "besi serbestisi" ne erişilmiş olmasını, siyasetlerinin ne kadar isabetli olduğuna bir delil addettikleri gibi, serbest mübadeleciler ve Avrupanın artık kendilerinden mal getirtmemelerinden müteessir olan deniz aşırı ziraat iktisatçıları ise bu istihsal artışının "sunîliğine" işaret etmektedirler. Hal böyle iken iki tarafın da haksiz olduğunu söylersek,

¹⁾ Bir memleketin maddî ihtiyaçlarını tatmin bakımından, kendi kendine yetme siyaseti.

kimsenin gözüne girmiş olmayacağız, fakat iş ciddi böyledir ve yukarıda gösterilen grafike bir bakmak bunu isbata kâfidir. Grafikde gösterilen memleketler arasında, Avrupanın hektar başına mahsul verimi itibarile en başda bulunan memleketini Holanda teşkil etmektedir: Hektar başına 30 kental veya daha fazlasına buğdayı 1930 seneleri sonunda ancak Danimarka ve Belçika yetiştirebilmiştir. Halbuki bu üç memleket Avrupada **en uzun müddet serbest ticaret rejimine sadık kalmış olan memleketlerdir**. Mezkûr 60 senenin elli senesinden fazla müddet içinde, bu üç memleket tamamen serbest rejim tatbik etmekte idiler. 1930 senelerinde dünya piyasalarında hüküm süren tam anarşi karşısında bu memleketlerin tatbik ettikleri himayecilik diğer Avrupa memleketlerinden herhangi birine nazaran çok mütedil idi. Bu himayecilik sayesinde Holanda, Danimarka ve Belçika ziraat erbabı için sağlanan satış fiatları B.A.D. de "Farmer" ler lehine **"Agricultural Adjustment"** rejimi sayesinde temin edilen fiatlardan daha yüksekk bulunmüyordu. Böyle olmakla beraber bu üç memleket 1930 senelerinin sonunda hektar başına en yüksek mahsul vermekle kalmamışlar, altmış sene zarfında verimlerini bilhassa arttırmışlardır. 1880 senesinde bu memleketlerdeki mahsul verimi takriben 15 kental idi. Ve o vakıtki İngiliz verimlerine kıyasen % 25 daha azdı. 1930 seneleri sonunda bol bol iki misli yükselmiş ve İngiliz istihsalini % 30 kadar aşmışdı. İşte bu üç memleket modern tekniğin tatbiki yolunda ondokuzuncu asırdan yirminci yüz yıla geçişten beri Avrupanın başında gelmektedirler.

En az mahsul verimlerini ve aynı zamanda en az mahsul artışını ibraz eden memleket İspanya olmuştur. O memleket ki hububat hususundaki ziraat himayeciliğini şu hoş ve pek basit şekilde tatbik etmektedir: İspanya hükümeti öteden beri hububat ithalâtını men'etmiştir. O, bu yasağı ancak fena hasad zamanlarında kısmen de muayyen kontenjanlar için ithâl lisansları ile gevşetmektedir. İmdi biz bu iki şıkları mutaleâ edersek, ziraat himayeciliği ile istihsal artışı arasındaki illet ve netice münasebeti hakkında câri düşüncelerin tam aksine zahib olmamız icabeder. Bir kerre İspanyayı, sonra da Belçika, Danimarka ve Holanda gibi memleketleri ele aldığımız vakıt, ziraat himayeciliğinin teknik terakkiye ve böylece istihsal artışına engel olmak hususunda çok müessir vasıta olduğu, buna mukabil serbest mübadelelerin teknik terakkiyi ve bununla istihsal artışını sağlamak yolunda son derece elverişli bir çare olduğunu kabul etmemiz icab edecek gibi görünmektedir. Bu kadar bariz bir şekilde ifade ettiğimiz durum cüz'i bir hakikatı ihtiva etmekle beraber bütün gerçeği ihtiva eylememektedir.

Almanyadaki inkişafın gözden geçirilmesi bizi bu hususta hakikata daha ziyade yaklaştıracaktır. Almanyada bütün bu 60 senelik devre esnasında hemen hemen sürekli denilebilecek bir halde himayecilik hüküm sürmekte idi. Bu rejim altında Almanyada istihsal artışının inkişafı hiç de müsavî ve muttarıd bir halde seyretmiş değildir. Güney ve Doğu Almanyada hektar başına mahsul (yukarıdaki grafikte: Posen ve Pomeranya eyaletleri) 1880-1912 içinde iki mislini bulmuş, Güney Almanyada (Bavyera, Baden, Württemberg) yalnız % 20 kadar artabilmiştir.

Birinci Dünya Harbini müteakip Kuzey ve Doğu Almanyada verim artışı devam etmiş, mahsul 1912 ye nazaran % 25 kadar çoğalmıştır. Güney Almanyada ise istihsalin kuvvetle artışı devresi ancak 1922-1924 de başlamış ve artışlar % 30-50 ye varmıştır. Bu meyanda patates mahsulünün artışları 1937-39 a gelinceye kadar güney Almanyanın bazı bölgelerinde % 100 e kadar çıkmıştır. Himayecilik rejimi bu bölgelerin hepsinde bütün bu zamanlar aynı halde cârî olmakda idi. Binaenaleyh, istihsal artışları himayecilik sayesinde mi yoksa himayeciliğe rağmen mi vukubulmuştur sualini cevaplandırmak istesek şaşırıp kalmamız lâzım gelir. Avrupa memleketlerinde istihsal artışındaki bütün bu muammaları ve tezadları bir hamlede halledecek **yegâne bir faktör** vardır, o da ziraat **erbabının meslekî ve umumî eğitimlerine dayanan teknik terakkilerin yayılmış olmasıdır**. Nitekim Avrupada alfabe bilmeyenlerin en çok bulunduğu yerlerde ziraat mahsul verimlerinin en az olduğunu, okuma yazma bilenlerin en çok bulunduğu ziraatçıların insan olmak itibarile ve mesleklerinin ehli olmak haysiyeti ile en yüksek kültür derecesine ulaştıkları yerlerde, en yüksek verimlerin meydana geldiğini müşahade etmekteyiz. Ziraatçıların bilgi derecesinin hiç terakki etmediği veya ancak cüzî derecede ilerlediği devrelerde ve bölgelerde terakki ya hiç kaydedilmemekte ya mahdud bir ölçüde tezahur etmektedir. İste umumî kültür, ister meslekî yetişme hususunda ziraatçıların bilhassa büyük terakkilere mazhar oldukları yerleri, süratle bir ilerleme dalgasının istilâ ettiği görülmüştür. Nitekim Güney Almanyada 1920 ve 1930 senelerinde böyle olmuştur. Okuma yazma bilmemekliğin öğretim sayesinde bir hamlede izale edildiği ve aynı zamanda ziraat meslek öğertiminin agronomlardan mürekkebe bir şebeke sayesinde ziraata tatbik edildiği yerlerde mahsul artışının adeta bir işti'al (patlama) tesirini andıran tarzda gerçekleştiği görülmüştür. Bu muazzam kuvvet karşısında ziraat siyaseti hususunda ve ezcümle serbest mübadele ile himayecilik arasında mevcut farklar, pek tâlî dereceye düşmektedir.

Teknik terakkinin yayılması veya yayılmaması: işte, kıta Avrupasında hektar başına mahsul veriminin ve böylece Avrupanın iâşe temelinin varlığını veya genişliğini şartlandıran büyük faktör budur. Deniz aşırı ziraat memleketler, iâşe imkânlarını yeni ekim sahaları açmakla, Avrupa ise teknik terakkiyi yaymak neticesinde mahsul verimini çoğaltmak yolu ile temin etmekteydiler. Nitekim B.A.D. de, buğday ziraatının, ormanları kaldırmak suretile elde edilen mutedil derecede iyi topraklardan başlayarak mavi çimenin daha münbit topraklarına doğru gittiği, orta batı bölgesinin geniş ovalarında yeni ve muazzam bir iâşe sahasını açtığı (kazandığı) görülmüştür. Avrupada bu vetîre ("processus") genişliğine gitmemiş, derinliğine vuku bulunmuştur. Teknik terakki, bilhassa bitkilerin sunî gübre ile daha iyi beslenmesi, tarlanın üst tabakasının derinleştirilmesi, bir santimetre daha derin surette toprağın işlenmesi sayesinde iâşesine lâzım olan yeni arazi kazanılmıştır. Avrupa memleketlerinin bundan evvelki dünya harbinden sonra arazilerini bu yolda ne derece genişlettikleri hakkında birkaç misal verelim: 1922/24 de çizdiğim eski haritalarımda hektar başına bazen 8 kentaldan daha az buğday hasadları ile Avrupanın en geri memleketlerinden birisi olarak görülen Bulgaristan, 1920 ve 1930 seneleri esnasında hububat istihsalini iki misline çıkartmıştır. Bu istihsal 1909/13 senelerinin ortalama hesabıyla 1,8 milyon ton mecmu hububat miktarından, 1939 senesinde 3,6 milyon tona yükselmiştir. İstihsalin böyle iki misline varışı, munhasıran hektar başına verimlerin artması sayesinde mümkün olmuştur. Verim artışının kaynağı yegâne ve ancak teknik terakkilerin her tarafa yayılması, bilhassa tekerleksiz çapa sapanı yerine demir sapanın gelmesi, tohumluğun islâhı, yem ziraatı ve mütevazî ölçüde sunî gübre kullanılması olmuştur.

Avusturyada mecmu hububat hasadı (hesap bakımından hububata irca' edilen pahates kıymeti dahil olduğu halde), 1922 senesinde 1,3 milyon ton iken 1938 senesinde, 2,6 milyon tona, yani bol bol iki misline yükselmiştir. Orada bu istihsal artışının büyük kısmı yalnız Avusturyanın Almanyaya ilhakından önce değil, "Avusturya faşizmi" devresinden evvel, yani Avusturyanın ziraat siyasetine geniş ölçüde sosyaldemokratlar tarafından şekil verildiği senelerden önce vukubulmuştur. Elde edilen istihsal artışı tamamen, teknik geriliğin izalesine dayanmaktadır. Nitekim sunî gübre istihlâki iki misliden fazlasına vardığı gibi, mibzerlerle çapa makinelerinin sayısı yine o kadar artmıştır. Bazı bölgelerde görülen bu muazzam istihsal artışlarına rağmen, 1930 senelerinin nihayetinde Avrupanın bir çok geniş bölgeleri gerek mahsul verimi ve gerek modern tekniğin kullanılması bakımından son

derece geri bulunmakta idi. B.A.D. inde senelerce devam eden tarzda yeni gıda mahsul sahalarının elde edilişi, iklim hududuna, yani çorak iklim sınırına gelip dayanmış görünmekte idi. Halbuki Avrupada zer'i-yata müsaid toprak derinliğine doğru gidiş işinde, "great plains" (büyük kırlar) a bile gelinilmiş değildir. Ve nasıl ki 1920 senelerinin başına ait vaziyeti tahlil ederken, ziraî tekniğin kâfi derecede tekemmül etmemesi dolayısıyla yeter miktarda mahsul vermeyen geniş bölgelerin mevcudiyeti, Avrupa ziraatında muazzam istihsal ve iştirak kudreti rezervlerinin varlığına bir delil olarak görülmüşse, vaziyetin bu yeni tahlili hakkında da aynı söz söylenebilir. Binaenaleyh 1930 senelerinin sonunda da kayd edilen muazzam ilerlemeye rağmen, teknik terakkinin yayılmakta devam etmesi üzerine istihsal artışı imkânları bol bol mevcud bulunmakta idi. Böyle olunca da ona göre "bunlardan ekme ve et, köylü için refah ve Avrupa sanayii için sürüm imkânları sağlamak" hususunda büyük imkânlar vardı.

1920 senelerinin başında vaziyetin tahlili, Avrupa ziraatının gelişmesi imkânlarını bahis mevzuu ederken, bir **ziraat siyaseti programı** ile nihayet buluyordu. Bu program bugün de ehemmiyetini gaib etmemiştir. Hattâ o programın bugün olduğu kadar hiç bir zaman aktüel (günün konusu) olmadığını söylemek yerinde olsa gerektir.

İkinci dünya harbinde, — aşağıda da anlatacağımız gibi, başlıca son harb yılında ve maalesef harbden sonra da ve bu güne kadar devam etmek üzere — Avrupa ziraatının birçok bölgelerinde hektar başına alınan yüksek mahsul verimleri mahv ve harab olduktan sonra, bugün bahis mevzuu olan dava "Avrupalılara yeni kalkınma ve yeni refah bahşetmek" dir. Ve bugün dahi, insanlık tarihinde ebediyettenberi olduğu veçhile, topraktan başlamak ve evvelce bir başak sapının büyüdüğü yerde ikisinin büyümesine bakmak suretile bu işi başarmak mümkün olacaktır.

V — Harbin Avrupa ziraatında yaptığı tahribat.

Yukarıda gördüğümüz gibi, Avrupa ve deniz aşırı ziraatları arasında esaslı farklardan birisi, Avrupa ziraatında istihsal artışının aynı kalmakta ve hattâ azalmakta olan sahada hektar verimlerinin arttırılması, halbuki deniz aşırı ziraatında aksi tarzın tatbik edilmesi, yani hektar hasılatının aynı kalması ve hattâ azalmasına mukabil ekim sahasının genişletilmesi olduğunu izah etmiştik.

Her iki mıntakanın ijaesi bu suretile **krizlere karşı hâssas** bir düzuma girmiştir. **Deniz aşırı** memleketlerde bu hassâslık **teknik bakım-**

dandır: Ekim sahalalarının gittikçe daha kuru step mintakalarına götürülmesile, kuraklık felaketleri tehlikesi büyümektedir. Ancak yüksek miktarda stok bulundurmak ve toprağı pek çok ihtimamla korumak sayesinde bu tehlike bertaraf edilebilir.

Gelelim Avrupaya: Burada halk iaşesinin buhranlara karşı hassâşlığı **siyasî mahiyettedir**. Avrupa yaşamak ve kendisini besleyebilmek için, yüksek, hattâ en yüksek hektar verimlerine muhtaçdır. Bilindiğı üzere ancak bu verimlerin arttırılması sayesinde ki Avrupa, beslenmesi hususunda kendisini dışarıdan ithalât yapmakdan müstağni bir hale getirebilmiştir. Hektar verimlerinin bu artışı, gittikçe daha geniş tatbik imkânı bulmuş olan modern istihsal usulleri sayesinde mümkün olmuştur. Toprağın daha iyi işlenmesi, hayvan ve bitkilerin daha iyi beslenmesi, haşeratla daha muvaffakiyetli surette savaş ve daha iyi, yani daha başarılı, fakat aynı zamanda daima dâha istekli hayvan ve bitki neveleri, bu artış veriminin başlıca faktörlerini teşkil etmekte idi. Fakat Avrupa ziraatı bu suretle son derece hassâs bir teşekkül olmağa başlamıştır. Yani toprak mütemadiyen en iyi ve en çok anlayışlı tarzda işlendiğı, hayvanlara, bitkilere yüksek randımanlarına lâzım olan besleyici maddeler daima verildiğı, — iyi bakımlı tarla, bol bol yem istihsali, hayvanlara bol yem ve bol ahır gübresi istihsali arasındaki kamaşık¹⁾ daimî devir — muhafaza edildiğı ve her yıl sunî gübre katılmak bitkileri besleyen maddeler yeniden takviye edildikleri müddetçe Avrupa ziraatı, kıtânın muhtaç olduğı mahsul verimlerini vücutte getirebilir ve o sayede aç kalmaktan kurtulmuş olur.

Burada bahis konusu olan problemin ne derecede şumullü olduğı hakkında şu işağıda gösterdiğimiz basit misal bir fikir verebilir:

1930 seneleri sonunda kıta Avrupa ziraatının sunî gübre istihlâki takriben 1,5 milyon ton safî azot (N), ayrıca 1,5 milyon ton fosfor asidi (P²O⁵) ve bundan maada 2 milyon ton potas (K²O) idi. Bu sunî gübre miktarları takriben 40 milyon ton hububat kıymeti fazla istihsaline tekabül eder. Ekmeğ hububatı, yem hububatı ve patates (bu sonuncusu 1:4 oranı üzerinden hububata tahvil edilecek) olarak kıta Avrupasının mecmu istihsalı o vakıtlar yuvarlak hesabla 160 milyon ton hububata baliğ olduğı için, Avrupa mecmu istihsalinin takriben dörtte biri sunî gübre sanayiinin, potas maden ocaklarının, superfosfat ve tomas unu fabrikalarının ve ezcümle azot fabrikalarının tarla üzerinde

¹⁾ «Complicqué» ma'nasına.

hububata ve patatese münkalib olmuş bulunan mââmüllerinden ibaret bulunuyor demekdi.

İşte Avrupanın bütün ortalama hesabında durum bu merkezde idi. Ziraat tekniği son derece tekemmül etmiş, hektar başına isabet eden mahsul verimleri en yüksek ve ona göre de bitkileri besleyen sunî maddelerin tarlaya dökülmesinde en ileri gitmiş olan memleketlerde, sunî gübrenin senelik istihsaldeki hissesi çok daha büyükdü, öyle ki Belçika, Holanda Danimarka, İsveç ve Almanyanın hepsi beraber bu hisse, mecmu hububat istihsalinin bol bol üçde biri olarak tahmin ve takdir edilebilir. Binaenaleyh bu saha ehalsinin üçde biri için, tarlalarına sunî gübre katılmadığı takdirde, birdenbire ekme ve yem hububatı temin edilmemiş olacağı anlaşılır.

Bu mikdarın zikre şayan bir derecede yapılacak her tahdidi felaket tesirini vücade getirir. Avrupa ziraatına eksik sevkedilecek olan her 100 000 ton safi azot havaların tesirinden sarfınazar edilirse, ziraat istihsalin 2 milyon ton hububat kıymeti kadar azalması demektir. 1930 seneleri sonunda dünya buğday piyasası hacminin tahminen 10 milyon ton kadar gerilediğini göz önüne getirirsek Avrupa ziraatının azot ile teşhizinin 100 000 ton kadar azalmasının dünya iâşe ekonomisini, adeta halledilemeyecek vazifeler karşısında bırakmış olacağını anlarız.

Avrupanın ziraat ekonomisini tehdid eden diğer bir keyfiyet, hektar başına yüksek miktarda mahsul alınabilmesinin, yüksek derecede kabiliyetli ve tecrübeli ziraatçıları istilzam etmesidir. Meselâ büyük miktarda sunî gübrenin tarlaya dökülmesi kifayet etmez, sunî gübrenin tesir etmesi isteniyorsa, bu tarlanın en iyi surette islenmesi üzerine randımanlı tohum serpilmesi, yağmur yağdığı vakıt çiftlik gübresi (fişki) ile gübrelenmesi şarttır. Münferid sunî gübre nevilerinin mikdarı, toprağın özelliğine, kireç durumuna, fişki ile gübrelenmesine göre gayet iyi ayarlanmış olmalıdır. Binaenaleyh katı ehemmiyeti haiz bir istihsal faktörü de, toprağına senelerden beri, hattâ onlarca seneden beri iyi bakmış olan, o toprağı bilen, toprak ve özellikleri hakkındaki bilgisi aynı toprağı işlemiş olan atalarından kendisine yadigâr kalmış olan işletme sahibinin vukuf ve malûmatıdır.

Binaenaleyh toprağı işleyen şahsındaki her değişme Avrupanın son derece tekemmül etmiş olan ziraat tekniği için bir tehlike kaynağıdır. Bu değişme, kütle halinde vukubulursa, ve yüzbinlerce köylü çiftliklerinden alınıp ister harp hizmetleri için ister ahali mübadelesi için götürülürse, bunların yerine başka işçiler, meselâ harb esirleri, zorla çalıştırılan amele veya yeni iskân edilenler ikame edilse de verim

azalmasının önü alınamaz. Hele emre amade olan işçiler, değil keyfiyet bakımından, kemmiyet bakımından da kifayetsiz olursa, istihsal tabiatile daha ziyade geriler. Bunun gibi hayvan veya motor şeklindeki iş kuvvetinin yetersizliği yüzünden toprağı işlemede vukubulan kötüleşme derhal istihsalin azalması şeklinde kendisini gösterir.

İşte Avrupanın **son derece süreklilik** istilzam eden bu ziraat ekonomisi, ikinci dünya harbi yüzünden ağır surette müteessir olmuştur. Her ne kadar batı, kuzey ve Orta Avrupada — buralarını bir bütün halinde mütalâa edersek — harbin ilk senelerindeki aksaklıklar, birinci dünya harbinde olduğundan daha ziyade muvaffakiyetle önlenmiştir. Ziraat istihsalin harb olayları — ki ziraatçı olmayan umumiyet itibarile, yukarıda izah ettiğimiz münasebetleri küçümsediği halde, bunları haddinden fazla izam eder — bu bölgede büyük kısmı itibarile cüzî olmuştur. Ziraatın istihsal vasıtalarile teçhizinin sağlanması, Alman harb ekonomisinin başlıca bir vasıtasını teşkil etmişti. Sunî gübre teslimatı kısmen azalmamakla kalmamış, bazı bölgelerde harb esnasında dahî, birinci dünya harbinde olduğunun aksine, çoğalmıştı. Avrupanın bu kısmında askere alınmış olan işçilerin yerine başkalarının ikamesi, her ne kadar kalite itibarile bazen kifayetsiz de olsa, mikdar bakımından ekseriyetle yeter durumda idi. Ancak son harb seneleri esnasında ziraatın istihsal vasıtalarile teçhizi akamete uğramıştır. Durumun en ziyade vehamet kesbedişi, son harb senesinde görülmüş ve **burada bir defa daha tekrar ederek diyebiliriz ki, bugün hiç de duraklamış değildir.** Müttefik orduların ilerlemesile İtalya, sonra Fransa, Belçika ve Almanya birer büyük muharebe meydanları haline geldikleri vakit, batı ve orta Avrupa ziraatının istihsal vasıtalarile teçhizindeki büyük aksaklıklar başlamıştır. Mihver devletlerinin harb ekonomisi cihazının çökmesi, işgal ve nakil vasıtalarına askerî maksadlar için el konulması yüzünden mutad iktisadî mübâdelle münasebetlerinin bozulması, Avrupa ziraatının bu bölgesindeki istihsal krizini en yüksek mertebesine varırmıştır.

Burada birinci dünya harb ile ikinci dünya harbi arasında esaslı bir farkın önünde bulunuyoruz. Birinci dünya harbinde ilk harb senesinden başlayarak ve sonra bir harb senesinden öbürüne artan bir halde, Avrupa ziraatının istihsal kuvveti aşınmıştır. Fakat muhasamat biter bitmez kalkınma devresi başlamıştı.

İkinci dünya harbinde ise, ilk dört harb senesi esnasında **Batı, Kuzey ve Orta Avrupada** ziraat istihsal kudreti büyük kısmı itibarile bir dereceye kadar muhafaza edilebilmiştir. Bu istihsal kuvvetinin hakikî çöküşü, ancak dördüncü harb senesinde başlamış ve beşinci harb se-

nesinde en vahametli bir dereceye varmışdır. Bu çöküntüye sebep olan kuvvetler, harb biter bitmez hiç de izâle olunamamışdır. Sunî gübre fabrikalarının tahribi, ezcümle Avrupa ziraatının büyük bölgelerinin, kendilerinden sunî gübre getirtmek itiyadında oldukları kaynaklardan ve yüksek kıymetli tohumlukdan münakalat dolayısıyla kesilmiş olmaları devam etmekte olup harbden sonraki iâşe felaketini daha ziyade kötüleşdirmek istidadını göstermektedir. Vaziyetin ciddiliği bir bakışda kavranacak durumda değildir.

1944 senesinin son harb hasadı, meselâ sunî gübre tedariki bakımından olsun, insan ve hayvan kuvvetile teçhiz bakımından olsun, oldukça normal bulunmakta idi. Bundan dolayı 1945 senesinin ilk harb sonrası hasadı, Avrupanın, sunî gübre, yüksek vasıflı tohumluk ve iş kuvvetlerin ile teçhizi bakımından ciddi aksaklıklar altında yapılan ilk hasadı teşkil etmişdi. Bu itibarla işbu hasadın, havalar normal şartlar altında geçmiş bulunsaydı bile, hayli noksanlar ibraz etmesinin önüne geçilemeyecekti. Zikrettiğimiz, istihsale zarar verici faktörler 1946 hasadı için de bertaraf edilemeyince, vaziyet büsbütün vehamet kesbetmişdir. 1946 hasadı için, yeter derecede ihtimam gösterilmemiş olması, gelecek 1946/47 tedarik senesinin ister istemez getireceği iâşe güçlüklerinin başlıca sebebini teşkil etmektedir. 1945 senesi için önü alınamiyacak olan bir hasad noksanı, tekmil ihtiyat mevcudların kullanılması, deniz aşırı memleketlerden sevkiyat, iâşenin asgarî hadde ircaı, ve şunu da ilâve edelim, Avrupada bir çok kimselerin fi'len açlık çekmesi ve açlıktan ölmesi suretile telafi edilmişdir. Bu hal pek mahdud olan dünya ihtiyat hububat mevcudlarının hissölunur derecede azalmağa yüz tutmasına sebep olmuşdur.

1946 senesinde **ikinci** bir hasad noksanının teakub etmesi çok daha ciddi bir felakettir. Dünya mevcut stokları o yüzden tam sıfır seviyesine inecek, yâni mahsul fazlalığına sahip deniz aşırı memleketlerin, kendi gıda emniyetleri bakımından daha aşağı düşüremeyecekleri seviyeye irca edilmiş olacaktır. Fakat stoklara böyleyece el sürülmesi bahasına dahi olsa, Avrupadaki noksanlığın meşum akıbetleri ne zaman önlenmiş olacaktır? Cevab, ne zaman ki Avrupaya yardım gâyesile dünya iâşe ekonomisi şebekesine dahil memleketler kendi iâşelerini harbin icabettiği ayarda tutarlarsa.. Nitekim İngilterede uzun zamandan beri böyle yapılmaktadır.

1947 senesinde üçüncü bir noksan hasad, hatır ve hayale gelmeyecek ve hiç bir stokla ta'dil edilemeyecek olan bir felaket doğuracaktır.

Ziraatçı olmayanlar, Avrupa iâşesinin bugünkü en mübrem sıkın-

tılarına tahsis edilmiş olan bu etütte, 1947 hasadı ve 1947/48 hasad senesi gibi o kadar "uzak şeylere" bu kadar kesin bir ehemmiyet verilmesini, itiraz makamında, doğru bulmüyebilirler ve derler ki şimdi şu anda, yani 1946 senesinde insanlar **açlık** çekiyorlar. Öyle iken "bütün Avrupa için ekme" vaadeden kimse, **bugün** ekmeğin nasıl tedarik edileceğini bize söylesin. Bu söze verilecek cevap, insanlık tarihinde **hiç bir vakit bugün için** ekme tedarik edilmemiş olduğudur. Zira ekme, hemen karar verilerek ortaya çıkarılabilen bir nesne değildir, ekme, üzerinde ekseriyetle kış hububatının zeredildiği Avrupada, hasadından dokuz ay evvel ekilecektir. Hattâ tohumluğun, gübre ve sâitinin, ve şunu da unutmamalı ki, gübre vasıtaları istihsal için muktezi fabrikaların ve ham maddelerin ekseriyetle, vücutte getirilecek ekmeğin yenilebilmesinden bir buçuk ilâ iki yıl evvel ihzar edilmiş olması lâzımdır.

Eğer bu satırlar, ziraatla, toprakla ilgisi olmayan düşünce tarzını bir az bertaraf etmeğe ve 1947 hasadının temini için lâzım olan tedbirleri vakit ve zamanile, yani **bugün**, şimdi, derhal aldırmağa hizmet etmişse, mâtuf oldukları gayeyi gerçekleştirmiş olacaklardır.

Batı - Orta - ve Kuzey Batı Avrupada 1946 hasadı, istihsal vasıtaları ile, bilhassa sunî gübre, yüksek vasıflı tohumluk, makine ve işletme vasıtaları ile teçhiz olunmamak yüzünden zarar görmüş olduğundan, bu ziyanların bertaraf edilmesi, 1947 hasadı için başlıca gaye olmak lâzımgelmekte, halbuki **Doğu Avrupanın** durumunu kendisine has şartlar dahilinde mutalâa etmek icab eylemekdedir.

Mamafih bunu söylerken doğu Avrupanın bir kısmında da (Trieste-Lübeck hattının doğusundaki bölgelerin hepsine sadece Doğu Avrupa diyoruz), gerek sunî gübre istimalinin ve gerek menşei endüstride olan başkaca istihsal vasıtalarının, tıpkı Batı, Orta ve Kuzey Batı Avrupasında olduğu kadar mühim bir noktayı teşkil ettiğini kaydedelim. Bu sözümüz ezcümle Almanyanın Elbe doğusundaki bölge hakkında varıddır. Burada ziraî teknik yüksek bir seviyede olup tabiî istihsal şartlarını aşan derecede arttırılmış olan hektar verimlerini temin eden çok miktarda sunî gübre istihlâk edilmekdedir. Fakat bu bölgede 1946 hasadında zaten gayrikâfi sunî gübre istimali ve saire yüzünden hasıl olan zararlar, siyasî bir faktör yüzünden vukua gelen ziyanların çok arında kalmışdır. İşte bu siyasî âmil hakkında maalesef şunu söylemek mecburiyetindeyiz ki bu yüzden Lübeck-Triest hattının doğusundaki bütün Avrupa bölgesinin 1946 hasadı, tekrar düzelemeyecek surette azalmakla kalmamışdır ve diyebiliriz ki 1947 ve ondan sonraki seneler hasadının en vahim noksanları ibraz

edeceğini şimdiden haber vermek ve bu halin mukadder ve değişmez bir durum olacağını kabul etmek lâzımgelmektedir.

Millî azlıkların yerlerinden kovulması, mevcut büyük işletmelerin parçalanması, nüfus mübadelesile birlikde yeni hududların çizilmesi: bunlar öyle bir takım tedbirlerdir ki yalnız siyasî bir veçhe arz etmekle kalmazlar, aynı zamanda iktisadî neticeler de doğururlar.

Bu halleri siyasî sebeplerden dolayı isteyenlerin — ve yahut siyasî sebeplerden dolayı bunlara tahammül edenlerin — ziraî işletmeleri idare edenlerden her birini bulunduğu iş yerinden uzaklaştırıp yerine başka bir ziraatcının ikame etmekle, bu işletmenin durumunun yıllarca geriye atılacağını bilmesi icab ederdi. Bundan evvelki dünya harbinden sonra Doğu Avrupa memleketlerinin bir kaçında, ister sosyal ister nasyonal sebeplerden olsun, tatbik edilen ziraî reformlar, besbelli istihsalî uzun seneler için bozup mahvetmiştir. Meselâ, Birinci Dünya Harbinden önce buğday ihracatı yapmış olan Romanya, bu yüzden bir çok seneler için, fazla buğdayı olan memleket karakterini gaib etmiştir. Yugoslavyaya gelince orada Birinci Dünya Harbinden sonra alelacele yapılan ziraî reformlar hakkında eski Yugoslavya tarım bakanı ve marûf ziraat iktisatçısı **Otto von Franges** şöyle diyor: ¹⁾

“Eskiden derli toplu olan büyük arazi mülkiyetinin böylece atomlaştırılması yüzünden alaca bir manzara arzeden mülkiyetin (Gemeingelage) zaten mevcud türlü mahzurları bir kat daha şiddetlenmiş, kendilerine yeni toprak verilmiş olan çiftçiler, bu arazide eskiden büyük arazi mülkiyeti esnasında rençberlikle kazanabilecekleri randımandan çok daha azını elde etmeğe başlamışlardır. Eskiden ihracat için kaliteli mahsuller çıkaran büyük istihsal ekonomisi, bir çok istihlâk cüzütamları (unité'leri) şeklinde dağılmıştır (inhilâle uğramıştır) ve bu mahsullerin ihracatı hem mikdar hem kalite bakımından hissolum derecede azalmıştır.”

Bundan sonra mâruf ziraat iktisatçılarından **A. H. Hollmann**'ın düşüncelerine iştirak ettiğini söyleyen, eski Yugoslav Tarım Bakanı şu müthiş hükmü vermektedir:

“Ziraat politikası tecrübeleri... Yugoslavyanın ziraatına, 1912 senesinden beri vukua gelen harblerin hepsinden fazla zarar vermiştir.”

Fakat bunların hepsi zaten bilinmekte idi ve evvelki dünya harbinden sonraki ilk senelerde doğu Avrupada irtikâb edilen hatalardan mütenebbih olmak icab ederdi. Avrupanın hayatı tehlikeyi mu-

¹⁾ **Otto von Franges:** Landwirtschafts- und Agrarpolitik in Jugoslawien, Sammlung der Friedrich List-Gesellschaft, Band III, S. 140.

tazammın olan, yani milyonlarca insanın hayatını ve sıhhatını tehlikeye düşüren işe durumu karşısında, ziraat teşkilâtında işletmelerin başında bulunanları değiştirmegi infaç eden müdahalelerden, parçalamalardan, bilhassa örnek teknikle çalışan yüksek verimli ve piyasaya kol mal yetiştiren büyük işletmelerin taksiminden ya tamamen vazgeçmek ve yahud bu müdahaleleri bir çok senelerden sonraya bırakmak doğru olacaktır.

Toprağı olmayan çiftçiler menfaatına kendilerini esaslı bir surette ve süratle iskân etmeğe kimsenin bir diyeceği yoktur. Şunu da doğrusu itiraf ve kabul etmek lâzımdır ki, yüzbinlerce alman köylüsü Polonyada, Çekoslovakyaada ve Almanyanın doğu eyaletlerinde yerlerinden yurdlarından olduktan sonra, Alman ziraî siyaseti için sorumlu olan merciler son derece zor bir duruma girecektir. Halbuki yuvalarından kovulanların şedid ve gürültücü bir halde toprak istekleri dururken halk iâşesinin icabatını öne sürmek, böyle bir vaziyette herhalde popüler olmakdan çok uzaktır. Bu böyle olmasına rağmen, bilhassa endüstri amelesi ve onların politik ve sendikalist mümessilleri bilsinler ki, büyük işletmelerin böyle külliyyetli bir halde inkisama uğramalarından doğan masraflar, her şeyden evvel sanayi işçilerinin ve şehirler ehalisinin kesesinden ödenecektir. Kendisine toprak verilmiş olan çiftçi veya muhacir, ilkin bu topraktan, oradan uzaklaştırılmış olan selefine nazaran her halde çok daha az mahsul elde edecektir. Buna rağmen o yine de kendisinin ve ailesinin ihtiyacı olan gıda maddelerini oradan istihsal etmeğe bakacaktır. Buna mukabil satış için istihsal ya tamamen veya kısmen kalkacağı için şehir halkının ve ezümle şehir fakir ehalisinin yiyeceği mikdar kendiliğinden (otomatik olarak) azalmış bulunacaktır.

Ufak arazi kısımlarına yerleştime şeklindeki bu iskân işini tenkid edişimize bakarak, "**Latifundien**" denilen mülkiyet şeklini muhafaza tarafdarı olduğumuz zannedilmesin. Bunun onunla hiç münasebeti yoktur Avrupada nerede daha bu şekilde mülkiyet varsa noun bertaraf edilmesi lâzımgelmişdir ve bu mülkiyet şekli her halde izale edilmelidir. Latifundien mülkiyeti büyük ziraî işletmeler şeklinde olmayıb köylülere kiralanacaksa, istimlâk edilmesi gerek ziraî sosyalizm ve gerek umumiyetle iktisadî tarakki bakımından pek tabiidir.

Fakat iyi idare edilen büyük işletme şeklini haiz büyük arazi mülkiyeti bahis konusu olunca iş değişir. Burası da bir tek aileye vermek istenilen yüzey mikdarını aşarsa, istimlâk edilmelidir. Ancak büyük işletme tarzında idare şekli mümkün olduğu kadar ibka edilmelidir. Mamafih Meklenburg, Ön Pomeranya ve Macaristan gibi bazı

bölgelerde böyle bir programın tatbikinin kolay olmayacağını itiraf etmek lâzımgelir. Zira nerede ki bir büyük çiftlik öbür büyük çiftlikle yanyanadır ve arayerde çiftci köyleri hemen pek kalmamış, bulunuyordur, yâni tarihçilerin isbat edeceği gibi, büyük çiftliğe dahil erazinin çoğu siyasî kuvvetin suistimalî neticesinde zorla alınan çiftci toprağından ibarettir, işte oralarda ziraî reform ister istemez adeta bir ziraî ihtilâl mahiyetini alacaktır. Fakat bu kabil büyük arazi mülkiyeti bahis mevzuu olduğu takdirde dahi bir çok hallerde, büyük işletme idare şeklinin, yani piyasaya bol bol mal yetiştirme faaliyetinin muhafazası şartıyla ziraî islahât yapmak pek âllâ mümkün olabilirdi.

İşte bütün bunların hep aksi yapıldı: yüksek yüzde oranı köylülerden mürekkep olan milyonlarca ekalliyetler (azlıklar), yerlerinden yurdlarından kovulmuş, büyük işletmelerin hemen hemen hepsi parçalanmış, Polonyalıların ufak araziye kalbettikleri Doğu Alman bölgelerinde, geniş sahaları kaplayan en münbit ve mahsuldar toprak, üzerinde muzur yabanî otların bittiği, insandan ârî step haline gelmiştir.

Avrupanın iâşe ekonomisi için bu suretle en büyük menfi mada tam bir olay vücade getirilmiş olmaktadır. Ve Avrupanın 1946 senesi hasadının harbden evvelki normal bir hasada nazaran, 20 milyon ton hububat kıymetinde bir noksan ibraz edeceğini emniyetle kabul etmek lâzımgelir.

Bu noksanın (déficit'in) bir kısmı, bu bölgenin büyük kısımlarının ziraatının harb esnasında maruz olduğu fena muamelelerin önüne geçinilemez bir neticesidir. Fakat bu noksan büyük kısmı itibariyle, harbden sonra başgösteren ve elan devam etmekte olan siyasî tahribatın bir eseridir. Bu tahribatın 1946 hasadından sonra dahi tesirini ikanda devam edeceğine şüphe yoktur. Avrupada Lübeck-Triest hattının batısındaki istihsal azalışları, 1946 hasadı için maalesef hazır bulundurulmıyan istihsal vasıtalarının hiç olmazsa 1947 hasadı için vaktüzemanile temin edilmesi sayesinde nisbeten çabuk bir surette telafi edilebilir. Bu hususda alınacak tedbirler hakkında bundan sonraki fasılda teker teker malûmat verilecektir. Bu hattın doğusundaki Avrupa bölgeleri için bu zararların süratle giderilmesi imkânsızdır, çünkü çiftçilerin kütle halinde kovulmasından ve evvelce iyi idare edilmekte olan büyük işletmelerin külliyetli halde parçalanmasından dolayı ziraî istihsalda vukua gelen zararlar, ancak uzun senelerden sonra telafi edilebilirler. Nitekim bundan evvelki dünya harbinden sonra, Doğu ve Güney Doğu Avrupa memleketlerinde yapılan ziraî re-

formların avakibini düzeltmek işi on sene devam etmiştir.

Şu halde Avrupanın besi ekonomisinde gelecek yıllar için 20 milyon ton hububat kıymetinde bir istihlal noksanının nevama iâşe bilançosunda birinci hipotek gibi kaydedilmesi zarurî olacaktır. Şunu da iyi bilmeli ki, bu hipotekin yükü, doğu Avrupadan göçmen akını ve bir çok insanların sürülmesi dolayısıyla Lübeck-Triest hattının batısına intikal etmiş bulunmaktadır. Normal şartlar altında bu hattın doğusundaki ziraat sayesinde beslenen bu 20 milyon muhacir ve sürgünün iâşesi, doğu bölgesinde 8 milyon ton hububat kıymetinde münzam gıda maddeleri isteğinin ortaya çıkmış olması demektir.

Şu ciheti de kaydetmek icabeder ki, eskiden Avrupanın doğu bölgesi, yalnız bu insanları beslemekle kalmıyor, bundan maada gıda maddelerinden büyük miktarda elde ettiği fazlalıkları, ya Almanyanın iç mal mübadelesi şeklinde batıya gönderiyor, ve yahud ihracat yapıyordu. Bu ihracatın Macaristan ve Yugoslavyanın Avusturyaya ve İtalyaya, sonra Polonya ve Romanyanın Kuzey Batı Avrupa memleketlerine yapılanları, en mühimleri olmuşdur. 1930 seneleri nihayetinde bu iki şekilde, doğudan batıya giden gıda maddeleri miktarı, takriben 6 milyon ton hububat kıymetine baliğ oluyordu.

Doğu bölgesi önümüzdeki senelerde hiç bir mahsul fazlasını batıya gönderemeyeceği, azalan nüfusile olsa olsa ancak kendini şöyle böyle besleyebileceği için, batı bölgesinin, 8 milyon ton hububat kıymeti hesabına muhacirler için ve ayrıca 6 milyon ton hesabına doğu bölgesinden artık gelemez olan teslimat için, yani top yekûn 14 milyon ton hububat kıymeti hesabına zimmet kaydetmiş olacağı anlaşılır.

Bundan sonraki bahisde teklif edeceğimiz tedbirlere de batı bölgesindeki istihsalı, bir iki hasad yılı içinde tam bu 14 milyon ton hububat kıymeti miktarında, çoğaltırmek katıyyen mümkün olamayacağı için batı bölgesinin muhacir akını yüzünden billhassa müteessir olan kısımlarında iâşe seviyesi önümüzdeki senelerde olaganüstü bir halde gayrimüsait olacaktır. Ancak dünyanın her tarafından yardım, belki de hattâ gıda maddeleri ve ezcümle et istihlâkinde yapılacak tahdidler sayesinde bu biçare iâşe durumunun bâriz ve umumî bir açlık şekline dökülmesinin önü alınabilecektir.

VI — Hâd açlık sıkıntısına karşı savaşta derhal

alınacak tedbirler.

Avrupa ziraatında harb ve harb sonrası zamanlarının tahribatı hakkında yaptığımız tahlilden anlaşılacağına göre, açlıkla mücadele

hususunda alınacak tedbirlerin batı bölgesinde, doğu bölgesindeki nazaran başka olması icab edecektir.

Doğu bölgesi için, her şeyden evvel, ziraî istihsal tahribatına artık bir had çekilmesini talep etmelidir.

Batı Avrupa bölgesinde derhal alınması gereken tedbirler: Bu bölgedeki ziraatın istihsal vasıtalarıyla tehzasını her türlü tahditlerden kurtarmak ve böylece hiç olmasa 1947 hasadı için normal, yani hiç olmazsa 1930 senelerinin sonu durumuna tekabül eden şartları vücade getirmek olacaktır.

Alınacak tedbirleri teker teker şöyle mutalâa edebiliriz:

a) Sunî gübre temini.

Prensip itibarıyla ziraata hiç olmazsa, İkinci Dünya Harbinden evvelki son senelerde kullanmış olduğu sunî gübre miktarı, hattâ mümkünse daha fazlasını sevketmek lâzımdır. Azota gelince Avrupa memleketlerinin hepsinde muazzam istihsal kapasitesi mevcuttur ve patlayıcı maddeler imalâtının ihtiyaçları azaldığı için, bu kapasite tamamen ziraatın emrine amade kılınabilir. Yeni hudud tesbitleri dolayısıyla irtibat ve münasebetleri kesilmiş olan bölgeler karşısında tabiatile **her bölge için** fi'li beslenme imkânları da mevcut olmalıdır. Azot istihsalî kömüre dayandığı müddetçe, kömür kıtlığı karşısında bu azot fabrikaları ihtiyacının temini ilk plânda dikkate alınmalıdır. Filhakika, **burada bahis konusu olan kömür, buğdaya tahavvül edecek olan kömürdür.**

Fosfor asidi hususunda bütün Avrupada pek ağır basan bir noksan hissedilmektedir. Çünkü zaten harb esnasında fosfor asidi gübresi, ham madde tedariki müşkilâtından dolayı, bir çok yerlerde yeter miktarda bulunmamakta idi. Fosfor asidi Thomas cürûfu (dışkı) şeklinde olduğu takdirde, harb sonrasının ilk senelerinde, Avrupa demir endüstrisi ham maden cevheri yerine büyük ölçüde hurda demir işlerse, istihsal normalin altında kalmasından endişe edilebilir. Binaenaleyh, Avrupaya ham fosfat ithâlinin mümkün olan en fazla süratle temini ve süperfosfat sanayiinin her tarafda yeniden kurulması, bilhassa bu endüstriye lâzım kükürt asidinin emre amade kılınması o nisbette de ehemmiyet kazanmaktadır. Bütün Avrupa ziraatine **potas temini** tamamen Almanya ve Alsasdaki potas maden ocaklarının istihsalatlarına istinad etmektedir. Bunların içinde harb yüzünden müteessir olanlarının çarçabuk yeniden ihyası ve içine işçi konulması gerekmektedir. Potas temini meselesi her şeyden önce bir taşım ve yeni hududlar ve işgaller yüzünden paramparça olan Avrupa zemini üye-

rinde aksaksız emtia ulaşımı problemidir. Gübre kireci Avrupanın her bölgesinde lüzumu mikdar istihsal edilebilir. Yeter ki kireç fabrikalarına icabeden yakıt mikdarı tahsis edilsin. Bütün Avrupada kireç fabrikaları inşaat müteahhitlerinin siparişleri dolayısıyla çok meşgul olduğundan, bu arada ziraate lâzım olan gübre kirecinin de sağlanması için ihtimam edilmesi icap eder.

b) Tohumluk temini.

Tohumluk işletmelerini her türlü istihsal vasıtalarıyla cihazlandırmakda kusur edilmezse, Avrupanın bir çok bölgeleri için yüksek vasıflı hububat tohumluğu kolayca temin edilmiş olabilir. Fakat patates fidanı tedariki bahis mevzuu olunca, başka bir durum karşındayız. Çapa ziraatı ile elde edilen mahsullere ve ezcümle patatese mahsus ziraatı ile elde edilen mahsullere ve ezcümle patatese mahsus ziraat yüzeyinin takviyesi, daha aşağıda da izah edeceğimiz veçhile, Avrupa iase siyasetinin en mühim tedbirlerine dahil bulunmaktadır. Bunun için icabeden birinci nevi' fidan malzemesini ihzar etmek lüzumu vardır. Hektar başına elde edilen mahsul mikdarları patatesde olduğu kadar hiç bir bitkide kullanılan tohum malzemesinin kalitesine tâbi değildir. Artık ziraatı yapılmayan, randımanı zayıf bitki malzemesi yerine her iki sende randımanlı fidan malzemesi ikamesi patatesde olduğu kadar hiç bir bitki için zarurî değildir. %100 e kadar çıkan mahsul verim artışları yalnız münferid işletmelerde değil, bütün köylerde ve mıntakalarda, ezcümle tohum malzemesinin yenilerini ikame sayesinde gerçekleştirilebilmiştir.

Fakat birinci sınıf patates fidan malzemesi istihsal eden işletmeler, Avrupanın her yerinde bulunmamaktadır. Bunlar bilhassa Almanyanın hafif kum zeminleri üzerinde toplanmıştır. Toprak, iklim ve on senelerce süren tecrübe birinci nevi' mahsul için icabeden şartları yaratmıştır. Elbette ki Kuzey, Fransa, Belçika, Holanda, Danimarka ve İsveçte de bu bölgelerin beslenmelerine yetecek kadar birinci sınıf patates yetiştirme işletmeleri vardır. Fakat Batı ve Güney Avrupanın geniş sahaları için Kuzey Almanyadan patates bitki malzemesinin aksaksız bir halde getirilmesi o sahaların yetiştirdikleri mahsul mikdarının gerek muhafazası ve gerek eski durumuna getirilmesi bakımından hayati bir meseledir.

c) Motor ve hayvan cer (çekim) kuvveti.

Harb yüzünden birçok ziraat işletmelerinin iş gören hayvan mevcudu kökünden kazanmıştır. Motörlü sapanlar ve traktör kullanıldığı

hallerde, kısmen yedek parçalarla akaryakıtlar bulunmamaktadır. Hiç bir istihsal faktöründe, plânlı ve muntazam çalışmalar sayesinde bunda olduğu kadar süratle bir salâh vücade getirilemez. Ordunun mevcudundan ziraata süratle beygir temin edilmesi lâzım geleceği pek tabii olup bunun büyük plânlamalara hacet kalmadan gerçekleştirilmesi her taraftan mümkündür. Fakat bundan mâda ziraata lâzım olub da artık askerî hizmetlerde kullanılmalarına hacet kalmamış olan ve çekmeğe yarayacağı mihaniki vasıtaların, nerede cer kuveti noksanı varsa oraya verilmesi lâzımdır. Genel heyeti bakımından Avrupa ziraatı motörleşme itibarıyla deniz aşırı ziraî memleketlerin ziraatine kıyasen geri kalmıştır. Her ne kadar Avrupanın küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri, deniz aşırı memleketlerin "farmer" işletmelerine nazaran motörlü cer kuvetinin kullanılması hususunda daha fena şartları haiz bulunmakta iseler de, Avrupada motörleşmenin bir iki seneye teksifi suretile kısmen telâfisi işe bilançosunun yükünü haylıdan haylıya hafifletirmiş olacaktır.

Burada bahis konusu olan istihsal miktarları hakkında bir fikir edinebilmek için, B.A.D. de 1915 den 1935 e kadar geçen 20 yıl zarfında beygir ve katır mevcudunun gerileyip bunların yerine otomobil ve traktörün gittikçe daha fazla nisbette kaim olmasındanberi 42 milyon "acres" genişliğinde tarla ve ayrıca 35 milyon "acres" mer'a (otlak) kendilerine lüzum bırakmayacak bir duruma girmişlerdir. 42 milyon "acres" tarla arazisi Belçika, Holanda, Danimarka, İsveç, Norveç birlikte beş Avrupa devletinin sahasına muadildir ve 35 milyon "acres" mer'a dahi hemen hemen bu memleketlerin otlak yüzeyleri toplamına müsavidir. Bir Avrupa işe plâni dahilinde önümüzdeki senelerde bu inkişafın yalnız bir kesrini dahi olsun gerçekleştirmek mümkün olursa, bununla yine de bir şeyler kazanılmış demek olacaktır.

d) Ekim şartları.

On senelerce süren gelişme esnasında Avrupada hububatın zer'iyyat sahasındaki iştirak miktarı gittikçe gerilemiş, buna mukabil yem bitkileri ile çapa ziraatı vasıtasile elde edilen mahsullerinki artmıştır. Islâh edilmiş üç tarla sisteminden modern münavebe usulüne (Fruchtwechselwirtschaft) geçişin bir ifadesi olan bu inkişaf, her suretle teşvik edilmeğe değer. Billhassa çapa ziraatı ile elde edilen mahsullerle tarlada sebze yetiştirmenin takviyesi tavsiyeye şayandır.

1 hektar hububat yüzeyi Avrupaya ait ortalama mahsul verimleri hesabı ile 4,5 milyon kalori vücade getirdiği halde, yine 1 hektar patates sahası iki misli, yani 9 milyonu kaloriyi hasıl eder, 1 hektar sebze

sahası hemen hemen dört mislini, yani 17 milyon kaloriyi vücade getirir. Tarlada yetiştirilen sebze ziraatının 1,5 milyon hektar kadar genişletilmesi, kıta Avrupasının tarla yüzeyinin ancak % 1 ine baliğ olacaktır. Fakat bu sahna hububat ziraatının elinden alınırca, 19 milyon insanın gıdası demektir. Patates ziraatı yapılan sahanın buna tekabül eden mikdar da genişletilmesi her ne kadar yarı yarıya tesir vücade getirirse de, icra ve tatbiki de o nisbette daha kolay olur.

Pek tabiidir ki, sun'i gübre ve yüksek vasıflı tohum temini hususunda icabeden şartlar vücade getirilmiş olmalıdır.

Çapa ziraatı ile elde edilen mahsullerle sebze ziraatının genişletilmesi hususunda, Avrupa ziraat ekonomisinde büyük bir amelî ehemmiyet kazanan ve 1945 kışında ve ilk baharında dünya basınında o kadar tek taraflı olarak tebarüz ettirilmiş olan bir nokta vardır ki, o da, şehirlerde atıl bir vaziyette kalmış olan işçilerin ziraatta çalıştırılmaları meselesidir.

e) İnsan emeği.

Daha yukarıda tafsilâtile arzettiğimiz gibi, Avrupada ziraat tekniğinin yüksek derecede inkişafı karşısında insan emeğinin kalitesi, kat'i bir rol oynamaktadır. Senelerdenberi toprağını ve bu toprağın özelliklerini tanıyan ve bu bilgisini nesillerdenberi tevarüs etmiş olan köylünün yerine ikame suretile kullanılan işçi kuvvetleri iş kalitesi bakımından onun yerini aslâ dolduramazlar.

Binaenaleyh, Avrupa ziraatını insan emeği ile yeniden tam kıymette cihazlandırmak ve bu suretle ziraatı prodüktif bir halde en yüksek randımanlara kadir bir hale getirmek hususunda gerçekleştirilmesi matlub olan en başlıca şart şu olmalıdır:

İster harb esiri, ister zorla çalıştırılan işçi olsun, yerinden yurdundan uzak tutulmakta devam edilen her Avrupa çiftçisinin veya çiftçi oğlununun, en fazla süratle yine, Avrupa iâşesi için en büyük faydayı sağlıyabileceği yere, yani: evvelce bulunduğu çiftliğe getirilmesi lâzımdır.

İşletmeye yabancı olan işçi kuvvetleri ve hele şehirli göçmenler Avrupanın iâşe ekonomisi için ancak pek az yardım edebilirler. Bugün şehirde ikamet etmekte olan şehirliye, "sen kalk köye git ve şehrin besî durumunu kurtarmak için çalış" demek, pek acemice bir heveskârlıktır. Köyler, şehirlerin bomba altında tutulmuş olması ve şehirlerde gıdasızlık yüzünden, zaten şehirli insanlarla dolmuştur; Avrupada ziraat istihsalin büyük kısmı aile işletmesi şeklinde yapıldığı ve ev ferdlerini teşkil eden iş kuvvetleri ile idare edildiği için familya

harici işçilere olan ihtiyaç nisbeten azdır. Bu ihtiyaç mevcut olduğu nisbette, her şeyden önce bunun ziraatı meslek edinmiş tecrübeli amele ile karşılanması lâzımdır. Şehirden gelen muhacirler ancak tarla işlerinde talim ve terbiye gören işçiler tedarik edilemediği hallerde, faydalı olabilirler. Maden ocağı amelesine, balıkçıya, denizcilere, taşıma ve inşaat amelesine, Avrupanın kalkınması içinde her noktada, ziraatta olduğundan fazla ihtiyaç olduğu muhakkaktır. Binaenaleyh hafif sanayide, elbise ve kundura imâlâtında, marangozlukta ve istihlâk emtiası endüstrilerinin çeşitli dallarında yeniden çalışma yerleri açıldığı ve ham madde tedarik edilebildiği ve Avrupa için o kadar zarurî olan sanayi mamûlleri ihracatı işi yeniden kurulabildiği nisbette, bu mesleklere mensup kimselerin mümkün olduğu kadar süratle köyleri bırakıp asıl işlerinin başına getirilmeleri lâzım gelir.

Dört mensucat amelesinin iyi kötü gördüğü bir işin, doğru çalışmasını bilen **bir tek** köylü kıza tarafından vücutte getirildiği hallerde, kimse gelip de, bize "iş tedariki"nden bahsetmesin. Zira Avrupanın iâşe plânında en yüksek insan ekonomisi noktai nazarı: muayyen gıda maddeleri mikdarını imâl için mümkün olduğu kadar fazla adam çalışdırmak değil, bilâkis:

mümkün olduğu kadar az işçi yardımı ile gıda maddeleri mikdarının âzâmisini istihsalıdır.

Bu prensipe uygun olarak Avrupa ziraatında istihdamına hacet kalmayan ve ister bir ipek şerid dokumacısı, ister bir gözlükçü, ister bir daktilo olsun, ziraatın gayri mesleklere mensub olup da asıl işine geri dönecek olan her şahıs, Avrupanın kalkınması hususunda bir kazançtır. Ziraatın gayri olan istihsal şubeleri için mümkün olduğu kadar çok işçi kuvvetlerini serbest kılmak, fakat bunları ziraî istihsalî çoğaltma suretile besleyebilmek, Avrupa ziraatını plânlama işinin başarmak zorunda olduğu en mühim yardımlardan biridir.

f) Faydalı hayvan mevcudunun ihyası.

İş gören ehli hayvan hakkında yukarıda söylediğimiz gibi, gayemiz bunların mümkün olan süratle çoğaltılması olmayıp, askerî hizmette kullanılan beygirlerin tekrar ziraî sahaya iadesi gibi pek tabii bir şartın yanında, iş gören hayvana olan ihtiyacın **motorlaştırma** yolile azaltılması olmalıdır.

Filhakika iyiden iyiye kendilerine yem verilmiş olan bir çift tarla beygiri, dört nufusdan mürekkep bir ailenin yiyeceğinden daha fazla kalori istihlâk etmektedir.

Eti istihlâk edilecek olan hayvan için de bunların baş mevcudu-

nun çoğaltılması her vakit doğru değildir. Bu hayvanlardan kendilerine "mutlak yem", yani insan iâşesinde kullanılmayan çimen, kuru ot, saman, koçan ve saire gibi mahsullerle beslenenlerle, kendilerine hububat ve patates olarak verilen hayvanlar arasında kesin surette ayırd etmek lâzımdır. Bunlardan birinci gruba mensub olan hayvanların mevcudu — burada bilhassa inek, sığır (davar) ve ufak ölçüde koyun murad olunuyor —, mutlak hayvan yemi istihsalinin artması nisbetinde aynı ritim dahilinde yeniden ikmal ve itmam edilmelidir. Mâmafih bu grupun en mühim unsurunu teşkil eden süt veren inekler için, baş hayvan mevcudunu çoğaltmaktan ziyade, süt randımanının artırılmasına bakılacaktır. Fakat hububat ve patatesin kendilerine yem olarak verilmesi suretile beslenen hayvanlarda — ki burada her şeyden evvel domuz ve daha ufak mikyasa kanadlı hayvanlar kasdediliyor — mevcudun ikmal ve itmamı işi, son derece dikkat ve ihtiyatla yapılmak icabeder.

Bu hususta en başlıca noktainazar, **beş** kalorilik hububat ve patatesin yemleme yolile ancak **et veya yağ** şeklinde **bir** kalori vücuda getirdiğini esas bilgi edinmek olmalıdır. Avrupa halkının ekmeğe, hububat istihsaline ve yemlik patates ihtiyacı hakikaten karşılandığı ve hele sanayi bölgelerinin hepsinde temin edildiği müddetçe, kalan miktarın yem olarak kullanılmasına cevâz verilmelidir. Dar görüşlü hodkâmlık, bu siyasete karşı muhtelif şekillerde savaşacaktır: Bunlar, yeniden barış zamanında olduğu gibi kendilerini kısmayacak surette beslemek isteyen köylülerin ve karaborsacılıkta menfaati olan mahfillerin hodbinliğidir, ve istihsalleri yetmediği için başka yerlerden hububat getirtmek zorunda olan bölgelerde mahdudu gelirlili kütlelerin zararına olarak kendilerini mümkün olduğu kadar iyi beslemek arzusunda olan ve ihtiyacından fazla istihsal yapmak kudretinde bulunan ziraî bölgelerin hodbinliğini de, buna ilâve etmelidir. Binaenaleyh insanların ihtiyacına yetecek kadar hububat ve patatesden maada yem için çoğalan bir miktarın da kaldığı ve buna göre domuz ve tavuk mevcudunun çoğaltılmasında bir beis olmadığı düşüncesi, bir kısım mintakanın bilançosu esasına göre dikkate alınmayıb daima, ithalât zorunda olanları içine alan büyük iktisad bölgelerinin bilançosuna dayanılmak suretile tatbik edilmelidir.

g) Herkese hissesine göre gıda maddelerinin dağıtılması kaidesinin muhafazası.

Bundan evvelki dünya harbinde, bütün harb tezahürlerini mümkün olduğu kadar süratle ortadan kaldırmak gibi izahı kabil bir gay-

retle, harb ekonomisi de pek çabuk olarak silip süpürülmüş ve şehirlerde oturan mahdud gelirli müstehtlik kütteleri bu yüzden zarar görmüşlerdir. Bu hata bu defa tekrarlanmamalıdır.

Dağıtma ekonomisinin eksiksiz olması şarttır. Yani müstahsilin teslim mükellefiyeti ile başlayıp ticaretin tekmiil merhalelerini ve mukayyed fiatlarla işlenmeleri ve mukayyed kâr marjlarını birlikde ihtiva etmelidir.

Eğer zıraat erbabına, istihsallerini arttırmaları gayesile istihsal vasıtaları bol bol ve ziraî mahsullerin resmî fiatlarıyla müenasip ve ma'kul bir fiatla temin edilmiş olur ve bundan mâda sınaî kalkınma plânı sayesinde kendilerine sınaî istihlâk emtiyası da mutedil fiyatla ve gittikçe çoğalan miktarda satılırsa, o takdirde hiç bir adaletsizlik meydana gelmemiş olur. Avrupada zıraat erbabı, harb yüzünden nisbeten en az zarar görmüş evlerinin, çalışma yerlerinin ve çalışan müsemir sermayesinin büyük bir kısmını muhafaza etmiştir. Binaenaleyh namuskârane düşünen hiç bir köylü partisi veya diğer ziraî teşekküller, sıkıntı zamanında zıraatçının şehirliye mutedil ve ayarlanmış fiatlar üzerinden mal vermesine itiraz edemez. Nasıl ki yağmurun arkasından güneş çıkar, ve kış soğuklarını müteakip sıcaklar zuhur etmeğe başlarsa, Avrupadaki bu kıtlık devresinden sonra da bir bolluk hasıl olacağı muhakkaktır. İşte o vakit Avrupa zıraatçıları, ziraî piyasayı plânlı ekonomi bakımından tanzim ve ayar eden tertibatı bozmamış olmalarından dolayı memnuluk hissedeceklerdir.

VII — Avrupa iâşesini yoluna koymak hususunda tanzimi gereken ilk beş yıl plânı.

Buraya kadar izahına girişilen ve sıkıntıya izaleye mâtuf olan tedbirler, Avrupa iâşe ekonomisinin ihyası yolunda ancak ilk adımı teşkil edebilir. Bu tedbirler ancak sade ve mütevazı olan şu gayeye hizmet etmekte, yani, Batı Avrupada 1947 hasadı ile müteakip hasadların tıpkı 1945 ve 1946 ninkiler gibi gayrı müsait istisnaî şartlar altında kalmalarını menetmeği ve — Doğu Avrupada — ziraî istihsalin tahribine bir sed çekilmesini ve tedricî bir kalkınmayı mümkün kılmayı istihdaf eylemektedir. Sözü geçen tedbirler ancak en acil sıkıntılarını giderilmesine ve Avrupa halkının, bilhassa şehirlerdeki geniş halk iâşesinin tekrar biraz hayata ve sıhhatlerini muhafazaya yetecek duruma gelmesine hizmet edebilecektir. Fakat önümüzdeki bir çok senelerde gıda maddelerinin bir haylisinin dünya piyasasından

getirilmesi icab ettiği, “dün ve yarın, dünya iâşe ekonomisinde Avrupa” bahsinde tafsilâtile arzedilecektir.

Avrupanın “tarladan başlayarak” kalkınmasının lüzumlaştırdığı hakikî tedbirler çok, hem çok daha şumullü olmalıdır. Bu tedbirler Avrupanın iâşe ekonomisini noksan durumundan fazlalık ve bolluk durumuna geçirmelidir. Fakat bu durum, 1930 senelerinin başında hatırlarda fena iz bırakmış olan ve bir anarşi manzarası arzeden fazlalık gibi olmamalıdır: Bilindiği üzere, o vakıtlar “zahire ambarları dolu olduğu halde insanlar açlıktan helâk oluyorlar”, veyahut “bolluğa kurban gidiyorlardı”. Bizim istediğimiz ve erişmemiz icab eben hal, **plânlı bir bolluk** durumudur. Böyle bir vaziyet ihdası, bilhassa B.A.D. de çokdanberi, genel ekonomi siyasetinin ve özel ziraî siyasetin en mühim ödevlerinden biri sırasına geçmiş bulunmaktadır.

Avrupada bu plân dairesinde bir gıda maddeleri bolluğu halini “**tam iâşe durumu**” diye isanlendirelim, çünkü bu durum “**tam mesgüliyet**” gibi büyük bir gayenin gerçekleştirilmesi hususunda en mühim olan şartı teşkil etmektedir. “Tam iâşe” deyince, iâşenin tam ve hakikî iştigal yani yüksek ücret seviyesile tam bir çalışma sırasında istihlâk konusu olacak ölçüde, bilhassa et, tereyağı, yumurta, süt ve meyve gibi yüksek kıymette gıda maddelerinin bol bol temini anlaşılacaktır. “Tam iâşe”, behemahal” kendi kendini besleme” manasına alınmalıdır. Gıda maddeleri bolluğunun behemahal bir milletin veya bir kıtanın kendi ziraatından gelmesi şart değildir. Bunun bir kısmı ithalât vasıtasile de tedarik edilebilir. Şu kadar ki, o takdirde “tam iâşe” methumunda, bu ithâlâtın borç olarak alınması veya hibe edilmiş olması ve ârizî ve muvakkat ihracat imkânları ile de tediye edilmiş olması dahil olmayacaktır. Ancak muntazam bir plân muhtevasını teşkil edecek olan bolluktur ki, “tam besiyi” ve bu sayede “tam çalışma”yı sağlayacaktır. Bu hal, gıda maddeleriyle bol bol mücehhez oluşun, ister yerli iâşe temelinin plân mucibince inkişafı, ister diğer millî ekonomilerle emta mübadelesinin plân dairesinde kurulması suretile, temin edilmiş olması lâzım geleceğini tazammun eder.

“Tam iâşe” zaten şu cihetten de “tam mesgüliyet”in, ihmali mümkün olmayan bir esasını teşkil eder: ancak yukarıda tarif edilen şekilde temin edilen bir “tam iâşe” şartıyla, kredi yaratma gibi büyük bir konjonktür vasıtası, enflasyon tehlikesi varid olmaksızın tatbik edilebilecektir. Kredi yaratma vasıtasile işsizlere iş tedariki siyasetinin en katî öncülerinden bulunduğumu söyleyebilirim. Statistik mütehassıslarından **Woitinsky**, “Alman Kereste İşçileri Birliği” başkanı **Fritz Tarnow** ve ben, **Brüning**’in Başvekilliği zamanında Almanyada baş-

göstermiş olan büyük iktisadi kriz esnasında buhranın kapitalist nizamı içinde kendi kendiliğinden zail olmasını bekleyen atıl bir bekleme siyaseti ile, fiat ve ücretlerin indirilmesi gibi meşum bir ekonomi siyasetine mukabil, kredi yaratma suretile iş tedariki gibi faal bir program ortaya koymuşduk.

O vakıtlar, sözümüzü dinlemediler ve her nekadar dolu zahire ambarlarımıza istinaden istenildiği kadar ekme, bilhassa geniş mânada ekme yani et ve diğer yüksek kıymetli gıda maddelerinin, yüksek ücret seviyesinde "tam çalışma"nın istilzam edeceği tarzda, ihzar edilebileceği kendilerine rakkamla isbat edilmiş olmasına rağmen, tekliflerimize enflasyona götürür diye iltifat edilmedi. Bugün biliyoruz ki, fiat ve ücret indirme siyaseti buhranın mütemadiyen şiddetlenmesine ve dolayısıyla **Hitlerin** iktidarı ele almasına müncer olmuştur. Şunu da artık biliyoruz ki, o vakıttanberi dünyanın her tarafında iktisadi krizler ve işsizlik resmî makamların kredi yaratma ile müterafık bir plâna tevfikan işsizlere iş tedarik etmeleri sayesinde izale edilebilmiştir. Bu tarzda işsizlere iş bulma davası Hitlerinki gibi gayri müsmir ve tahribkâr gayelere hizmet etmediği, bilâkis Amerikada da olduğu gibi buhranı yenmeğe mâtuf büyük program veyahut İsveçte olduğu gibi, Sosyal Demokrat kabinesi zamanında muslihane harb ekonomisi siyasetine yöneldiği müddetçe, sürekli bir muvaffakiyet kazanmıştır. Bugün bütün dünyanın işçi sınıfları ile ilim mensublarının büyük bir kısmında beslenmekte olan düşünceler, o zamanınkinin tamamen aksinedir. O vakıtlar bu gibi plânların muhaliflerinden mürekkep toplu bir ekseriyet, gerek Alman iktisat bilginleri ve gerek maalesef Alman işçi sınıfında da, dışarda kalan üçümüze karşı vaziyet almış bulunuyor idiyse de, arada geçen zaman zarfında fikirlerimiz galebe çaldığı için, şimdi ancak az sayıda şahıslar muarız bulunmaktadırlar. Hattâ öyle ki, sadece kredi ve satınalma kudreti yaratma suretile işbulma imkânları hakkında bir çok mahfillerde, lüzumundan fazla, sathi bir iyimserlik alıp yürümüşdü. Belki de, vaktile ilk defa olarak ortaya çıkan ve böyle kredi yaratma sayesinde hasıl olacak büyük müsbet imkânları ileri sürmüş olan şahıslar şimdi bu imkânlar hakkında sürülmekte olan ulu orta düşüncelere karşı ihtiyatlı bulunmağı tavsiye etmeğe mecbur olacaklardır.

İşte bundan dolayı şunu ehemmiyetle belirtmek isteriz ki, ekme, dolu ambarlar, tam işe hususları, kredi yaratmanın enflasyonu getirmeyecek tarzda hayırlı tesirini vücade getirmesi bakımından ihmal edilemeyecek olan ilk şartlarını teşkil ederler. İşsizlere iş tedariki; umumiyetle derhal genişleyen bir ekme arzını vücade getirmez, bilâkis

ekmeğe karşı geniş bir talep husule getirir. Eğer ambarlar dolu ise, bunda hiç bir beis yoktur, bilâkis böylesi hayırlı olur. Fakat ambarlar boşsa, iş çok münakaşalı (problematik) olur. Ambarların böyle boş durumunda uzak görüşlü bir konjonktür siyasetinin en mühim vazifesi, ambarları mümkün olduğu kadar süratle doldurmaktır ve "Avrupa iâşesinin tekrar ihyasına mahsus ilk beş sene plânı"nın konjunktür siyaseti bakımından mânası da bundan başka bir şey değildir.

Ziraat ekonomisi ilminin, piyasanın ziraat bakımından tetkikinin ve ziraat istatistiğinin son yıllarda kaydettiği büyük terakkiler sayesinde, gerek bu beş senelik plânın gayelerini ve gerek en mühim tedbirleri oldukça tam ve sahih surette rakamlarla tesbit edebiliriz.

Plân gayesi — genel olarak bakıldığı vakıt — beş sene içinde Avrupada, mikdar ve kalite itibarile "tam çalışma" ve tam ödenme halinde bir ekonominin talebine tekabül etmekden ibaret bulunuyorsa, bu ancak bilhassa **et ve yağ talebinin muazzam surette çoğalmasından** ibaret olabilir.

Avrupanın et istihsalı, tabii yem esaslarının, bilhassa mer'a ve çayır yeminin istihalesi suretile et verdiren ve nisbeten sabit bulunan bir kısım, hububat ve patatesle yemlemeye yarayan seyyar bir kısımdan tereküb etmektedir. Et istihlâkinin süratle artırılması, ez-cümle et istihsalinin seyyar kısmının genişletilmesi, yani hububat ve patates yeminin takviyesile elde edilebilir. Binaenaleyh umumî plânımızda ekme ve yemeklik patates talebinin bol bol karşılanması ve fazla et istihsalini mümkün kılacak surette Avrupada lâzımgelen mecmu hububat mikdarının istihsalı, en mühim rakam ifadelerini teşkil edeceklerdir.

İkinci dünya harbinin zuhuru anında, 1939 yazında, bu plân gayesinden pek uzak olmayacak surette, bir hasad mahsul mikdarı elde edilmişti. Mecmu hububat mikdarı (hububat hesabına irca'edilen patates de dahil olduğu halde) yuvarlak hesabla 160 milyon ton hububat kıymetine baliğ olmakda idi. Takriben 50 milyon tonu bulan ve doğrudan doğruya ekme hububatı istihlâkile, iş gören hayvanlara yem, tonumluk ve endüstriyel istihlâki çıkardıktan sonra 62,5 milyon ton et ve hayvanî yağlara inkılâb edecek olan "yem hububatı" kalmaktadır. İşte o vakıtlar bu mikdar vasıtasile 9 milyon ton et ve hayvanî yağ yahud kıta Avrupası ehali için adam başına 26 kg istihsal edilmek mümkün olmuşdur.

Hububat ve patatesin istihalesi suretile istihsal edilen bu etten

maada, çayırların, meraların ve sair "mutlak yemin" kıymetlendirilmesinden hasıl olan et de vardı. Toplamile Avrupa halkı için adam başına 39 kg et ve hayvanî yağ isabet ediyor, daha doğrusu, o vakıtlar bu hasadın büyük bir kısmı harb stokları için ayrılmış olmasaydı isabet etmesi mümkün oluyordu.

Adam başına 39 kg et ve hayvanî yağ miktarı, Avrupa iâşesinin bugünkü sefalet seviyesi göz önüne getirilirse, büyük görülmekle beraber, yine "tam besî" diye istihdâf etmemiz lâzımgelen hale tekabül etmemektedir. Filhakika iyi bir konjonktür senesi olan 1928 de Almanyada adam başına et istihlâki 52 kg, İngilterede 58 kg, B.A.D. inde iyi konjonktür senelerinde 75 kg, fena konjonktür senelerinde ne kadar olsa yine de 69 kg idi. Her ne kadar Avrupanın et istihlâkinin "tam meşguliyet" ve en müsait ücret inkişafı halinde B.A.D. rakamlarına varması muhtemel olmasa dahi, öyle bir rakkam elde edilebilmelidir ki, iyi konjonktür durumundaki Alman ve İngiliz istihlâkları arasında olsun, bunun için, et ve hayvanî yağ şekline inkilâb edecek 100 milyon tonluk hububat miktarının, yani 1939 hasadından 37,5 milyon ton fazla hububatın emre amade olması lâzımdır. Bu kadar bol et istihlâki halinde ekmek ve patatesin doğrudan doğruya istihlâki hayli gerilemiş olacağı için, mecmu hasadın, yemleme miktarı ile aynı oranda arttırılmasına lüzum yoktur. Nitekim bu suretle 185 milyon ton, yani 1939 a nazaran 25 milyon ton fazla olan bir hububat istihsalinin, et miktarını istihsale yeteceği hesab edilebilir. Beş sene geçtikden sonra da kıta Avrupasına veyahud münferid Avrupa memleketlerine muayyen bir miktar ekmek ve yem hububatı ithâlinin devam edeceği (ki o takdirde bu ithâlatin devam etmesinden en ziyade deniz aşırı ziraat memleketleri menfaatli olacaklardır) düşünülürse, 10 milyon tonluk ekmek ve yem hububatı ithalât hacmı yanında Avrupanın 175 milyon ton miktarı hububat kıymetinde kendi yerli hasadı vücude getirmesi iktiza edecektir. İşte bir beş sene plânının çerçevesi dahilinde, 1951 senesi için bu hasad seviyesine varılması iktiza edirdi (havaların değişik olması dikkate alınarak tabiatile tam bu sene için değil, 1949/53 senelerine şâmil ortalama için).

Bu gayenin gerçekleşmesinin temenniye şayan olduğu hiç münakaşa götürmez. Bu sayede yalnız "tam çalışma"nın maddî temelleri kurulmuş olmakla kalmıyacaktır. Avrupa memleketlerinde ve bunların birbirleriyle münasebetlerinde, iâşe siyasetine ait düşünceler bakımından umumî bir inşirah dahi husule gelecektir. O vakıt artık ihtiyaçdan fazla mahsul yetiştiren bölgelerin mahsullerinden ne kadarını kendileri yiyeceği, ne kadarını dışarıya verecekleri, köylünün kaç do-

muza kendisi ve ailesi için keseceği ve ne kadarını başkasına satacağı hakkında kızışmaya lüzum kalmaz. Kara borsa ticareti tıpkı Mart ayında karın güneş şuaları karşısında erimesi gibi silinip zail olur. Refahla yaşayanlar hiç bir memlekette mahdud gelirliilerin önünden etlerini alıp yiyemezler. Avrupanın et ekonomisinde yeniden o yegâne sağlam durum husule gelir ki, hayvan ve etin sürüm imkânları, müstehlikin iştirâ kuvvetiyle ayarılır. Biz bunların hepsinin, gerek Avrupada ve gerek deniz aşırı ülkelerde bir zamanlar böyle olduğunu görmüşüük. Fakat Almanyada **Hitler**den evvel ziraî piyasa siyaseti için müessir bir vasıta makamında ucuzlaştırılmış etin büyük ölçüde işsizlere dağıtıldığı devirler şimdi bugün bize ne kadar uzak görünüyor. Nitekim bir kaç sene sonra da Amerikada ziraî buhranı sistematik bir tarzda yenmek gayesiile mahdud gelirliilere ucuz et, ucuz süt ve ucuz meyve verilmişdi. Müstehlikin iştirâ kudreti, ziraat siyasetinin anahtar noktası olur. Bu hal bize "tam işe" ile "tam meşgüliyet" arasındaki bağlantının iki taraflı olduğunu gösteriyor. Bir kere bundan evvel gördüğümüz gibi, "tam işe" "tam iştiğal" için lâzımgelen ilk şartları vücade getiriyor. Öte yandan "tam iştiğal" ve yüksek ücretler sayesinde müstehlikte iştirâ kudretinin tamamen inkişafı üzerine ziraî sektörün istih-sali tamamen satılabilmiş olmaktadır.

Tekrar edelim ki, bu plân gayesinin arzuya şayan olduğu hakkında hiç şüpheye mahal yokdur. Fakat bunun gerçekleşmesi imkânı ne haldedir? Kıta Avrupasında 175 milyon tonluk topyekûn bir hububat istih-sali bugün bize hayalî denecek derecede yüksek görünüyor.

1946 senesinde kıta Avrupasında topyekûn hasadın 125 milyon ton hububat kıymetinde farzedecek olursak, plân gayemiz, istih-sali beş sene zarfında 50 milyon tona çıkarmak olacaktır. Bu çokdur, ama imkânsız değildir. Filhakika, Avrupada topyekûn hububat istih-sali 1919 dan 1939 a kadarki devre zarfında da 50 milyon ton olarak artmışdı.

Tarihsel terakki vetiresi boyunca, Avrupa ziraatinin büyük kısımları tarafından şimdiden erişilmiş olan genel istih-salî tekniği seviyesi, 1919 senesine kıyasen çok daha yüksektir. Bu umumî seviye esasen 1939 hasadı ile vasıflanmakda olup, ne kadar olsa yine 160 milyon ton topyekûn hububat kıymetine baliğ olmakda ve binaenaleyh plân gayemizden ancak 15 milyon ton kadar geri bulunmaktadıdır. Plânımızla Avrupa ziraatinden olağanüstü bir şey istemediğimiz şu hesabdan da anlaşılmaktadır: 1919 ilâ 1939 a kadar 20 sene zarfında Avrupa topyekûn hasadı 50 milyon ton çoğalmışsa, bu hal beher sene ortalama hesabla 2,5 milyon ton artışı ifade etmektedir. Şüphe yok ki, bu

artış inkişafı araya ikinci dünya harbi girmiş olmasaydı, benzer tarzda devam edecekti. Bu şık için de senede ortalama artış olarak 2,5 milyon ton tahmin edilirse, 1939 dan 1951 e kadar 30 milyon ton kadar bir istihsal artışının elde edilmesi lüzum gelecekti. Binaenaleyh bizim istediğimiz nihâyet, plânımızın çerçevesi dahilinde ikinci dünya harbi ve harp sonrası hataları yüzünden Avrupa ziraatında hasıl olan özel zararların bir kısmının izale edilmesi ve istihsalın 1939 dan 1951 e kadar 12 sene zarfında topyekûn neticesinin yalnız, 1919 dan 1939 a kadarki sulh zamanı inkişafının devamı halinde istihsalın nevama normal artışı olarak beklenen neticenin ancak yarısına tekabül etmektedir.

İstihsal artışına ait teknik tedbirleri burada teferrüatle anlatacak değiliz. Kısacası bunlar, nerede **teknik gerilik eseri** varsa, **orada bunu kökünden kazıcağdan** ibarettir.

Kömürün azot ve potas yolile ekmeğe ve ete inkişâb etmesinden başka bir şey olmayan sunî gübre gibi yüz senelik büyük bir icadın, henüz hiç veya yeter derecede tatbik edilmediği yerlerde, gübre istihlâki yeni zamana tekabül eden bir miktara iblağ olunmalıdır.

Nerede ki, iki yüz sene evvel insanlığın iaşesi namına ziraatın öncüleri tarafından elde edilen şu büyük ilerlemeler: yonca ziraatı, çapa vasıtası ile büyütülen mahsulter ziraatı, üç tarla usulünden münavebe usulüne geçiş ya hiç veya yeter derecede gerçekleştirilmemiştir, işte oralarda bütün bu terakkiler en büyük süratle tahakkuk ettirilmelidir.

Nerede ki, haşarâtle yeter derecede mücadele edilmiyor ve bilhassa tohumluk tavlantmadığı için hasadın dörtte, hattâ üçde biri ziyan oluyorsa, orada bu zayıat izale edilmelidir.

Nerede artık işe yaramayan, randımanı zayıf, hastalıklara maruz tohumluk tarlaya serpiliyorsa, orada birinci sınıf yüksek vasıflı ve makine ile serpilen tohumluk kullanılmalıdır.

Neredeki köylü ailesinin emeği, makine ile yeter derecede desteklenmiyor, orada bunu gerçekleştirmelidir. Çapa makineleri, mibzerler ve — Avrupa ziraatındaki küçük işletme cesameti nerede müsait kılarsa orada — kullanılması gereken traktörler sayesinde toprağın iyi işlenmesi ve gayri müsmir emeğin asgarî sarfını istilzam edecek surette, muzur ve tufeyli otlara karşı müessir surette savaşı temin edilmelidir.

Bu hususdaki imkânlar hakkında bir fikir venmek için, Avrupa ziraatı genel heyetinde, 1930 senelerinin sonunda bile halâ odundan

muzu kendisi ve ailesi için keseceği ve ne kadarın başkasına satacağı hakkında kızışmaya lüzum kalmaz. Kara borsa ticareti tıpkı Mart ayında karın güneş şuaları karşısında erimesi gibi silinip zail olur. Refahla yaşayanlar hiç bir memlekette mahdud gelirliilerin önünden etlerini alıp yiyemezler. Avrupanın et ekonomisinde yeniden o yegâne sağlam durum husule gelir ki, hayvan ve etin sürüm imkânları, müstehlikin iştirâ kuvvetiyle ayarılır. Biz bunların hepsinin, gerek Avrupada ve gerek deniz aşırı ülkelerde bir zamanlar böyle olduğunu görmüşüük. Fakat Almanyada **Hitler**den evvel ziraî piyasa siyaseti için müessir bir vasıta makamında ucuzlaştırılmış etin büyük ölçüde işsizlere dağıtıldığı devirler şimdi bugün bize nekadar uzak görülmüyor. Nitekim bir kaç sene sonra da Amerikada ziraî buhranı sistematik bir tarzda yenmek gayesile mahdud gelirliilere ucuz et, ucuz süt ve ucuz meyve verilmişdi. Müstehlikin iştirâ kudreti, ziraat siyasetinin anahtar noktası olur. Bu hal bize "tam işe" ile "tam meşgüliyet" arasındaki bağıllığın iki taraflı olduğunu gösteriyor. Bir kere bundan evvel gördüğümüz gibi, "tam işe" "tam iştiğal" için lâzımgelen ilk şartları vücude getiriyor. Öte yandan "tam iştiğal" ve yüksek ücretler sayesinde müstehlikte iştirâ kudretinin tamamen inkişafı üzerine ziraî sektörün istih-sali tamamen satılabilmiş olmaktadır.

Tekrar edelim ki, bu plân gayesinin arzuya şayan olduğu hakkında hiç şüpheye mahal yokdur. Fakat bunun gerçekleşmesi imkânı ne haldedir? Kıta Avrupasında 175 milyon tonluk topyekûn bir hububat istih-sali bugün bize hayalî denecek derecede yüksek görünüyor.

1946 senesinde kıta Avrupasında topyekûn hasadın 125 milyon ton hububat kıymetinde farzedecek olursak, plân gayemiz, istih-sali beş sene zarfında 50 milyon tona çıkarmak olacaktır. Bu çokdur, ama imkânsız değildir. Filhakika, Avrupada topyekûn hububat istih-sali 1919 dan 1939 a kadarki devre zarfında da 50 milyon ton olarak artmışdı.

Tarihsel terakki vetiresi boyunca, Avrupa ziraatinin büyük kısımları tarafından şimdiden erişilmiş olan genel istih-sal tekniği seviyesi, 1919 senesine kıyasen çok daha yüksektir. Bu umumî seviye esasen 1939 hasadı ile vasıflanmakta olup, ne kadar olsa yine 160 milyon ton topyekûn hububat kıymetine baliğ olmakda ve binaenaleyh plân gayemizden ancak 15 milyon ton kadar geri bulunmaktadıdır. Plânımızla Avrupa ziraatinden olağanüstü bir şey istemediğimiz şu hesabdan da anlaşılacaktır: 1919 ilâ 1939 a kadar 20 sene zarfında Avrupa topyekûn hasadı 50 milyon ton çoğalmışsa, bu hal beher sene ortalama hesabla 2,5 milyon ton artışı ifade etmektedir. Şüphe yok ki, bu

artış inkişafı araya ikinci dünya harbi girmiş olmasaydı, benzer tarzda devam edecekti. Bu şık için de senede ortalama artış olarak 2,5 milyon ton tahmin edilirse, 1939 dan 1951 e kadar 30 milyon ton kadar bir istihsal artışının elde edilmesi lüzum gelecekti. Binaenaleyh bizim istediğimiz nihâyet, plânımızın çerçevesi dahilinde ikinci dünya harbi ve harp sonrası hataları yüzünden Avrupa ziraatında hasıl olan özel zararların bir kısmının izale edilmesi ve istihsalin 1939 dan 1951 e kadar 12 sene zarfında topyekûn neticesinin yalnız, 1919 dan 1939 a kadarki sulh zamanı inkişafının devamı halinde istihsalin nevama normal artışı olarak beklenen neticenin ancak yarısına tekabül etmektedir.

İstihsal artışına ait teknik tedbirleri burada teferrüatle anlatacak değiliz. Kısacası bunlar, nerede **teknik gerilik eseri** varsa, **orada bunu kökünden kazıyacakdan** ibarettir.

Kömürün azot ve potas yolile ekmeğe ve ete inkişâb etmesinden başka bir şey olmayan sunî gübre gibi yüz senelik büyük bir icadın, henüz hiç veya yeter derecede tatbik edilmediği yerlerde, gübre istihlâki yeni zamana tekabül eden bir miktara iblağ olunmalıdır.

Nerede ki, iki yüz sene evvel insanlığın iaşesi namına ziraatın öncüleri tarafından elde edilen şu büyük ilerlemeler: yonca ziraatı, çapa vasıtası ile büyütülen mahsulter ziraatı, üç tarla usulünden münavebe usulüne geçiş ya hiç veya yeter derecede gerçekleştirilmemiştir, işte oralarda bütün bu terakkiler en büyük süratle tahakkuk ettirilmelidir.

Nerede ki, haşarâatla yeter derecede mücadele edilmiyor ve bilhassa tohumluk tavlantmadığı için hasadın dörtte, hattâ üçde biri ziyan oluyorsa, orada bu zayıat izale edilmelidir.

Nerede artık işe yaramayan, randımanı zayıf, hastalıklara maruz tohumluk tarlaya serpiliyorsa, orada birinci sınıf yüksek vasıflı ve makine ile serpilen tohumluk kullanılmalıdır.

Neredeki köylü ailesinin emeği, makine ile yeter derecede desteklenmiyor, orada bunu gerçekleştirmelidir. Çapa makineleri, mibzerler ve — Avrupa ziraatındaki küçük işletme cesameti nerede müsait kılarsa orada — kullanılması gereken traktörler sayesinde toprağın iyi işlenmesi ve gayri müsmir emeğin asgarî sarfını istilzam edecek surette, muzur ve tufeyli otlara karşı müessir surette savaşı temin edilmelidir.

Bu hususdaki imkânlar hakkında bir fikir vermek için, Avrupa ziraatı genel heyetinde, 1930 senelerinin sonunda bile halâ odundan

yapma ve örneği mısır fırvunlarından (Cherfu-Cheops) zamanından kalma tekerleksiz çapa sapanı sayısının motorlu sapanlardan çok fazla olduğunu söylemekliğimiz kâfidir.

Hiç olmazsa, yalnız bir noktada olsun, icabeden sarfiyyat artışı hakkında kısaca ve rakkamla bir fikir vermek isteriz, o da **sunî gübre** hakkındadır. Fakat bunu yaparken şunu da ilâve edelim ki, sunî gübreyi her derde deva gibi bütün işe sıkıntılarını halle yardım edecek bir çare olarak değil, istatistik usullerile, bilhassa elverişli bir halde tesbit edilebilen bir teknik terakki unsuru olarak telakki ediyor ve onun yalnız başına değil, tohumluk istimali, toprağın işlenmesi, hasaratla mücadele ve saire gibi yardımcı ve tamamlayıcı unsurlarla takviye edilmek suretile, tam tesirini vücutte getirebileceğini unutmuyoruz.

Avrupa ziraatında sunî gübre istihlâki 1930 seneleri nihayetinde takriben 1,5 milyon ton mikdarı safi azot (N), 1,5 milyon ton fosfor sidi (P^2O^5) ve 2,0 milyon ton potas (K^2O)dan ibaretti. Her ne kadar bu istihlâk birinci dünya harbinden önceki zamana kıyasen çok artmış, nitekim azot istihlâki üç misline, potas istihlâki iki misline çıkmış, fosfor asidi istihlâki % 25 kadar artmıştır. Böyle olmakla beraber, basit bir hesap neticesinde görülür ki, bu istihlâk, 1930 seneleri nihayetinde, bütün Avrupada tam bir hasadın elde edilmesi yolunda sarfı icabeden mikdarların çok gerisinde kalmıştır. Ziraî deneme istasyonlarının senelerce süren müşahedelerine dayanarak biliyoruz ki, Avrupa topraklarının ortalama durumuna tekabül eden tam bir hasadın elde edilmesi için, normal hayvan gübresinden başka hektar başına 50 kg kadar azota, 30 kg kadar fosfor asidine ve 60 kg kadar potasa ihtiyaç vardır. Yine o uzun senelerin edindirdiği tecrübelere istinaden biliyoruz ki, 1 kg azot istimali sayesinde ortalama hesabla 18 kg mikdarı hububat kıymeti fazla elde edilmektedir. 1 kg fosfor asidi 3,5-5 kg ve 1 kg potas 4 kg kadar hububat kıymeti artışı temin etmektedir.

İmdi Avrupanın (ikinci dünya harbinden evvelki hududlara göre) taria yüzeyi, yuvarlak hesabla 150 milyon hektar olup hektar başına yukarıda zikrettiğimiz gübre mikdarlarına ihtiyacı vardır. Bundan başka, kıta Avrupasında bir de 85 milyon hektar çayırlar ve otlaklar (meralar) gelmekte olup, bunun bol bol yarısı, yani takriben 50 milyon hektar sunî gübre için bahis konusu olabilir. Gübrenenmeğe ihtiyacı olan bu topyekûn 200 milyon hektarı yukarıda zikrettiğimiz ve hektar başına tam hasadı elde etmek için lâzım olan sunî gübre mikdarlarıyla çarparsak, o takdirde 1930 seneleri için kıta Avrupası hak-

kında, istihlâki icabeden mikdarlarla fi'li istihlâk mikdarları şöylece sıralanabilirler:

	Istihlâki lâzım olan	Fi'li istihlâk
Azot	6 milyon ton	1,5 milyon ton
Fosfor asidi	6 milyon ton	1,5 milyon ton
Potas	12 milyon ton	2,0 milyon ton

Demek oluyor ki, 1930 senelerinin sonunda dahi, fi'len istihlâk edilen sunî gübre mikdarı, bütün kıta Avrupası ziraatında azot vasıtasile tam bir gübreleme tatbiki hususunda sarfı lâzım gelen mikdarın ancak dörtte birine varmıştır. Aynı sözü, fosfor asidi ile gübreleme hakkında söyleyebiliriz. Hattâ fi'li potas istihlâki, asıl sarfı icabeden mikdarın yalnız altıda birine balığ olabilmıştır.

Pek tabii olarak, bu basit hesap tarzı çok yuvarlak olmuş ve bir çok hususları sadeleştirmiştir. Meselâ ziraat kimyageri ve işletme bilgini pek haklı olarak, Avrupada bir çok toprakların tabii fosfor asidi, diğerlerinin tabii potas bakımından zengin olduklarını ileri sürmektedir. Sayısı mahdud olmakla beraber, bazı topraklar vardır ki, onlarda hattâ tabii azot çoktur. Sonra öyle bazı topraklar vardır ki, fazla rutubeti havi olmaları veyahud iklimin çok soğuk olması, diğer bazı toprakların ise büyük kuraklık dolayısıyla sunî gübreye elverişli değildir. Bütün bu sözler doğrudur, fakat böyle olmakla beraber ziraattaki istihsal rezervleri hakkında ilk genel bir görüşü elde etmek için sunî gübre istatistiğinin böyle topyekûn bir muhasebesi, mükemmel bir vasıta'dır. Bu sayede, mikdarlar bakımından istihsal artışının asıl âmilleri olan kuvvetler — ve bir de büyük ölçüde mutalâa edildiği vakıt — teknik ilerlemenin yapılışını gösteren tarihî vetire içinde hangi mevkide bulunduğumuz belirmiş olacaktır.

İşte bu manada yukarıdaki icmalda görüldüğü gibi, bütün Avrupada 1930 seneleri sonunda istihlâkin bir taraftan ne mikdar olması lâzım geleceği, öte yandan fi'len ne mikdar vukubulduğu hakkındaki rakkamları mukayese suretile, hiç şüphe götürmeyecek surette şu neticeyi tesbit edebiliriz: Avrupa iâşe bilançosu için o kadar kat'î bir önemi haiz olan sunî gübre kullanma tekniği o vakıtlar, vücade getireceği tesirlerin tamamını değil, ancak olsa olsa yarısını ika edebilmiştir.

Aynı manada olarak, yani sırf, mikdarlar hakkında genel bir fikir edinebilmek gayesile, konumuz olan beş sene plânımızın muvaffakiyet şansları ve sunî gübre kullanmanın bu hususta ifa edeceği yardım hakkında şu hesabı yürütebiliriz:

1939 senesinin rekord sayılan hasadında bile, Avrupada azot gübre istimali 4,5 milyon ton, fosfor asidi 4,5 milyon ton, potas 10

milyon ton mikdarı kadar, bizim hesabımıza göre Avrupanın tarla yüzeyi ile, çayırların ve otlakların gübrelenmeğe muhtaç kısımlarında tam gübreleme için sarfı icabeden gübre mikdarlarından geri kalmışdır. Bu noksan mikdarları ziraî deneme istasyonlarının bir az evvel zikrettiğimiz şu formülüne göre (1 kg N müsavi 18 kg hububat kıymeti) tahvil edecek olursak, tam bir gübreleme halinde, Avrupada elde edilecek olan istihsalin şimdiye kadarki hasadlarda rekor teşkil eden 1939 hasadım 137 milyon ton hububat kıymeti kadar aşacağı neticesine varmış oluruz.

Bundan önce zikrettiğimiz ziraat kimyagerlerinin ve işletme bilgincilerinin haklı itirazlarını itibare almak için, şimdi nazârî bakımdan elde ettiğimiz bu 137 milyon ton verim artışından ne kadar tenzil edersek edelim, istersek beşte birini, istersek dörtte birini, hattâ üçte birini dahi çıkarabiliriz. Tam üçte birini tenzil edersek, 91 milyon ton verim artışı yine bize kalmış oluyor. Tam inkişaf ettirilmiş bir sunî gübre istimaline dayanarak elde edeceğimiz bu 91 milyon tonluk verim artışına ayrıca, diğer teknik ilerlemelerin genişlemesi neticesinde elde edilebilecek olan 90 milyon ton verim artışı da ilâve edebiliriz. Zira bütün Avrupa ziraatında sunî gübre istimalinin, modern Belçika, Holanda veya Kuzey Almanya işletmeleri seviyesine çıkarılması, ancak diğer ziraî tekniklerin, bilhassa toprağın işlenmesinin, haşeratla mücadelenin, tohumluk kullanmanın ona göre birlikte yükselmesi sayesinde, mümkün olabilecektir. Bu suretle Avrupa ziraatında esasen çokdan bilinmekte olan teknik ilerlemenin tam olarak genişlemesi halinde — tarla yüzeyini hiç arttırmaksızın — 180 milyon ton hububat kıymeti mikdarı, yani B.A.D., Kanada, Arjantin ve Avustralyanın topyekûn hububat istihsalinden daha fazla artış husule getirmiş olacağız. Böylece sunî gübre istastığinine dayanmak suretile, ilk beş sene plânımızdaki gayelerin hayalperest değil, nisbeten mütevazı ölçüde düşünüldüğü belirmiş olur. Avrupa ziraatında devasa ölçüde istihsal artış kuvvetleri mündemiçdir. Birinci ve ikinci dünya harpleri arasındaki yirmi sene zarfında, ötedenberi bilinen, sunî gübre istimaline gelince, 100 sene evvel keşfedilen teknik terakkilerin sadece yayılması neticesinde öyle bir istihsal artışı meydana geldi ki, Avrupanın getirtmek ihtiyacında olduğu mutedil mintaka ziraat mahsulleri mikdarı, adeta bertaraf edilmiş, eski dünya iâşe ekonomisi yok edilmiş, İngiliz ekonomi camiasının unsurları birbirile kaynaşmış, Birleşik Amerika Devletleriyle Sovyet Rusya birer iç ekonomi yoluna girmek zorunda kalmışlardır. Bu kuvvetlerin işleyişi (mekanizması) henüz daha seyrini ikmal etmemiş, bilâkis buna yeni başlamıştır.

Bugün Avrupanın iâşesinde tesbit ettiğimiz açlık, normal bir du-

rum teşkil etmemekte, istihsal kuvvetinin ikinci dünya harbi ve ondan sonraki ilk seneler zarfında maruz olduğu aksaklıklar neticesi tamamen anormal bir vaziyet arz etmektedir. Yüzyılımızın ikinci yarısında, Avrupa iâşe ekonomisinin normal durumu, bolluk, feyiz ve bereket durunu olacaktır. Vazifemiz bu bolluğu plânlı bir hale getirmek ve bilhassa ilk beş sene plânımızın çerçevesi dahilinde Avrupadaki anormal açlık vaziyetini kısa bir zamanda izaleye muvaffak olmaktır.

Beş sene plânı dahilinde teknik terakkiyi süratle yaymak imkânını kuvveden file getirmek işinde **organizasyon bakımından** neler yapılabilir?

Burada prensip itibarile iki imkân vardır: ya cebir veya gönüllü kuvvetlerin seferber edilmesi.

Zıraatta teknik terakkinin süratle yayılması için **cebir** istimalı, ciddiyetinden şüphe edilemeyecek olan ziraat siyasetçileri tarafından çok defalar ileri sürülmüştür. Nitekim Almanyada Birinci Dünya Harbi sonunda mâruf ve bugün dahi okunmağa değer bir eser olan: "Alman ziraatının harbden sonraki çalışma gayeleri" kitabında, teknik geriliğin devletin zoru ile kökünden sökülüp çıkarılması ileri sürülmüş ve her köylü çiftliğinde veya büyük çiftliklerde kullanılması icab edecek olan sunî gübre, yüksek kıymette tohumluk ve haşeratla mücadele vasıtalarının ne mikdar olacağını uzmanlar vasıtasile tesbiti, işletmelere bu mikdarların dağıtılması ve bu hususdaki masrafların vergilerle cibayeti istenmiştir.

Biz Almanyada böyle zorla hareket etmeği hiç bir vakit doğru bulmadık ve "Avrupa ziraatının ikinci dünya harbinden sonraki çalışma gayelerinin" tartışma konusu olduğu bu etüdde dahi, böyle bir cebri hareket lehinde değiliz. Filhakika arada geçen zaman zarfında, gerek Avrupa memleketlerinde ve gerek deniz aşırı ülkelerde, zıraatta piyasa ve istihsal tanzimine ait o kadar muazzam işleri pratik bir tarzda ve zoraki tedbirlere başvurmada halletmesini öğrendik ki, hayati önemi haiz olan bu meselede de cebir istimaline hacet kalmadan hareket hususunda kendimize güvenebilmekdeyiz. Zıraat ekonomisi durumunun ilmî tahlili, iyi düşünülmüş, esaslı vukufa dayanan bir plân tanzim etmek, planın gerçekleştirilmesi hususunda ziraatçıların yardımını sistematik bir surette seferber etmek: bütün bu tedbirler, polis ve jandarma zorundan daha müessirdir. Bu tedbirler sayesinde **Hitler**den evvelki Cumhuriyet rejimi esnasında Almanyada 2 milyon dolardan fazla satış kıymetini haiz bir ziraî istihsalli, pazarların anarşisinden kurtarıb gerek plânlı ekonomi ve gerek fiatlar ve mikdarlar bakımından, istikrare kavuşurduk. İlmî araştırma, bir merkez-

den plânlaşdırma ve gönüllü kuvvetlerin seferberliğinden mürekkep bir halde, yine böyle üç unsurlu bir heyetle, Birleşik Amerika Devletleri dahilinde **Henry A. Wallace**'ın Tarım Bakanlığı zamanında, "Agricultural Adjustment" projesi kuvveden fi'le getirilmiştir. Bu sayede 8,5 milyon dolar satış kıymetinde bir ziraî istihsal, plânlı ekonomi şeklinde terbiplenmiştir.

O vakıttanberi gerek eski dünyada (Avrupada), gerek yeni dünyada (Amerika) ziraat iktisatçıları bilgilerini arttırmış ve yeni tecrübeler kazanmışlardır. Binaenaleyh bu vazifenin dahi — dünya işe ekonomisinin şimdiye kadarki tarihinde en büyük olmasına rağmen — zora başvurmaksızın halledilebileceğini söylemek, tafrafürlük sayılmasa gerektir.

VIII — Dün ve yarın dünya işe ekonomisinde Avrupa.

Gıda maddeleri istihsalı plân dairesinde hele bir yoluna konulsun, beş sene geçince Avrupada bu maddeler bollasacak, zaten iki üç sene sonra asıl sıkıntı durumu giderilmiş bulunacaktır. Bu imkânlar ne kadar güzel ve cazib olursa olsun, bugünkü mevcut açlık onunla doyurulmuş olmayacaktır.

Bu etüdümüzde teklif ve tavsiye ettiğimiz "sıkıntı durumuna ait tedbirler" in husule getireceği netice bile **bugün** için ekmek yaratamaz. Çünkü bu tedbirler ancak 1947 hasadında ve bununla 1947/48 istihlâk yılında hayınkâr tesirini gösterebilecektir. Bugünkü açlığa karşı yalnız, bugün mevcut olan, bugün tedarik edilebilen mikdar vardır ve bu ise şüphesiz çok azdır ve Avrupanın geniş bölgelerinde yaşayan insanları, değil zinde ve çalışmaya kabiliyetli bir halde tutmak, onların yaşamalarını temin etmek için bile yeter derecede olmaktan uzaktır.

Gıda maddeleri paylarını milyonlarca insanın hayatını tehlikeye düşürecek derekeye indirmemek hususunda Avrupanın 1946/47 hasad senesinde dışarıdan getirtilmesi icap eden mikdar 20 milyon ton ekmek ve hububat gıdası olarak tahmin edilmektedir.

Dünyadaki stokların hacminin şimdiden azalması, yedek mevcut bulunduran memleketlerin kendi ihtiyaçlarını büsbütün bilirmemek hususundaki haklı gayretleri, muhtemel hasad neticeleri hakkında şimdiye kadar gelen haberler bir kere göz önüne getirilirse, bu mikdarın temininin çok güç olacağı anlaşılır. Bunun için, herhangi suretle dış ticaret sayesinde seferber edilebilecek ihtiyatları bir araya toplamak imkânı araştırılmalıdır.

Evet, tam ifadesile: **dış ticaret vasıtasile**. Avrupada milyonlarca insanın varlığını korumak için, hem de bir sene değil, ağılebi ihtimal, her geçen sene, mıkdarı azalmakla beraber yine de, bir çok seneler için lâzım olan bu kadar külliyetli gıda maddelerini Avrupaya sadece hediye etmek, makul bir dünya işe siyasetinin hedefi olamaz. Avrupanın büyük kısımlarının, ve bilhassa Almanya ve Avusturyanın geniş bölgelerinin bugün işelerinin fiilen parasız vukubulmakda olduğu ne kadar şükranla kabul ve teslim edilse dahi, uzun zaman için hep böyle olamayacaktır. Tediyesi için hiç çıkar yol ifade etmiyen krediler dahi hediye mahiyetini alacağından mesele bununla da halledilmiş olmayacaktır. Binaenaleyh, Avrupanın istihsal edemeyip de noksanını telâfi için hariçten getirtmek zorunda olduğu gıda maddelerinin karşılığı prensip bakımından ancak beynelmilel emtia mübadelesile temin edilebilecektir.

Avrupa dış ticaretinin ilerki organizasyonu için gelişmesi icabeden program radikaldir. Bu program Birinci Dünya Harbinden sonraki ilk sene, şaşkınlık mahsulü olan ve bugün de gündemde görülmekte devam eden karmakarışık tedbirlerin zıddıdır. Programın radikal oluşu, bilhassa şundan: bugünün ve gelecek senelerin dünya ekonomisi durumunu kökünden tahlil edilmiş olmasına istinad etmesinden, ileri gelmektedir. Aynı zamanda bir prognoz olmak iddiasını güden bu tahlil, bir çok bakımlardan 20 sene kadar evvel ziraat iktisatçısı sıfatile kariyerimin başlangıcında yazmış olduğum "Avrupa ziraatındaki istihsal ve satın alma kudreti ihtiyatları" ("Produktions- und Kaufkraftreserven in der europäischen Landwirtschaft") isimli etüdümdeki tahlili andırmaktadır. Bu analiz ve prognoz arada geçen zaman zarfında görüşümün ne kadar isabetli olduğunu isbat etmiştir. Bu hal bana, yeni olmakla beraber yine de aynı kuvvetlerin bilinmesinden doğan bir tahlilden istifade suretile, radikal prognozlarla iktifa etmeyip, aynı zamanda Avrupa dış ticaretinin radikal bir programını da yapmak hususunda cesaret bahşetmektedir.

"**Dünya işe ekonomisi**", yani gıda maddelerinin ve keyf verici maddelerin sanayi mâmuullerile, "dünya ekonomisi"nin çehresini esaslı surette değışdiren ölçüde bir mübadelesi nisbeten yeni bir hadisedir. Dünya işe ekonomisi, esas itibarile ancak geçen yüzyılın ortasında başlamış ve-hiç değılse, dünün rüyası içinde yaşayan bilginlerle iktisatçıların gözünde "normal" görünmekte devam eden şekliyle-1914 yılında bir daha avdet etmemek üzere sonuna ermiştir. Bu ekonomiyi vasıflandıran hususlar şunlardı: İngiltere de dahil olduğu halde ihtiyar Avrupa, nüfus ve bu nüfusun gıda maddeleri isteğı, gıda

maddeleri istihsalinde daha çabuk çoğalıyordu; “öyle büyük bir dünya ekonomisi emtia mübadelesi meydana geldi ki, bunda Avrupa dünyanın büyük bir kısmı için sanayi mamulleri, ezcümle demir yolları, makine, elbise ve binlerce çeşit istihlâk malları yetiştiriyor ve bunları dünyanın öbür bölgelerinden sayısız miktarda gıda vasıtaları ve ham maddelerle mübadele ediyordu.”¹⁾

İşte bu dünya iâşe ekonomisi Birinci Dünya Harbinden sonra ancak zahiri olarak yeniden dirilmişdir. Halbuki gerçekte, arada geçen zaman zarfında, bu etüdde sık sık zikrettiğimiz, Malthus kaidesinin tersine doğru dönmesi hadisesi gibi kat’i bir değişiklik ortaya çıkmıştır. Arzın beyaz ırktan insanlar tarafından meskûn kısımlar ahalisi, kendilerinin emirlerine âmade gıda maddeleri istihsaline nazaran daha süratle üremek değil, daha yavaş çoğalmak istidadını göstermeğe başlamıştır. Dünya iâşe ekonomisinin eskiden başlıcan sürüm bölgesi, yani kıta Avrupası, dışardan gıda getirtmek mevkiinde kalmaktan gittikçe uzaklaşmıştır.

Mânañih bütün bu sözlerimiz dar mânada iâşe ekonomisi, ezcümle ekmek hububatı, ve yem hububatı, et ve hayvanî yağlar hakkındadır. Dünya ticaretinde bu maddelerin satışı kuvvetle gerilemiş, halbuki diğer ziraat mahsulleri, bilhassa kahve, çay, kakao, meyveler ve bir de kauçuk, yün ve pamuk hususunda hattâ — kısmen — genişlemiştir. Nitekim daha 1932 senesinde, Almanyanın dar mânada gıda maddeleri ithalâtı 3,6 milyar Reichsmark (1927) dan 1,2 milyar Reichsmark (1931) düştüğü halde, cenub meyveleri, kahve, çay, kakao, baharat, yağ veren meyveler ve tütün ithalâtının % 18 nisbetinde arttığı tesbit edilmiştir²⁾.

1932 senesinde göze çarpmağa başlayan bu gelişme, müteakip senelerde tekmil dünya ticaretinde gittikçe bâriz bir şekil almağa başlamıştır. Gıda maddelerinin aksine olarak, dünyanın mutedil mıntakalarında olmayıp, daha ziyade tropik ve subtropik bölgelerinde istihsal edilegelmekte olan keyif verici bitkilerle ham maddelerin satışı, 1930 senelerinde, dar mânada gıda maddelerinin dünya ticaretindeki satışını kat kat geçmiştir. Nitekim 1935 yılında, meyve dünya ticaret satışı 976 milyon Reichsmark olarak kıymet itibarile buğday dünya ticaret satışını aşmıştır. Bu meyanda, yukarıda gördüğümüz gibi, buğdayla dolu bütün gemilerin yarı hamülesi İngiliz İm-

¹⁾ “Sozialdemokratische Agrarpolitik”, Erläuterungen zum Agrarprogramm der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei Deutschlands, S. 20.

²⁾ Dr. F. Baade: Verbrauchseinkommen und Landwirtschaft, “Vierteljahrshefte zur Konjunkturforschung”, Sonderheft 28, Berlin 1932.

peratorluğu camiasına dahil memleketlerden İngiltere ana memleketine gitmiştir, halbuki dünya meyve ticareti çok daha yaraşır manasile hakikî bir dünya ticareti mevzuunu teşkil etmiştir. "Kıral buğday"ın ("King Wheat")ın o vakıtlar nasıl tahtından inmiş olduğunu 1934 senesinde Almanyanın muz ithalâtının, kıymet itibarile, buğday ithalâtına nazaran daha yüksek bir rakkam ibraz etmesinden de anlarız. Diğer Avrupa memleketlerinde buna benzer gelişmeler kaydedilmiştir ve hattâ aslı istihlal artışı dolayısıyla dar mânada gıda maddelerinin ithalâtın azalmasıdır ki, tropik ve subtropik iklim bölgelerinden ithalâtın artmasındaki en önemli sebeplerden birini teşkil etmiştir. Dünya ekonomisinde, keyif verici nebatlar ve ham maddelerin, yani başlıcası menşe itibarile tropik ve subtropik bölgelerden gelen ziraî mahsullerin dünya ticaretinin başlıca mevzuları oluşunu icab ettiren bünye istihalesi daha da bâriz olacaktı, eğer daha 1930 seneleri içinde iken her tarafda kütle halinde işsizliğin plânlı bir "tam meşguliyet" programile (bu da bittabî Hitlervâri değil) müsmir şekilde bir "tam çalışma" ile telâfisi bilinmiş ve tatbik edilmiş olsaydı. Ve daha o vakıtlar görülüp anlaşılacaktı ki, dünyanın ziraat ekonomisi — kıymet bakımından mutalâa edildiği vakıt — ekme hububatı, yem hububatı ve et hususunda sürüm imkânlarını gaib etmiş olmakla beraber, **Malthus** kaidesinin tersine dönmesi üzerine, keyif verici nebatlarla ham maddeleri satın alma gücünün külliyetli miktarda artması şeklinde o kaybı telafi etmiş bulunacaktı.

İkinci dünya harbinden sonra ne olacaktır?

Şurası muhakkak ki, **Malthus** kaidesi tersine dönmekte devam edecektir. Bu sözümüz bilhassa kıta Avrupası hakkında variddir. İleri sürdüğümüz ve umduğumuz gibi, Avrupanın ziraî istihlal kudreti bir beş sene plâni dahilinde yeniden süratle kalkınır da o sayede yüzbinlerce, belki milyonlarca insan kurtulursa, şimdiki kıtlık yerine süratle bolluğa kavuşulmuş olacaktır. Şayed böyle plânlı ve muntazam bir kalkınma gerçekleşmezse, bu hal Avrupada sayısız bitmez tükenmez insanlar için müthiş bir felaket şeklini alacak, fakat **Malthus** kaidesinin tersine dönüşünün tesiri şeklinde, esas bir değişme behemahal görülecek ve bu değişme ölüm vukuatının artması üzerine belki daha da korkunç bir halde takviye edilmiş olacaktır.

Bu suretle, dünya ekonomisinin ve bilhassa dünya ekonomisi bakımından ilerde gerçekleşmesi mümkün olan emtia mübadelesinin esas hatları tespit edilmiş bulunmaktadır. Avrupa kıtası dahilinde eskiden çok önemli iken, bugün cihan ekonomisi bakımından ehemmiyetsiz mikyasadaki, endüstri mamullerinin yine endüstri mamullerile

mübadelesinden sarfınazar edilirse, dünya ölçüsünde emtia mübadelesi için şu üç imkân mevcuttur:

a) Asıl mânada gıda maddelerinin ödenmesi gayesile sanayi mâmulleri ihracatı,

b) Keyif verici nebatlarla ham maddelerin ödenmesi gayesile sanayi mâmulleri ihracatı,

c) Mukabilinde doğrudan doğruya bir şey beklemeyen endüstriyel ihracat (birinci dünya harbinden sonraki reparasyonlar *) böyle nususi bir hali teşkil eder).

a) Dünya ticaretinde mümkün olan bu şıklardan ilki hakkında emniyetle diyebiliriz ki, **Malthus** kaidesinin tersine dönmesi dolayısıyla, nasıl ki birinci dünya harbinden sonraki senelerde, gıda maddeleri elde etmek için külliyetli endüstri mâmullerinin ihraç imkânı azalmışsa, bu ikinci dünya harbinden sonra da öyle olacaktır. Bugünkü Avrupa ihtiyacı ne kadar mübrem olursa olsun: esas itibarıyla sürekli değil gelip geçici bir ihtiyaç bahis mevzuudur. Bu ihtiyacı karşılamayı, bundan evvelki dünya harbinden sonra olduğu gibi "serbest piyasa ekonomisine" ve "serbest fiat teşekkülü mekanizmasına" bırakırsak, tıpkı 1920 senelerinde görüldüğü gibi aynı uygunsuzluk ("adjustment") ortaya çıkacaktır. Yüksek fiatların kamçısı altında binlerce ziraat erbabı, nevama daimî bir talep karşılanacakmış gibi istihsal faaliyetlerine girişecekler ve sonradan, büyük bir ziraat buhranı içinde, bu faaliyetlerin yanlış yere sarfedilmiş olacağı tezahür edecektir.

Fakat, 1930 senelerinin ziraat buhranından elde edilen derslere göre hareket edilerek, deniz aşırı memleketlerde istihsalın genişletilmesinden tamamen vazgeçilirse, bu dahi dünya ziraat ekonomisinin bir plân hatasını teşkil etmiş olacaktır. Muvakkat da olsa talep taleptir ve tatmin edilmeğe değer. Bugün kıta Avrupasının iâşe bilançosunda noksan olan ve tam kalkınmadan evvel önümüzdeki senelerde de noksanlığını göstermekte devam edecek olan senevi 20 milyon tonluk hububat kıymeti, deniz aşırı memleketlerin ziraat ekonomisinin lâkayıd kalamıya-cağı mikdarlara baliğ olacaktır. **Bu mikdarlar — hep yine Malthus kaidesinin berakis olması noktai nazarı altında — İngiliz piyasası dışındaki mutedil muntakaların ziraat mahsullerinin endüstri mâmulleriyle mübadelesi hususunda son büyük imkânını teşkil etmektedir;** sözü geçen endüstri mâmullerine karşı, ikinci dünya harbi dolayısıyla, deniz aşırı ziraat memleketlerinde birikmiş ve kabarmış bir talep hacmi mevcut bulunmaktadır.

*) Tamirat namı altında Almanyadan istenen tazminat.

Şu halde bir defaya mahsus ticarî muamele, fakat hacım bakımından yeter derecede cazib bir ticarî muamele karşısındayız.

Yalnız şu bir nokta hakkında şüphe yok: spekülâtif olmakdan ibaret, sırf hususî ekonomi düşüncesinden mülhem olarak fiatın teşviki ile hareket eden piyasalar, bu transaksiyonu başaramazlar. Dünya ekonomisinde, ancak bir **plânlı** ekonomi vasıtasile başarılabilecek bir mevzu varsa, o da bu işdir. Zira oralarda, yani deniz aşırı memleketlerde, öyle muvakkat istihsal artışları temin edilecek ki, bunların Avrupadaki istihsal kalkındığı nisbette tekrar küçültülmeleri lüzumu hasıl olacaktır. Bundan başka, bu munzam istihsallerin münferid deniz aşırı memleketlerine taksim edilmesinin ve gerek artışı ve gerek ilerde bu artışın izalesinin plânda doğru ve münasip yer almasının ve nihayet muvakkat mahiyette olan bu ihracatı, yine muvakkat ve bir defaya mahsus endüstriyel ihracatla ödemek hususunun bahis konusu olduğu unutulmamalıdır.

Sonra bilhassa, deniz aşırı ziraat memleketlerini, bu programın havada olmayıp Avrupa tarafında tatbikini garanti eden hakikî bir bir partner mevcut olduğu hakkında ikna etmek lüzumu da vardır. Meselâ şöyle bir iyi fikir hatıra geliyor: deniz aşırı memleketlerin her birine denilir ki, siz şimdiki Avrupa munzam ihtiyacına karşı bilhassa geniş ölçüde istihsale koyulduğunuz takdirde, bugün Avrupaya eklemek için yardım edenler ilerde de Avrupa'nın ihtiyacı oradaki istihsalin artması dolayısıyla daha az mübrem bir duruma girdiği vakit, tercihe mazhar olacak müteahhidleri teşkil edecektir. Hiç şüphesiz, bu iyi bir fikir amma, partner olacak "bütün Avrupa" nerede?

b) Cihan ekonomisi ölçüsünde emtia mübadelesinin asıl âmili, tıpkı 1930 senelerinde olduğu gibi 1950 senelerinde de (İngiltereye yapılanlar müstesna) gıda maddeleri ithalâtı olmayıp, keyif verici nebatların ve ham maddelerin ithalâtı olacaktır. Fakat dünya ziraat ekonomisinin bu kısmı dahi, **Malthus** kaidesinin aksi istikamete yönelmesinin hükmü altında kalacaktır: Bu maddeler çoğunluğu itibariyle üremizin tropik ve subtropik mıntakaları mahsulleridir. Buraları arzın tabiî vejetasyon*) kudretleri oralarda en yüksek dereceyi bulan bölgeleridir, oralarını beşer en az işlemiş ve kapularını medeniyet alemine açmıştır. Tropik mıntakalara has olan hastalıklarla savaşan tıbbın ve makine inşaatının elde ettiği terakkiler, tıpkı geçen yüzyılda deniz aşırı memleketlerin kolaylıkla ziraat edilmeğe elverişli çimen steplerinin ziraat sahaları haline getirilip dünya iâşe ekonomisine

*) Bitkilerin büyümesi, neşvünümâsı.

ithal edilmiş olması gibi, bugün de bizi tropik mıntakaların yabani ormanlarla bataklıklarını ziraate açmağa kudretli bir hâle getirmiştir.

Fakat tropik ve subtropik bölgelerde yetişen keyif verici maddelerle yine çoğu itibarile oralarda istihsal edilen ham maddelere karşı büyük ölçüde istihlâk kudreti ancak, insanların, emeklerinin verimliliğini arttırmak suretile iş kudretlerinin ancak ufak bir kısmını sırf iâşe ve giyinmek için sarfetmeyi bildikleri yerlerde meydana gelmektedir. Her nerede halk kütleleri, emeklerinin yüksek müsmiriyesine istinaden, yaşamağa muktezi olan gıda maddelerinden maada, her mevsimde kahve, çay, kako, tütün, meyve ve sebze gibi iyi ve hoş mahsulleri, pamuk, yün, ipekden yapılmış bol bol kumaşı, her türlü ham maddeleri yüksek nisbette istihlâk mevzuu yapan konforlu hayatı edinecek kadar zengindirler, ancak orada bu tropik ve subtropik ziraat mahsulleri için büyük ölçüde bir sürüm mevcut olacaktır.

Bugüne kadar yalnız, Rusyanın dışındaki beyaz ırklı işçi — tabiatile burada, geniş mânasıyle “işçi”lerden bahsediyoruz —, sözü geçen mahsullerin kütleli sürümünü mümkün kılacak derecede büyük bir emek verimini sağlamağa muvaffak olabilmıştır.

Dünyada beyaz ırktan takriben 700 milyon insan vardır; bunun dörtte biri Anglo-Amerikada, yani B.A.D. de, İngilterede ve İngiliz dominionlarında yaşamaktadır. Diğer dörtte biri Sovyet Rusyada, iki dörtte biri **yani mümkün olan alıcıların takriben yarısı**, kıta Avrupasında yaşamaktadır.

Böyle olmakla beraber tropik ve subtropik dünya ziraatının ve böylece gelecek dünya ticaretinin imkânları için kat’î ihtiyatları, **adam başına** istihlâk farklarında saklı bulunmaktadır.

Meselâ **“dünya kahve ekonomisi”** ne demektir?

İkinci dünya harbi zuhur ettiği vakit, dünya kahve istihsali 2,2 milyar kg, yani nüfusuna nazaran adam başına 1 kg dan bir az fazla idi. Fakat bu 2,2 milyar kg dan 800 milyon kg ı yalnız, nüfusu 135 milyon olan B.A.D. dahilinde istihlâk edilmiştir; o halde adam başına istihlâk takriben 6 kg a baliğ olmakda idi.

Zikre şayan diğer müstehtlik, kıta Avrupası idi (çünkü İngiltere çay içiyor ve istitrâd makamında söyleyelim, dünya çay istihsalinin takriben yarısını istihlâk ediyor); Sovyet Rusyada maişet seviyesinin alçak olması dolayisile, 1930 senelerinin nihayetinde dahi ithal edilen “lüks istihsal” için hiç zikre değer istihlâk vukubulmuyordu. Sovyet Rusyada yaşayan 170 milyon insan için yalnız bir (!) milyon kg kahve, yani adam başına 6 g, 15 milyon ithalât çayı, yani adam başına 90 g istihlâk edilmiştir.

Kıta Avrupası ise 740 milyon kg kahve (40 milyon kg çaydan mâda) istihlâk etmiştir. Avrupanın kahve istihlâki, harbin icbar ettiği seviyede bırakılsa, bu hal harb esnasında zaten ihmal edilmiş bulunan kahve plantajlarının tekrar kat'i surette yabancı orman haline getirilmesi icab. edeceğini tazammun eder. Avrupanın plân dairesinde kalkınması sayesinde, geniş halk kütlelerinin refahı ve bununla Avrupada — hem de Avrupa memleketlerinin hepsinde — istihlâk yeniden 1939 seviyesine çıkarsa, o takdirde “dünya kahve ekonomisi”nin duçar olduğu zararlar telâfi edilmiş olacaktır. Dünya kahve ekonomisi ancak bütün Avrupa için “tam iâşe”, “tam meşguliyet” ve bununla Anglo-Amerikan istihlâk seviyesine yaklaşan bir istihlâk sağlandığı takdirde, hakikî bir istikbale namzettir. B.A.D. de olduğu gibi kıta Avrupasında da adam başına istihlâk 6 kg ya baliğ olduğu takdirde, bu hal, Avrupada kahve istihlâkinin senevî 2,1 milyar kg olması demektir. Bunun üzerine dünyadaki kahve plantajlarının, 1930 senelerinin nihayetine kıyasen takriben % 50 kadar çoğalması imkânı tevliid edilmiş olacaktır.

Pamuk gibi, fakir halkın da vazgeçemeyeceği bir ihtiyacını teşkil eden bir ham maddede de umumî hesab, benzer bir görünüş arz etmektedir. Nitekim B.A.D. de, 1930 seneleri nihayetinde adam başına pamuk istihlâki 8 kg iken, aynı zamanda kıta Avrupasında yalnız 4 kg ve Polonyada 2 kg dn ibaret bulunmakta idi.

Bu rakkamlar dünya pamuk ekonomisinde de geleceğin mukadderat meselesinin, kıta Avrupası istihlâkinde mündemiç bulunduğunu göstermektedir. Kıta Avrupası istihlâki, ikinci dünya harbinde olduğu gibi düşük seviyede kalmakta devam etse, dünyanın pamuk yetiştirilen tarlalarının bol bol üçde birinin muattal bırakılması lâzımgelirdi. Ancak Avrupa memleketlerinin **hepsinde** refah artışları sayesinde istihlâk seviyesi, 1930 seneleri nihayetindeki duruma çıkarılırsa, böyle bir neticenin husule gelmesine mani olunmuş olacaktır. Avrupada adam başına istihlâkin, B.A.D. istihlâk seviyesine yükseltilmesi ise, 2,5 milyon ton munzam talebi tazammun edecektir, halbuki bütün dünyada topyekûn pamuk satış miktarı, 1930 seneleri nihayetinde yalnız 2,5 milyon tondan ibaret bulunmakta idi.

Çok defa söylenmek suretile suiistimale uğratılan basma kalıp sözlerden biri de “elinde avucunda bir şeyi olmayanlar” (“Habenichts”)dir. Bu nam altında, ikinci dünya harbinden evvel, ham madde ve keyif verici nebatları yetiştirmek hususunda kendilerinde imkân olmayan memleketler kasedilmekde idi. İşte bu fukarayı, ham madde ve keyif verici bitkilere sahip olan memleketlerle, bilhassa Anglo-

Amerikan memleketleriyle karşılaşıyorlar ve ikinci dünya harbine götüren dünya ekonomik durumu hakkında isabetli bir formül bulduklarına zahib oluyorlardı. Bazı madenler için, bilhassa kömür, petrol ve bir kaç ham cevher hakkında bunlara malik olmak veya olmamaklığın, bir millî ekonominin servet imkânları bakımından ehemmiyeti olabileceğini kabul edelim. Fakat bu maden hazinelerine sahib olmayan memleketlerin, bunun için harbe girişmeleri icabedeceğini iddia etmek bittabi hayasızlıktır, rezalettir. "Elinde avucunda bir şeyi olmayanlar" kelimesi, **ziraî** ham madde ve keyif verici mahsul kaynaklarına tatbik edilmek istenildiği vakıt, tamamen abes ve mânasız olacaktır. Bu ikinci dünya harbi esasen bir çok başka sebeplerden dolayı abes ve mânasız olmuşsa, "hiç bir şeye malik olmayanların", bu ziraî servetlere kavuşmak uğurunda savaşması mânasına alınması hepsinden daha saçma olmuştur! Zira **Malthus** kanununun tersine dönmesinin ışığı altında, malik olmak lâzımgelen şey, istihsal imkâni değil, **istihlâk imkânıdır**. Münbit ve mahsuldar memleketlere, kahve, kakao ve muz plantajlarına, geniş pamuk bölgelerine ve plantaj haline çevrilmeği bekleyen bitmez tükenmez mahsuldar topraklara sahib olmak hiç bir şey ifade etmez. Nitekim bunlara malik olub da asıl lâzım olan şeye, yani satınalma kudretini haiz sürüm bölgeleriyle emin bir irtibata sahib değilse, o adam kahve, pamuk ve muz kralı değil, yeşil bir cehennemün hükümdarı demektir.

Bu mutalâamızla, fakir, perişan, şimdi artık ikinci dünya harbi yüzünden mahv ve harab olan Avrupayı, dünya ekonomisinde ve bilhassa dünya ziraat ekonomisinde kendisine lâyük olan mevkie sürmüş oluyoruz.

Avrupa, dünya ziraat ekonomisinin katıyyen sarfı nazar edemeyeceği bir kıtadır. Avrupa yeniden kalkınır ve hiç olmazsa şimdilik 1930 senelerinin refah seviyesine doğru gelişirse, dünya ziraat ekonomisinin ham maddeleri ve keyif verici nebatları yetiştiren tropik ve subtropik kısımları, plantajlarının oldukça büyük kısmını cöngül ve yabani orman haline çevirmekten korunmuş olurlar. Ve Avrupada halk kütlelerinin işira kuvveti genel bir Avrupa ekonomi plânının çerçevesi dahilinde tamamen inkişaf ettiği taktirde, ancak o vakıt, sıcak iklim mintakalarının dünya ziraat ekonomisi için istikbal imkânları olacaktır. Ancak bu şart altında oraların muazzam istihsal ihtiyatları bir dereceye kadar açılmış olacaktır.

Dünyada kahve, çay, kakao, pamuk, tütün, kauçuk, yağ verici nebatlar, şeker ve meyva işile meşgul her kim olursa olsun, bilmelidir ki, istikbal Avrupaya bağlıdır. İster bir plantaj sahibi olsun, ister bir

plantaj işçisi olsun, ister bir yerli veyahut hattâ tropik ve subtropik memleketlere kredi veren olsun, ve nihayet tropik ve subtropik memleketlerde satılması lâzımgelen otomobil ve diğer endüstri mâmulleri müstahsilleri olsun, bunların hepsi bütün varlıklarıyla, Avrupanın yeneden zengin olmasına ve işтира kuvvetini iktisab etmesine tâbidirler. Bu kimseler, Avrupanın balkanlaşmasına ve perişan bir halde kalmasına lâkayid kalamazlar, zira ancak bir genel Avrupa ekonomi plânının çerçevesi dahilinde Avrupa istihsalı ve bununla işтира kuvveti gelişebilecektir. Binaenaleyh sıcak memleketlerdeki müstahsiller Avrupanın tamamen veya yalnız mühim bir kısmının refaha yükseliş yolunun kesilmesi yüzünden herhangi bir yerinde ister bir Fransız, ister İtalyan veyahut Alman işçi ailesinin kahve, çay, kakao, tütün, meyve veya pamuk istihlâkını kısmasını veya bu istihlâki tam seviyesine getirememesini iyi görmemeleri ve bu hale rıza ve tahammül göstermemeleri lâzımdır.

c) Nihayet ziraî emtia mübadelesinin üçüncü şekline, yani endüstri mâmüllerinin doğrudan doğruya ödeme olmaksızın, kredi yolu ile ve ecnebî kapital yatırımları kazanmak gayesile ihracına gelince, bu hal aslâ hakikî emtia mübadelesinin yerini tutamaz. Avrupa uzun müddet için, belki de her zaman için, böyle bir ticarî muameleye iştirak edemeyecektir. Eskiden ecnebî kapital yatırımlarının başlıca sahibi bulunmuş olan İngiltere dahi, fakirleşmiş olduğundan uzun seneler için dış ticareti hemen hemen munhasıran, ihtiyacını karşılamak gayesile icra edecektir. Binaenaleyh kredi üzerine ihracat nevini tatbik etmek keyfiyeti, geniş ölçüde, yalnız Amerika tarafından yapılabilecektir.

Bu tarzdaki dünya ekonomisinin istikbal imkânlarını burada uzun uzadıya izah etmenin yeri değildir. Fakat şu kadarı pek âlâ anlaşılabilir ki: emtia mübadelesi temeli ne kadar geniş olursa olsun, böyle kapital yatırımlarının maruz olabileceği tehlike de o nisbette az olacaktır. Amerika bu temeli muhafaza etmek uğurunda, müstehlik sıfatına çok bir şey yapamaz. Çünkü Amerikanın asıl gıda vasıtaları: ekmek hububatını, yem hububatını, eti ve yağı, meyvelerin büyük bir kısmını, şekeri, ya kendi hudutları dahilinde veya (Kubadan şeker itihâlî gibi) iktisaden kendisine iltihak eden memleketlerde istihsal etmektedir. Bunun gibi pamuğu da kendisi yetiştirmektedir. Bir çok tropik ve subtropik mahsullerin, en başda gelen alıcısıdır, şu kadar ki, adam başına isabet eden istihlâki çok yüksektir. Bundan dolayı, her ne kadar kendisinin muvaffakiyetli "tam meşguliyet siyaseti" sayesinde kendi istihlâkını ve böylece mübadele imkânlarını bir çok mah-

suller için çoğaltmakta devam edebilirse de, ne kadar olsa bunu ancak nisbeten mahdud ölçüde yapabilecektir. Binaenaleyh, tropik ve subtropik ziraat mahsullerinde dünya istihlâkının artmasına ve böylece dünya ziraat ekonomisi temelinin genişletilmesinde hakikaten rol oynayacak yardımlar, Amerikadan değil, ancak Avrupadan gelebilir.

Kıta Avrupasının tropik ve subtropik muntaka menşeli ziraat mahsullerine karşı iştirâ kudretinin artırılmasına hizmet edecek bir siyaset, — ki pek tabii olarak bu mahsullerin ödenmesine yarayacak Avrupa ihracatın aynı ritimde gelişmesi demektir —, B.A.D. için ihracat imkânlarının azalması değil, onun genişleyen ihracatı için yegâne mümkün olan temel in kurulması demektir.

Bu suretle, radikal tahlilimizden çıkaracağımızı söylediğimiz radikal hüküm ve neticeye geliyoruz:

Bütün Avrupanın dış ticareti var kuvvetle genişletilmeli ve geliştirilmelidir.

Harb zararları yüzünden eli kolu bağı bir hale gelmiş olan müferid Avrupa memleketleri bahis mevzuu olduğu müddetçe, bunlara her suretle yardımda bulunmak gerektir: meselâ avans tarzında ham madde teslimâtı, mevcut ve işgal dolayısıyla konulmuş olan istihsal tahdidlerinin bertaraf edilmesi, gemi verilmesi ve dış ticaret organizasyonlarının yeniden kurulmasında yardım suretile . . . İhracat hususunda Amerikan rekabeti, hem teknik hem maliyet bakımından, ez-cümle kredi veren sıfatıyla malik olduğu imkânlarla müterafik bir halde, müthişdir. Amerika dünyanın her tarafında üstünlüğünün bütün ağırlığını hiç düşünmeden tatbik etse, önüne gelen rakibi kim olursa olsun kovabilir. Fakat böyle yaparsa, eninde sonunda kendi kendine fenalık etmiş olur. Rakibinin sistematik surette kalkınmasına yardım etmeğe müncer olacak bir Amerikan dış ticaret siyaseti . . . : böyle bir teklif, ilk bakışta hiristiyanlık ruhundan fazla mülhem olmuş, öte yandan ticarî zihniyetten pek az nasib olmuşa benziyor. Buna rağmen böyle bir düşünüş tarzı, yegâne muvaffakiyet vadeden bir fikirdir.

Zaten bütün Avrupa dış ticaretini sistematik bir tarzda geliştirmek, bugünkü iâşe krizini mülayımlaşdırmek hususunda derhal müessir olacak bir yardımı yaratabilecek yegâne vasıtaadır. Zira bu sayede, dünya piyasasının her köşesinden satılamıyacak olan gıda maddeleri stoklarını hep birden satın almak ve Avrupa iâşesi için faydalı bir hale getirmek mümkün olacaktır.

Peki ama, böyle satılamaz bir durumda bulunan gıda maddeleri var mıdır? Ve dünya piyasasının neredeki köşelerinden bu stokları kazıyıp toplamak mümkün olabilir?

Etüdümü yazdığım odanın penceresinden dışarıya bir bakış, Avrupa iâşesinin islâhı için seferber edilebilecek, el konulabilecek, fakat şimdiye kadar ihmale uğramış gıda maddeleri stoklarının pek âlâ mevcut olduğunu isbat ediyor. Hem öyle ki, bu pencereden bakınca görülen dünya piyasa köşesi, hakikaten dünya ekonomisinin hiç de öyle ücra ve ölü bir köşesi de değildir. İçinde Bosfor gibi büyük bir deniz yolunun geçdiği İstanbul limanından bahsetmek istiyorum. Türkiyenin diğer ihracat limanlarıyla beraber, bu İstanbul limanından, ikinci dünya harbine tekaddüm eden son yıl zarfında takriben 700 000 ton ziraat mahsulleri ihrac edilmiştir ki, bunun % 90'ından fazlası kıta Avrupasına gitmiştir. Bu ziraat mahsullerinden yarısını aşan miktarda, ekme!k hububatı, yem hububatı, balık ve meyvelerden mürekke!k idi. Ufak bir kısmı keyif verici mahsuller, bilhassa tütün, ve kalan ufak bir kısmı da ham maddeler, bilhassa pamuk ve debagat maddelerinden ibaretti. Fakat ister gıda maddeleri ister keyif verici maddeler ve ham maddeler olsun, bunların hepsi, bugün Avuranın ihtiyacını karşılamaya yarayan ve Avuranın kendilerine açlık çekdiren maddelerdir.

Şimdiki halde bu mahsullerden kıta Avrupasına ihraç edilen miktarda adeta hiç mesabesindedir. Ulaşdırma yollarının yeniden kurulmamış olması ezcümle Avrupada dış ticaret teşkilâtının ve ihracat endüstrisinin çığırından çıkması, yalnız harbden hiç zarar görmemiş olmakla kalmıyarak, harb esnasında kısmen kuvvetle ileriye doğru inkişaf etmiş bulunan bu memleketin ziraat istihsalinin, alışmış olduğu sürüm pazarlarıyla olan münasebetleri kesilmiştir. Pencere!mden seyrettığım bu mavi sularda, geçen son baharda yalnız bir gün zarfında 500 000 kg torik balığı tekrar denize dökülmüştür, çünkü ihraç imkânları olmadığı için satılamamıştır. Ondan evvelki mevsimde, 10 milyon kg kadar yağlı balıkları aynı sebebden dolayı avlamaya lüzum görülmemiştir. Yani kıta Avrupasına ihraç imkânları mevcut bulunmamıştır. Haber verildiğine göre, Avusturya şehirleri ehalisine bu kışın mevcut olmayan et yerine haftada bir ufak kutu balık konservesi verilecekmış. İşte geçen mevsimde tutulmamış olan bu balıklar, Avusturya şehirlerinde oturan bütün halkın hisselerine düşen balık konservesi miktarını altı ay müddetle iki misline çıkarmaya kifayet etmiş olacaktı. Marmaranın aynı mavi sularında, Akdeniz hakkındaki seyahatnamelerin muharrirlerini geçyeden, o tuhaf ve şakacı yunus balıkları sürü halinde oynaşmaktadırlar. O kadar kolay yakalanabilecek olan fakat sürüm imkânı olmadığı için kimse tarafından yakalanmamakta olan bu yunus balıklarından her birinin Avrupada gıdasızlıktan muztarib olan 3 kişinin bir senelik hissesine müsavi olan 15 kg margarin verebileceği

ve balık yağı imaline mahsus olmak üzere en modern makinalarla cihazlandırılan bir fabrikanın senelerdenberi muattal bir halde olduğu keyfiyetinin daha az şakaya gelen bir gerçek olduğunu da ilâve etmek lâzım gelir.

Türkiyenin evvelce Avrupaya sattığı şeylerin, şimdi, dünyanın neresinde olursa olsun kullanıldığı iddia edilemez. Tütün müstesna, hiç bir Türkiye mahsulü yoktur ki, İngiltere ve B.A.D. Avrupanın yerine alıcı olarak kaim olabilsinler. Zaten aynı sebebden dolayıdır ki, İngiltere ve Amerika ile, endüstri mamûllerine karşı olan muazzam talebi hakikaten tatmin edecek bir dış ticaret bir türlü tesis edilememektedir. Ancak arada sırada "liberty" gemileri bu limana uğramaktadır, çünkü daima, Amerikadan büyük miktarda endüstri emtiası ithalâtı vukubulduğu zaman, uzun bir müddet başkaca tediyeler için imkân kalmamaktadır. Zira senelerdenberi esas itibarile kıta Avrupası talebine intibak eden Türk ihracat malları Amerikada, Avrupaya yapılmış olan satışlara nisbetle ancak pek az satılabilmektedir. Bu halin avakibi şu dört şekilde tezahür etmektedir:

- Birincisi: Burada satılmayan gıda maddeleri birikmekte ve balıklar denize dökülmektedir.
- İkincisi: Burada her türlü sanayi mamûllerine mukabil tatmin edilmemiş muazzam bir talep vardır.
- Üçüncüsü: Burada çürümekte olan mahsullere karşı Avrupadaki insanlar açdırlar.
- Dördüncüsü: Avrupanın iş gücü muattal duruyor, halbuki buraya ihraç edilebilecek bir çok sanayi mamulleri için lâzım olan ham maddeler pek âlâ tedarik edilebilir.

Bütün bu sözlerimiz yerinde olmakla beraber, bu uygunsuzlukların izale edilmesi sayesinde Avrupadaki açlığın bertaraf edilmesi yolunda, pek büyük bir iş yapılmış olacağını iddia etmek istemiyoruz. Türkiyenin gıda maddeleri bakımından ziraî ihracatı 1938 senesinde takriben 600 000 ton hububat kıymetini teşkil ediyordu ve bu ihracat kıta Avrupasına yapılmıştır. Kıta Avrupasının şimdiki muazzam ihtiyacını 20 milyon ton hububat kıymeti olarak hesablırsak, tekniğin dış ticaret imkânlarını tahakkuk ettirmek suretile buradan tedarik edilebilecek olan miktar, ancak 10 gün Avrupayı doyurmağa yetebilecektir. Böyle olmakla beraber, dünya piyasasının yalnız bu köşesinden Avrupanın on günlük nafakası çıkarsa, dünyanın bütün üçra köşelerinden sağlanabilecek olan topyekûn miktar, bunun bir kaç misline varacaktır. Bu

imkânı gerçekleştirmemek hususunda ileri sürülebilecek hiç bir mazaret yoktur.

IX — Bütün Avrupa!

Avrupa aç duruyor, çünkü param parça ve perişan olmuştur. Ve bütün Avrupa için ekmek tedariki, "bütün Avrupa"nın kuvvetini toplu bir halde kullanmağa ne kadar çabuk karar verilirse, o kadar da süratle sağlanabilecektir.

1946 hasadı, yukarıda anlattığımız gibi, netice itibarile Avrupanın parça parça olmasından neşet eden — bu parçalanma ister işgal muntakalarında, ister milliyetlerde olsun — mânasız aksaklıklar ve kısmen tahribat altında müteessir olmasaydı, durum, şimdi olduğu kadar fena olmaktan çok uzak kalmış bulunurdu.

1946 hasadı için bugün nasıl bir plân yapılırsa yapılsın, gecikilmemiştir. 1947 hasadı için plân yapmağa gelince, bu satırların yazıldığı 1946 yazında, tam zamanı hareket edilmiş olacaktır; bir kaç ay sonra bunda da gecikilmiş olacaktır.

Fakat bu plânın neden şimdi asıl bütün Avrupa için bir plân olması lâzım gelmektedir? Aslına bakılacak olursa, yukarıda izah ettiğimiz plânlarda, derhal alınacak tedbirlerde veyahud beş sene plânında, ziraî istihşali arttırmağa mâtuf olarak esasen ayrı ayrı hükümetlerin ziraî siyaseti ve ziraî idaresinin çerçevesi dahilinde ele alınabilecek olan tedbirler bahis mevzuu değil midir?

Evet, bu bir dereceye kadar doğrudur. Hattâ birleşik bir Avrupa siyasî ünite halinde gerçekleşse bile, bu "Birleşik Avrupa Devletleri"nin asıl ziraî politika alanında unitarist (birlikci) olmasına hacet yoktur ve bu politikanın kuvveden fi'le getirilmesini ayrı ayrı Avrupa devletlerinin ve tarım bakanlarının geniş ölçüde uhdelere muhavvel bırakmak mümkündür. Fakat plânlama, velev yalnız santral bir Avrupa plân komisyonu şeklinde dahi olsa, behemahal merkezleştirilmelidir.

Avrupa iaşesinin önümüzdeki senelerde kurtarılmasına lâzım olan ölçüde ve tempoda kalkınması, **plânlama hususunda en keskin merkezleşdirmeyi** istilzam etmektedir. Bir Avrupa memleketinin veya münferid bölgesinin ziraî ekonomisinde herhangi bir yerde irtikâb edilecek bir hamâkat, herhangi bir plânsızlık, herhangi bir ihmal, eninde sonunda Avrupanın topyekûn iaşesi zararına yapılmış olur. Şimdiye kadar bütün bu hatalar ancak, esasen çok kıt olan dünya stoklarının bir kısmı ile telafi edilebilmiş olduğu, ve istihşalları kendi ihtiyaçlarından fazla olan ziraat memleketlerinde bile bugün müstehliklerin, kıt kanaat

stoklardan aç memleketlere göndermekte devam hususunu mümkün kılmak uğrunda hiss olunur derecede fedakârlıklarda buldukları düşünülürse, yalnız Avrupa iâşesinin değil, dünya iâşesinin de bir vahdet ("unité") teşkil etmekte olduğu anlaşılır. Bir işgal bölgesinin hududu engel olduğu için Avrupanın herhangi bir tarafında ister eskiden iyi idare edilmekte olan işletmeler parça parça edilsin, ister Orta ve Batı Avrupada herhangi bir yerinde azot, potas, fosfor asidi, tohumluk patates bulunmasın, bunların hepsinin cezası çekilir. Hem öyle bir ceza ki, bunun nakitle ifadesi, önümüzdeki senelerde Avrupa da ve bütün dünyada altın ve gümüşten daha kıymetli olacaktır. Mevzubahıs nakid buğday, et ve yağ şeklinde olacaktır. Yapılan bu hatalar yüzünden ceza olarak herhangi bir tarafta bir takım insanların açlık çekmesi veya hiç değilse istihlâklerini hiss olunur derecede kısımları lâzım gelecek ve açlıkla, tahditte bu cezayı çekenlerin, hatanın irtikâb edildiği yerin en yakın komşuları olmayacağını da kim söyleyebilecektir. Ekser hallerde bunlar hattâ büsbütün başka bir yerde, başka bir eyalette, başka bir memlekette ve belki de başka bir ana karada (kıt'ada) oturanlar olacaktır. Fakat her türlü plânsızlık yüzünden cezalar bütün Avrupa tarafından çekilecekse, bu plânsızlığın izalesi de ancak bütün Avrupayı ilgilendiren bir dava olabilir. Halbuki Avrupa kendi kendine tamamen yardım edemeyeceği için, iâşesinin kalkınması plânının bir **dünya planı** içine alınması gerekmektedir.

Bu "bütün Avrupa" kalkınması için, "Birleşik Avrupa Devletleri"-nin meydana gelmesini gerçekleştirecek şartların tahakkukunu mu bekleyelim? Öyle olsa korkulurdu, çünkü o takdirde herhalde çok uzun süre idi. Halbuki bizim o kadar uzun müddet beklememize lüzum yoktur. Çünkü bugün dünyada ve bilhassa dünya iâşe ekonomisinde o kadar merkezî bir sorumluluğu ve — dünya stokları emirleri altında olduğu için — o kadar şumullü bir icrai kuvveti haiz merciler vardır ki, şimdilik yeni organların vücade getirilmesine hacet kalmamaktadır. Lâzım olan şey, bir "fiction" (yapıntı), son derece amelî önemi taşıyan bir tasnî'dir. O da: Avrupada hiç bir hudud mevcut değilmiş gibi düşünmektir. Şimdi burada, bir takım münferid misaller göstererek, böyle bir "fiction"la ve yalnız bununla, günümüzün Avrupa iâşesine ait mübrem vazifelerini nasıl halledeceğimizi izah edeceğiz.

Bu noktalardan birisi **sunî gübre teminidir**. Bir sunî gübre temini hususunun hiç değilse 1930 seneleri sonundaki ölçüde yeniden yerine getirilmesi: işte ilk acele tedbirlerimiz arasında gayet önemli bir noktayı bu teşkil etmekte idi. Bütün Avrupada sunî gübre istihlâkinin, hiç değilse bir dereceye kadar modern ziraat tekniğine tekabül eden

seviyeye yükseltilmesi: ilk beş sene plânının temel direklerinden birisi budur.

Bu icabların mücerred bir halde bir tek devletin fiil ve hareketi ile gerçekleştirilmesine katıyyen imkân yoktur. Her ne kadar ziraat faaliyetlerinde külliyetli miktarda azot istihlâk eden Avrupa memleketlerinin hepsinde azot fabrikaları yeter sayıda mevcut ise de, bunlar kısmen kömürsüzlükten dolayı işleyememektedir. Bütün Avrupa ziraatına potas temini tamamen Almanya ve Alsasdaki ocaklara istinad etmektedir. Fosfora gelince, ham fosfatların ithal edilmeleri, ve ez-cümle Kuzey Amerikadan getirilmeleri ve bu ithalât karşılığı ödeme vasıtalarının ihzari lâzım gelmektedir. Binaenaleyh, değil beş sene plânının, yalnız acele tedbirlerin ("Notstandsmaßnahmen") dahi gerçekleştirilmesi yolunda ilk adım, memleket hududları ve işgal bölgeleri yüzünden Avrupanın sunî gübre ile cihazlandırılmasını aksatan maniaların bertaraf edilmesi olacaktır. Bilhassa, Almanya ve Avusturyada 1947 hasadı için yeniden meşum zararlar iras etmek istenmiyorsa, münferid işgal bölgelerinin birbirlerine karşı kapanmalarından doğan aksaklıklar bertaraf edilmeli ve 1946 hasadının esasen bu cihetten de o kadar zarar gördüğünü göz önünde tutmalıdır.

Mâmafih kalkınma plânı çerçevesi içinde Avrupa ziraatına sunî gübre temini sahasında mevcut problemler, ancak bir **Avrupaî sunî gübre plânlaması** dahilinde hallonulabilir. Böyle bir plânlama, bir taraftan Almanya ve Alsasdaki potas maden ocakcılığının bütün Avrupa ziraatının techizine kaynak olmasını — ki tabîî bu meyanda çıkarılacak potasın istihlâk bölgelerinin hepsine nakli de düşünülecektir —, diğer taraftan, fosfor gübresine ihtiyacı olan tekmiil bölgelere Afrika fosfatının sevkini göz önünde tutmalıdır. Azot istihsalı sahasında şuna **dikkat** etmeli ki, kömür kıtlığı devam ettiği müddetçe, hiç bir Avrupa azot fabrikası kömürsüzlükten dolayı, ziraati azottan mahrum bırakmasın.

"Avrupada memleket hududları ve işgal bölgeleri yokmuş gibi" düşünmek ve ona göre tedbir almak, **tohumluk ve fidan malzemesi temini** hususunda da icab etmektedir. Bilhassa, yukarıda da arzettiğimiz gibi, Kuzey Almanyanın tohumluk patates ekonomilerinin istihsal imkânlarının tamamen geliştirilmesi ve bütün Avrupada patates ziraatının yeniden kurulmasına hizmet ettirilmesi lâzımgelir. Kuzey Almanya'daki kumlu topraklardan hattâ ikinci ve üçüncü defa devşirilen mahsuller bile, tohumluk kuvvetlerini tamamen tüketmiş olan fidanların yerine Güney Almanya ve Avusturya ve İtalyada yahud Fransada kullanıldığı takdirde, nâgühâni verim artışlarını husule getireceklerdir.

Bittabî bu yüzden, esasen parçalanacak derecede çalışmakta olan Alman işe durumunda yeniden bir açık hasıl olmamalıdır. İşe plânında bu tohumluk patates miktarların yerini hiç değilse tam kıymetleri kadar hububatla doldurmalıdır. Ancak dünya hububat stokları ellerinde olan makamlarla sıkı sıkıya bağlı bir halde iş birliği yapacak olan Avrupa plânını tatbik sayesinde bu mesele hallolunabilecektir.

Bir Avrupaî plânlama dahilinde bir an evvel hallini bekleyen üçüncü bir nokta da, **sebze temini hususunun islâhıdır**. Nasıl ki umumiyet itibarıyla kalori temini, tarlada yetiştirilen sebze ziraatının genişletilmesi suretile islâh edilebilirse, bilhassa takviye edilmesi lâzım gelen sebze istihsalinin de ezcümle Avrupanın güney memleketlerinde, yani Akdeniz bölgesinde vukubulması icabeder.

Avrupanın açlık bölgelerinde yalnız doğrudan doğruya kalori ile kalmıyarak, bilhassa kış aylarında vitamini bol gıda noksanı vardır. Akdeniz bölgesine dahil memleketler bütün Avrupa için lâzım olan kış vitamini bahşedecek yegâne ülkelerdir. Buralarının Birleşik Avrupa Devletlerinin Kaliforniyası halinde geliştirilmeleri lâzımdır. Bu ise ancak bütün Avrupaya şamil bir plânlama çerçevesi içinde mümkün olabilir.

Avrupada iş birliğini âcil bir surette istilzam eden ayrıca mühim bir noktayı da, **hububat stoku ekonomisi** teşkil etmektedir. Zaten 1930 senelerinde Avrupa memleketlerinin hemen hepsinde hububat ekonomisinin bir plân ekonomisi şeklinde idaresi o kadar ilerlemiş ve bunlar o derece birbirine paralel olarak seyretmişlerdi ki, birbiri yanında bulunan "20 münferid devlete ait hububat monopollarından" bahsetmek yerinde olurdu. Her biri kendine mahsus bir stok siyaseti takib edip, bütün bu münferid devlet hububat monopolları, nihayet günün birinde bir Avrupaî hububat monopolu şeklinde bir araya getirilip toplanmalıdır. Fakat stok ekonomisinin birleştirilmesi hususunda, Avrupa Birleşik Devletlerini tesisi zamanının hühûlünü beklemeğe ihtiyaç yoktur. Bu hususdaki Avrupa iş birliği bir "Avrupa hububat klining'i" vasıtasıyla pek âlâ adım adım hareket suretile gerçekleştirilebilir. 20 muhtelif Avrupa memleketinde fena hasad neticelerinden korunmak gayesile hububat stoklarını toplamak işi — sırf sigorta matematiği mülahâzası ile düşünülecek olursa — aynı gaye için bir tek Avrupaî hububat rezervi vücude getirmeğe nazaran hiç değilse iki misli bahalıdır. Zira Avrupadaki iklim tehlüfleri göz önüne getirilirse, bütün Avrupa bölgesindeki hasad temevvüçlerinin riskleri büyük kısmı itibarıyla denkleşir, halbuki teker teker bölgelerin her birinde bu dalgalanmalar tam şiddetle hüküm sürmüş olurlar.

Daha bir çok münferid teknik meseleler vardır ki, ayrı ayrı her memleket bunları ancak gayri kâfi surette halledebilir, halbuki bu meseleler bütün Avrupanın dayanışma (tesânüd) ile hareketi sayesinde kıyas kabul etmiyecek kadar büyük bir müessiriyetle başarılabirler. Bu gibi meselelerin daha bir çokları sayılıp dökülebilir, fakat dayanışma ile hareketin maddî bakımdan faydalı tesiri bu gibi münferid teknik meselelerde ne kadar büyük olursa olsun, bütün Avrupayı doyurmak için, çok daha mühim olan bir keyfiyetin husulî şarttır, o da **Avrupada yeni bir siyasî düşünüş tarzının meydana gelmesidir.**

Avrupa istediği kadar zengin olabilir. Geniş mânada bol bol ekme, yani yalnız kuru ekme veya patates değil, et, yağ, süt, tereyağı, yumurta, sebze ve meyveyi, ve bütün bunların hepsini yalnız müreffah geçinen bir zümre için değil, geniş halk tabakaları için de bol bol vücade getirebiliriz. Bu "tam iâşe" esasî üzerinde, "tam meşguliyet" de vücade getirebiliriz, yani öyle umumî bir refah derecesi yaratabiliriz ki, bunda istihsal imkânları ve istihlâk imkânları hemahenk bir tarzda tamamen inkişaf edebilirler. Böyle "tam meşguliyet" içinde bir Avrupa, yalnız içindeki halk kütlelerini bol bol iâşe vasıtalarına sahip etmekle kalmıyacak keyif verici maddelerle ham maddelere de bol bol kavuşduracaktır. Avrupa bütün bunları hediye olarak değil, kendi emeği olan bol miktarda mamûlleri mübadele etmek suretile elde edecektir. Ham maddelerle mebzul miktarda teçhiz edilmiş bulunacak olan Avrupa en ücra yerdeki kulubesine varıncaya kadar her yerde sanayi mâmullerine sahip olacak ve bunları edinmesi kabil olmakla kalmıyarak edinmesi lâzım gelecektir. Zira endüstri mamullerinin istihlâki, elbise, ikametgâh, ev eşyası, hattâ otomobil istihlâki, "tam meşguliyet" in yalnız bir neticesi olmayıp, daha ziyade onun bir şartıdır da.

Biliyoruz ki, bu zenginlik durumu bir hummanın verdiği ruyadan ibaret değildir, kavuşacağımız ve bir defa kavuşmağa çok yakın bulunmuş olduğumuz bir realitedir. Filhakika iâşede bu bolluk durumuna, dolup taşan ambarlara sahip bulunmakda idik. Hitlerin iktidarı ele geçirmesinden önce, 1930 senelerinin başına isabet eden "bolluk içinde perişanlık" zamanından bahsetmek istiyoruz.

O vakıtlar bu keşmekeşi andıran bolluk durumu yalnız Avrupada değil, bütün o zaman boyunca, bilhassa Amerikada da hüküm sürmekte idi.

Geriyeye bir bakıya da, bir taraftan Birleşik Amerika Devletlerinin, öbür taraftan birleşmemiş Avrupa devletlerinin, bu bolluktan ne şekilde istifade ettiklerini bir göz önüne getirecek olursak, Avrupadaki faciayı bütün derinliğiyle kavramış oluruz.

Amerikada, menşeleri ve dünya görüşleri itibarile, hiç de öyle plân ekonomisine taraftar olmayan tasarılar uzakdan uzağa bile olsa, sosyalizm ile münasebetli gösterilecek olsa bunu reddetmiş bulunacak olan şahsiyetler, keşmekeş halinde olan bolluk durumunu plâna sokulmuş ve dürülmüş bir şekle kalbetmeğe koyuldular ve bunda muvaffak oldular. Onlar temelinden sarsılmış olan ziraat gelirini, istihsal ve piyasa plânları sayesinde iki misline yükselttiler. Prodüktif nafia işlerinden ibaret muazzam bir program tatbik ederek işsizliği muvaffakiyetle izale edip ahali kitlelerinin satınalma gücünü takviye ettiler. Emek, et, meyva ve tereyağından kalan ne varsa hepsini ele alıp kendi memleketlerinde mahdud gelirliyle dağıttılar. Avrupada kendimize mahsus bir plânlama yolunu, siyasî sebebler dolayısile, bulamadık. Muhtelif Avrupa memleketlerinin siyasî kuvvetlerine birbirine karşı mücadelesi, Avrupayı plânlamanın en tesirli şekli olan geniş mekân dahilinde plânlamadan alıkoydu. Her Avrupa memleketi dahilinde siyasî kuvvetlerin birbirine karşı cephe almaları, asıl en büyük ve nufuzu en kalabalık memleketlerde, bolluğu plâna sokma vazifesinin cömerd ve ileri görüşlü bir halde ele alınmasına engel oldu. Avrupada ananeleri ve dünya görüşleri itibarile bu plân işlerinde önderliği ele almaları icab eden partilerde, yani Avuranın sosyalist partilerinde şu üç en mühim muvaffakiyet âmili eksik bulunuyordu: kendi kendine itimad, yapıcı düşünüş ve birlik (ittihad). Yalnız İsveçte olduğu gibi içlerinde siyasî şartların mevcut bulunduğu, bir kaç Avrupa memleketinde nevama demokratik-sosyalist bir şekilde buhranı yenmiş olan vahalar meydana gelmişti. Halbuki başta Almanya olmak üzere Avuranın mukadderatı için kat'i âmil olan büyük memleketlerde, siyasî düşünüşün kifayetsizliği dolayısile, demokratik sosyalizm, dolup taşan ambarlar durumunun bahşettiği muazzam fırsatlardan istifade edecek yerde, bunların karşısında âciz durup kaldı. Bunun üzerine bu fırsatlar tereyağı yerine top tedarik etmek ve bu bolluğu, Avuranın sistematik surette imhasında kullanmak hususunda çabuk davranan **Hitlerle Göringin** ellerine geçirmiş oldu.

Avrupa istediği kadar zengin olabilir, hayır, daha doğrusu şöyle diyelim: siyasî düşünüşünün siyasî ahlâkının olgunluğu ona zengin olmağa müsaade ettiği nisbette zengin olabilir.

Bu suretle, bir istatistik ve ziraat ekonomi etüdünden ibaret olan bu araştırmamız bizi sade ve basit yoldan giderek şu prensipiyel hakikatlere ulaştırmış olmaktadır:

Bütün dünyada ve bilhassa Avrupada siyasî düşünüş, siyasî ahlâk, iase sahasının kıtlık durumundan müteessir olmakda berdevam-

dir. Yavaş yavaş ancak pek batı bir halde milletler ve önderlerinde yeni vaziyetin icab ettirdiği anlayış tarzı belirmeğe başlamıştır. Bu uyanış deniz aşırı yerlerin geniş ve büyük ülkelerinde biraz daha çabuk ve daha muvaffakiyetli olmakta, en yavaş tezahürünü ise Avrupada göstermektedir. Burada milletlerin yüzyıllarca ve bin yıllarca iâşe alanı ("Nahrungsraum") uğrunda savaştıkları ve ekme hasadının ve aziz ekme uğrunda savaşın münferid insanların ve milletlerin düşünüşünde, benzeri başka hiç bir yerde olmayan tarzda derin izler bıraktığı, dar sahada, geçmişin hayaletleri, geleceği kurmak yolunda çok inadcı engeller vücutte getirmektedir. İşte geçmişin bu hayâletleridir ki, Avrupa milletlerini, iâşe imkânlarının yeni genişlikleri daire-sinde yaratabileceği surette, bahtiyar, birbirile kardeş gibi, hayırlı bir halde yaşamalarına mani olmaktadır.

Zira hep yine tekrar etmek üzere şunu söyleyelim:

İâşe sahasının darlığı zamanı tamamen geçmiş, belki bütün dünya için olmasa da, muhakkak olarak Avrupa için, tarihe karışmıştır. Avrupalılar yüzyıllardanberi toprak meseleri için birbirine girmiştir. Vücutlarında ve yüreklerde bu territorial davalar yüzünden sayısız yaralar açılmıştır, ve bugün territorial davaların vurduğu yaralar, bütün Almanların kalblerinde olduğu kadar aceba hangi yüreklerde o kadar ağrıyan bir tarzda yanmaktadır.

Buna rağmen: Avrupa milletleri, tarlalarından iâşe imkânlarını ve yeni toprak bereketini çıkarmak yolunda arazilerini yalnız beş santimetre daha derinden bellemelerine ihtiyaç olduğunu ve böylece ellerine geçecek olan mikdarın, Avrupa milletleri arasında ötedenberi kavga mevzuu olanların hepsinden çok büyük, çok daha geniş olduğunu bilirlerse, bütün bu toprak davalarının, maziden kalma hayal mahsulünden ibaret olduğunu anlayacaklardır.

Tercüme: *Dr. Halid İlteber*